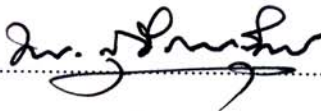

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

(พระสุธีธรรมานุวัตร)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์.....

ประธานกรรมการ

(พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, ดร.)

กรรมการ

(พระครูพิศาลสรกิจ, ดร.)

กรรมการ

(ผศ.ดร.วันชัย พลเมืองดี)

กรรมการ

(ดร.ชัยณรงค์ ศรีมันตะ)

กรรมการ

(ผศ.ดร.วิโรจน์ อินทนนท์)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระครูพิศาลสรกิจ, ดร. ประธานกรรมการ

ผศ.ดร.วันชัย พลเมืองดี กรรมการ

ดร.ชัยณรงค์ ศรีมันตะ กรรมการ

คุณค่าประเพณีปอยล้อล้านนา : กรณีศึกษาพระครูการุณยธรรมนิवास

(หลวงปู่หลวง กตปุญโญ)

VALUE OF POI-LAW IN LANNA

: A CASE STUDY OF PHRAKRUGAROONYATHAMNIWAS

(LAUNG POO LAUNGKATAPUNYO)

พระมหาวิโรชน อคฺคธมฺโม (คำสอนพันธ์)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๔

คุณค่าประเพณีปอยล้อล้านนา : กรณีศึกษาพระครูการุณยธรรมนิवास
(หลวงปู่หลวง กตปุญโญ)

พระมหาวิรัช อคฺคธมฺโม (คำสอนพันธ์)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๔

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**VALUE OF POI-LAW IN LANNA
: A CASE STUDY OF PHRAKRUGAROONYATHAMNIWAS
(LAUNG POO LAUNGKATAPUNYO)**

PhramahaVeerachone Akkadhammo (Khomsonphan)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for the Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)
Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand
C.E. 2011

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อวิทยานิพนธ์ : คุณค่าประเพณีปอยล้อล้านนา : กรณีศึกษาพระครูการุณยธรรมนิवास
(หลวงปู่หลวง กตปุญโญ)

ผู้วิจัย : พระมหาวิรัช อัครมโม (คำสอนพันธ์)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระครูพิศาลสรกิจ, ดร.

พธ.บ.(รัฐศาสตร์), M.A.(Buddhist Studies), M.Phil., Ph.D.(Buddhist Studies).

: ผศ.ดร.วันชัย พลเมืองดี พธ.บ. (ศาสนา), M.A.(Buddhist Studies),
Ph.D.(Buddhist Studies).

: ดร.ชัยณรงค์ ศรีมันตะ ป.ธ.๕, พธ.บ. (ปรัชญา), M.A.(Philosophy),
Ph.D.(Philosophy).

วันสำเร็จการศึกษา :

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับพิธีศพในพระพุทธศาสนา และเพื่อศึกษาคุณค่าของพิธีปอยล้อในล้านนา โดยอ้างอิงถึงพระครูการุณยธรรมนิवास (หลวง กตปุญโญ) การศึกษาครั้งนี้เป็นเชิงคุณภาพ ประชากรและกลุ่มตัวอย่างมีทั้งบรรพชิตและฆราวาส จำนวน ๘ คน ข้อมูลที่ใช้ประกอบในการศึกษา มีทั้งเอกสาร ตำรา และหนังสือ ทั้งระดับปฐมภูมิ และทุติยภูมิ และเครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสัมภาษณ์

ผลการศึกษาพบว่า พิธีศพในพุทธศาสนาอาจแบ่งเป็น ๒ ส่วน คือ ในสมัยพุทธกาลและในสังคมไทย พิธีศพในสมัยพุทธกาลมีทั้งการเผาและการทิ้งศพ โดยเฉพาะการจัดพิธีพระบรมศพของพระพุทธเจ้าท่านได้จัดตามรูปแบบของพระเจ้าจักรพรรดิ ส่วนพิธีศพในสังคมไทยมีลักษณะคล้ายคลึงกับอินเดียสมัยพุทธกาล แม้ว่าในแต่ละท้องถิ่นอาจมีความแตกต่างบ้างในรายละเอียดปลีกย่อย

สำหรับพิธีปอยล้อล้านนา คือ พิธีงานศพของพระสงฆ์ผู้เป็นพระมหาเถระ หรืองานปลงพระศพของเจ้านายชั้นสูงในล้านนา ในอดีตมีการสร้างปราสาทศพต่างบนหลังสัตว์ป่าหิมพานต์ แต่ปัจจุบันนิยมสร้างปราสาทต่างบนหลังนกหัสติลิงค์ และจะมีการชักลากปราสาทศพไปสู่ที่เผาหรือ

อาจจัดตั้งเมรุชั่วคราวขึ้น ณ ที่ใดที่หนึ่ง โดยในพิธีปอยล้อจะมีปราสาทศพและเครื่องประกอบพิธีที่ละเอียดอ่อนมากกว่าศพของชาวบ้านทั่วไป และถือเป็นงานประเพณีที่มีการทำบุญอย่างยิ่งใหญ่

ในด้านคุณค่าของพิธีปอยล้อในล้านนา ภูมิศึกษาพระครูการุณยธรรมนิवास พบว่า พิธีปอยล้อได้ก่อให้เกิดคุณค่าด้านความสามัคคีของชุมชน การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และพิธีปอยในกรณีของพระครูการุณยธรรมนิवास ถือว่าเป็นการจัดพิธีครั้งแรกสำหรับพระสงฆ์ฝ่ายธรรมยุต ซึ่งนอกจากจะเป็นการประกาศคุณงามความดีของพระสงฆ์ที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบแล้ว ยังเป็นการปลุกฝังให้คนรุ่นใหม่ได้รู้เข้าใจและภาคภูมิใจในพิธีกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวล้านนา และร่วมกันอนุรักษ์สืบสานพิธีกรรมดังกล่าว ให้คงอยู่คู่กับชาวล้านนาสืบไป

- ชื่อวิทยานิพนธ์** : คุณค่าประเพณีปอยล้อล้านนา : กรณีศึกษาพระครูการุณยธรรมนิवास (หลวงปู่หลวง กตปุญโญ)
- ผู้วิจัย** : พระมหาวิโรจน์ อัครมโน (คำสอนพันธ์)
- ปริญญา** : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)
- คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์**
- : พระครูพิศาลสรกิจ, ดร.
พธ.บ.(รัฐศาสตร์), M.A.(Buddhist Studies), M.Phil., Ph.D.(Buddhist Studies).
 - : ผศ.ดร.วันชัย พลเมืองดี พธ.บ. (ศาสนา), M.A.(Buddhist Studies),
Ph.D.(Buddhist Studies).
 - : ดร.ชัยณรงค์ ศรีมันตะ ป.ธ.๘, พธ.บ. (ปรัชญา), M.A.(Philosophy),
Ph.D.(Philosophy).
- วันสำเร็จการศึกษา** : ๓ เมษายน ๒๕๕๕

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับพิธีศพในพระพุทธศาสนา และเพื่อศึกษาคุณค่าของพิธีปอยล้อในล้านนา โดยอ้างอิงถึงพระครูการุณยธรรมนิवास (หลวง กตปุญโญ) การศึกษาครั้งนี้เป็นเชิงคุณภาพ ประชากรและกลุ่มตัวอย่างมีทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ จำนวน ๗ คน ข้อมูลที่ใช้ประกอบในการศึกษา มีทั้งเอกสาร ตำรา และหนังสือ ทั้งระดับปฐมภูมิ และทุติยภูมิ และเครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสัมภาษณ์

ผลการศึกษาพบว่า พิธีศพในพุทธศาสนาอาจแบ่งเป็น ๒ ส่วน คือ ในสมัยพุทธกาลและในสังคมไทย พิธีศพในสมัยพุทธกาลมีทั้งการเผาและการทิ้งศพ โดยเฉพาะการจัดพิธีพระบรมศพของพระพุทธเจ้าท่านได้จัดตามรูปแบบของพระเจ้าจักรพรรดิ ส่วนพิธีศพในสังคมไทยมีลักษณะคล้ายคลึงกับอินเดียสมัยพุทธกาล แม้ว่าในแต่ละท้องถิ่นอาจมีความแตกต่างบ้างในรายละเอียดปลีกย่อย

สำหรับพิธีปอยล้อล้านนา คือ พิธีงานศพของพระสงฆ์ผู้เป็นพระมหาเถระ หรืองานปลงพระศพของเจ้านายชั้นสูงในล้านนา ในอดีตมีการสร้างปราสาทศพต่างบนหลังสัตว์ป่าหิมพานต์ แต่ปัจจุบันนิยมสร้างปราสาทต่างบนหลังนกหัสติลิงค์ และจะมีการชักลากปราสาทศพไปสู่ที่เผาหรือ

อาจจัดตั้งเมรุชั่วคราวขึ้น ณ ที่ใดที่หนึ่ง โดยในพิธีปอยล้อจะมีปราสาทศพและเครื่องประกอบพิธีที่ละเอียดอ่อนมากกว่าศพของชาวบ้านทั่วไป และถือเป็นงานประเพณีที่มีการทำบุญอย่างยิ่งใหญ่

ในด้านคุณค่าของพิธีปอยล้อในล้านนา กรณีศึกษาพระครูการุณยธรรมนิवास พบว่า พิธีปอยล้อได้ก่อให้เกิดคุณค่าด้านความสามัคคีของชุมชน การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และพิธีปอยในกรณีของพระครูการุณยธรรมนิवास ถือว่าเป็นการจัดพิธีครั้งแรกสำหรับพระสงฆ์ฝ่ายธรรมยุต ซึ่งนอกจากจะเป็นการประกาศคุณงามความดีของพระสงฆ์ที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบแล้ว ยังเป็นการปลูกฝังให้คนรุ่นใหม่ได้รู้เข้าใจและภาคภูมิใจในพิธีกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวล้านนา และร่วมกันอนุรักษ์สืบสานพิธีกรรมดังกล่าว ให้คงอยู่คู่กับชาวล้านนาสืบไป

Thesis Title : Value of Poi-Law in Lanna: A Case Study of
Phrakrugaroonyathamniwas (Laung Poolaung Katapunyo)

Researcher : Phramaha Veerachone Akkadhammo (Khomsonphan)

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Phrakhru Pisalsorakicca, B.A.(Political Science), M.A.(Buddhist
Studies), M.Phil.(Buddhist Studies), Ph.D.(Buddhist Studies)

: Asst.Prof.Dr. Wanchai Pholmaungdee, B.A. (Religions),
M.A.(Buddhist Studies), Ph.D.(Buddhist Studies).

: Dr.Chainarong Srimonta, Pali IX, B.A. (Philosophy),
M.A.(Philosophy), Ph.D.(Philosophy).

Date of Graduation : April 3, 2012

ABSTRACT

The purpose of this thesis is to study the concept of funeral ceremony in Buddhism and to study the value of Poi-Law ceremony in Lanna with special reference to Phrakrukarunyadhammaniwas (Luang Katapunyo). This is a qualitative research. Population and samples were selected from monks and layman and were seven in number. Data used in this study were collected from different sources such as texts and books etc; both primary and secondary.

It was found that the funeral ceremony in Buddhism may be divided into two parts; in the Buddha's time and in Thai society. In the Buddha's time, cremation and funeral were performed according to the status of the dead. In Thai society, funeral ceremony was almost the same with slightly difference in details depending on local tradition.

Poi-Law in Lanna is the funeral ceremony that has been arranged only for the senior monks and the highest royal family members. In the past the castle for keeping the dead was constructed on the back of Himavanta animals, which nowadays has been made on the back of Hasdilink bird. In Poi-Law ceremony the dead castle would be pulled out to the cremation ground. This ceremony is unique

and has to performed with a lot rituals and regarded as the great merit –making tradition in Lanna.

With regard to the value of Poi-Law ceremony in Lanna especially in case of Phrakrukarunaydhammaniwas, it was found that the Poi-Law ceremony brought about the unity and sympathy among the community. Moreover, Phrakrukarunyadhammaniwas' Poi-Law ceremony was considered to be the first of its kind in Lanna for monks in Dhammayutta section. It can be concluded that the Poi-Law ceremony does not only demonstrate the virtues of the good monks, but also lead to inherit the awareness of tradition and ceremony that are the unique of Lanna so that they might be performed and preserved for new generation.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จเรียบร้อยลงด้วยดี ด้วยความเมตตาอนุเคราะห์จากบุคคลหลายฝ่ายที่ได้ให้คำแนะนำกราบขอบพระคุณ พระครูพิศาลสรกิจ, ดร.ประธานคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ที่เมตตาช่วยตรวจทานแก้ไขปรับปรุง และขออนุโมทนา ผศ.ดร.วันชัย พลเมืองดี ดร.ชัยณรงค์ ศรีมันตะ กรรมการผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ที่คอยให้คำแนะนำด้วยดีเสมอมา

ขอกราบขอบพระคุณพระอุปัชฌาย์อาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาการศึกษา โดยเฉพาะพระเทพวิสุทธิญาณ (หลวงพ่อไพบูลย์ สุมังคโล) เจ้าอาวาสวัดคอนาลโยทิพยาาราม รองเจ้าคณะภาค ๔-๕-๖-๗ (ธ) ผู้ที่ช่วยส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาด้วยดีมาตลอด ทำให้ผู้วิจัยมีกำลังใจ ที่จะฝ่าฟันอุปสรรค จนกระทั่งวิทยานิพนธ์นี้สำเร็จลงได้ด้วยดี ส่วนดีของวิทยานิพนธ์นี้ขออุทิศบูชาคุณของบิดามารดาผู้ให้กำเนิดรูปกาย และช่วยอบรมเลี้ยงดูผู้วิจัยมาในช่วงปฐมวัย ขอบขอบคุณเพื่อนร่วมชั้นเรียนทุกท่าน ที่คอยเป็นกัลยาณมิตรคอยแนะนำช่วยเหลือในทุกๆด้าน ขอบคุณ คุณจิรกาล สุพรรณรัตน์ ประธานชมรมคนรักปราสาท ที่กรุณาให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ ขออนุโมทนา คุณแม่ทองพูน โพธิ์ทุม และคุณพินพเก้า อุปฮาด ที่มีส่วนในการอุปถัมภ์และให้กำลังใจ ส่งเสริมเกื้อกูลให้ข้าพเจ้าได้เดินทางมาถึง ณ จุดนี้

ขอกุศลผลบุญอันเกิดจากการทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยขอน้อมถวายเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา และน้อมถวายแด่ดวงวิญญาณของพระครูการุณยธรรมนิवास (หลวงปู่หลวง กตปุญฺโญ) อดีตเจ้าอาวาสวัดป่าสำราญนิवास อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง

หากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีคุณค่าประโยชน์ใดๆ ขอประโยชน์นั้นจงสำเร็จแก่ผู้อ่านทุกท่าน ในการที่จะนำความรู้จากวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ไปใช้ในชีวิตประจำวันและเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาสืบต่อไป

พระมหาวิรัช น อคฺคธมฺโม(คำสอนพันธ์)

๓๐ เมษายน ๒๕๕๕

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ก
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ญ
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ที่มาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ ขอบเขตการวิจัย	๓
๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๔
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๘
๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๙
บทที่ ๒ แนวคิดเกี่ยวกับพิธีศพในพระพุทธศาสนา	
๒.๑ ประเพณีงานศพในสมัยพุทธกาล	๑๐
๒.๑.๑ พิธีถวายพระเพลิงพระพุทธรเจ้า	๑๒
๒.๑.๒ พิธีกรรมงานศพของพุทธสาวก	๑๕
๒.๒ ประเพณีงานศพในสังคมไทย	๒๒
๒.๒.๑ การสร้างเมรุแบบต่างๆ ในพิธีฌาปนกิจศพ	๒๕
๒.๒.๒ งานศพพระสงฆ์	๒๘
บทที่ ๓ ประเพณีปอยส้อล้านนา	
๓.๑ ประเพณีงานปอยในล้านนา	๓๔
๓.๒ พิธีกรรมการจัดงานศพในล้านนา	๓๕
๓.๓ องค์ประกอบของพิธีปอยส้อ	๓๖
๓.๓.๑ การจัดสร้างปราสาทศพ	๓๗

๓.๓.๒ รูปแบบของการสร้างเมรุ	๓๘
๓.๓.๓ เครื่องประกอบพิธีปอยล้อและความหมายเชิงสัญลักษณ์	๔๐
๓.๓.๔ การละเล่นในพิธีปอยล้อ	๔๓
๓.๔ ปราสาทศพนักษัตรลิงค์	๔๔
๓.๕ ขั้นตอนและพิธีกรรมปอยล้อพระภิกษุสงฆ์	๔๕
๓.๖ ตัวอย่างพิธีปอยล้อพระสงฆ์ในล้านนา	๕๑
บทที่ ๔ วิเคราะห์คุณค่าพิธีปอยล้อของพระครูญาณธรรมนิवास	
๔.๑ การจัดพิธีปอยล้อของพระครูญาณธรรมนิवास	๕๓
๔.๒. รูปแบบและขั้นตอนพิธีปอยล้อของพระครูญาณธรรมนิवास	๕๔
๔.๒.๑ ขั้นตอนการเตรียมศพ	๕๔
๔.๒.๒ การจัดงานบำเพ็ญกุศลศพ	๕๕
๔.๒.๓ การจัดสร้างเมรุและปราสาทศพนักษัตรลิงค์	๕๕
๔.๒.๔ พิธีปอยล้อพระราชทานเพลิงศพพระครูญาณธรรมนิवास	๕๕
๔.๓ คุณค่าปอยล้อของพระครูญาณธรรมนิवास	๕๘
๔.๓.๑ คุณค่าด้านสังคม	๕๘
๔.๓.๒ คุณค่าด้านศิลปวัฒนธรรม	๕๙
๔.๓.๓ คุณค่าในด้านส่งเสริมคุณธรรม	๖๑
๔.๓.๔ คุณค่าด้านการศึกษา	๖๓
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ	
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๖๖
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๖๙
บรรณานุกรม	๗๑
ภาคผนวก ก	๗๔
ภาคผนวก ข	๘๔
ประวัติผู้วิจัย	๙๒

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์นี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๕ โดยได้กล่าวถึงที่มา เล่ม / ชื่อ / หน้า ตามลำดับ เช่น ที.สี. (ไทย) ๕ / ๑๒๒ / ๒๒๖ = ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค เล่มที่ ๕ ชื่อ ๑๒๒ หน้า ๒๒๖

ส่วนคัมภีร์อรรถกถา จะแจ้งที่มา เล่ม / หน้า เช่น มงคล. (บาลี) ๑ / ๖๔ ฉบับมหายานกุฎราชวิทยาลัย หมายถึง มงคลสูตรที่ปนี เล่ม ๑ หน้า ๖๔ ฉบับมหายานกุฎราชวิทยาลัย

พระสูตรต้นปิฎก

ที.ม. (ไทย) = สูตรต้นปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค (ภาษาไทย)

อรรถกถาพระสูตรต้นปิฎก

ที.ม.อ. (ไทย) = ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี มหาวรรคอรรถกถา (ภาษาไทย)

บุ.ธ.อ. (ไทย) = บุทธทณิกาย ธรรมบทอรรถกถา (ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติของไทยมาช้านาน หลักฐานต่างๆ หลายอย่างชี้ชัดว่าพุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองมาทุกยุคทุกสมัยในดินแดนแห่งนี้แม้ว่าชาวไทยทุกคนจะมีเสรีภาพในการนับถือศาสนา และพระมหากษัตริย์ไทยจะทรงเป็นองค์อุปถัมภ์ศาสนาทุกศาสนาที่ตาม แต่ชาวไทยส่วนใหญ่ก็ยังคงนับถือพุทธศาสนา จนอาจเรียกได้ว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ “การถืออย่างนี้เป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาโดยถูกต้องตามสมควร เพราะพุทธศาสนาได้มีความสัมพันธ์แนบแน่นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชาติไทยมาช้านานแล้ว”^๑

ด้วยเหตุนี้จึงทำให้พุทธศาสนามีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อวิถีชีวิตของคนไทยและเป็นบ่อเกิดที่สำคัญของวัฒนธรรมไทยพุทธศาสนาเป็นบ่อเกิดสำคัญประการหนึ่งของขนบธรรมเนียมประเพณี กฎเกณฑ์ กฎหมาย ค่านิยม และวิถีชีวิตของชาวไทย พุทธศาสนาเป็นสถาบันสำคัญที่เป็นเสมือนจุดรวมจิตใจของคนไทยอย่างแน่นแฟ้นการยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาได้แผ่ขยายไปทั่วประเทศ ตั้งแต่เหนือจดใต้ ตะวันออกถึงตะวันตก ในภาคเหนือหรือที่เคยเรียกกันว่า “ล้านนา” นั้นก็ปรากฏว่าได้ยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาเป็นเวลานานนับพันปีแล้วและนับตั้งแต่พระพุทธศาสนาได้เข้ามามีอิทธิพลกับชาวล้านนา เจ้าผู้ครองนครในดินแดนแห่งนี้ล้วนเอาใจใส่ทำนุบำรุงศาสนา ยังผลให้ดินแดนล้านนามีศาสนวัตถุและศาสนสถานสำคัญให้พุทธศาสนิกชนได้สักการะบูชาเป็นจำนวนมากและไม่อาจจะปฏิเสธได้ว่า พระพุทธศาสนามีอิทธิพลเป็นอย่างยิ่งต่อขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมของคนล้านนาตั้งแต่เกิดจนตาย ก่อเกิดเป็นประเพณีที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวและยังคงสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

พิธีกรรมอย่างหนึ่งในล้านนา ที่เรียกว่า “ปอยล้อ” นั้นอาจจะเป็นคำที่ไม่คุ้นชินนัก หากแต่มีความหมายเช่นเดียวกับคำว่า “งานศพ” อย่างที่คนทั่วไปเข้าใจกัน แต่พิธีปอยล้อนี้นี้จะเป็นงานศพของพระสงฆ์ผู้เป็นพระมหาเถระที่ได้รับความเคารพนับถือในสังคมเท่านั้น และเป็นประเพณีนิยมที่จะจัดงานศพให้พระมหาเถระอย่างยิ่งใหญ่ สมกับคุณงามความดีที่ท่านได้สั่งสมมา

^๑พระเทพเวที(ประยุทธ์ ปยุตโต), ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒), หน้า ๑.

ซึ่งประเพณีปอยลื้อนี้ได้สื่อความหมายแห่งสังขธรรมผ่านคำสอนที่ผูกพันกันระหว่าง ความตาย ความเชื่อ ความเคารพรัก ไปสู่ความงามที่ผสมผสานกันได้อย่างลงตัว ไปสู่การน้อมส่งสะการ (สักการะ)บูชาแก่ผู้วายชนม์ นำไปสู่ปราสาทพญานกหัสดีลิงค์อันเป็นที่มาของประเพณีปอยลื้อ จนก่อเกิดเป็นเอกลักษณ์ประจำถิ่น เป็นมรดกภูมิปัญญาแก่ลูกหลานนั่นเอง^๒

ประเพณีปอยลื้อในล้านนานั้น ถือเป็นงานที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ไม่มีที่ใดเหมือน เพราะนอกจากจะเป็นงานที่ศิษยานุศิษย์จะมาร่วมกันจัดงานให้พระมหาเถระที่ตนเคารพนับถือแล้ว ยังเป็นการส่งเสริมให้เกิดการสืบทอดศิลปวัฒนธรรมล้านนาประเภทงานศิลปกรรมที่เรียกว่า “ปราสาทนกหัสดีลิงค์” เพื่อใช้ในพิธีดังกล่าวอีกด้วย นอกจากนี้ก็ยังมี การจัดชุดประดับดอกไม้ไฟ การแสดงพื้นบ้านล้านนา การแสดงดนตรีปี่พาทย์แบบพื้นเมือง การประดิษฐ์เครื่องสักการะต่างๆ เป็นต้น พิธีปอยลื้อจึงเป็นเรื่องใหญ่ที่ต้องการ “ความรู้” เพื่อเติมแต่งความรู้ที่นึกคิดและแบบแผนการประพฤติปฏิบัติสำหรับคนที่ยังมีชีวิตอยู่ ให้ได้ยึดถืออ้างอิง เพื่อสืบวิถีชีวิตสังคมกันต่อไป ส่วนลัทธิพิธีเกี่ยวกับการทำศพและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับชีวิตมนุษย์ที่ตายไป รวมทั้งองค์ความรู้ความเชื่อที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังพิธีกรรมปอยลื้อนั้น เป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมเฉพาะถิ่นในชุมชนล้านนาที่ได้พัฒนาการสั่งสมกันมา ควรค่าแก่การศึกษาค้นคว้าเป็นอย่างยิ่ง ^๓

กรณีพิธีปอยลื้อของพระครูการุณยธรรมนิवास (หลวงปู่หลวง กตปุญโญ) นั้น ด้วยท่านเป็นพระมหาเถระที่มีจริยาวัตรตรงงาม ทั้งยังเป็นพระนักพัฒนา ช่วยเหลือสังคมในด้านต่างๆ ตลอดจน ท่านเป็นพระอาจารย์ของพระเทพวิสุทธิญาณ (ไพบูลย์ สุมังคโล) รองเจ้าคณะภาค ๔-๕-๖-๗ ฝ่ายธรรมยุติ เมื่อท่านมรณภาพลง ศิษยานุศิษย์ทั้งหลายทั้งใกล้ไกล รวมทั้งชาวบ้านที่เคยได้รับความเมตตาจากท่านต่างก็พร้อมใจกันที่จะจัดพิธีศพให้ท่านอย่างสมเกียรติและยิ่งใหญ่ เพื่อระลึกถึงคุณงามความดีที่ท่านได้ฝากไว้เมื่อครั้งยังมีชีวิต ท่านเป็นพระมหาเถระผู้ใหญ่ที่ท่านุญประโยชน์ไว้อย่างมากมาย ภูมิหลังท่านเป็นคนจังหวัดสกลนครและต่อมาได้อุปสมบทเมื่ออายุ ๒๒ ปีในปี พ.ศ. ๒๔๘๕ หลังจากนั้นท่านก็ได้ออกธุดงค์ไปในหลายจังหวัดทางภาคเหนือ เช่น อุดรดิตถ์ แพร่ น่าน เชียงราย และลำปาง เป็นต้น เมื่อธุดงค์มาถึงจังหวัดลำปางในขณะนั้นที่วัดป่าสำราญนิवासขาดพระสงฆ์ที่จะนำพาชาวบ้านพัฒนาเพื่อที่จะเป็นศูนย์รวมด้านจิตใจ ท่านพระครูการุณยธรรมนิवासจึงเมตตาจำพรรษาที่วัดป่าสำราญนิवास และได้ช่วยเหลือสังคมในด้านต่างๆ ตลอดมา ไม่ว่าจะเป็น

^๒ ชนิดา สติดวงศ์, อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพระครูการุณยธรรมนิवास, (ขอนแก่น : ขอนแก่นการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๘.

^๓ อภิธาน สมใจ, ปราสาทนกหัสดีลิงค์สู่ไม้ศพ, (เชียงใหม่ : กลางเวียงการพิมพ์, ๒๕๔๑), หน้า ๑๕๓.

การสร้างโรงพยาบาล สร้างตึกสงฆ์อาพาธ สร้างโรงเรียนในถิ่นที่ไกลความเจริญ จนทำให้ชาวบ้านในบริเวณนั้นต่างก็นับถือและเคารพศรัทธาในตัวท่าน เมื่อถึงวาระสุดท้ายของท่าน จึงเกิดมีแนวคิดที่จะจัดพิธีปอยล้อแบบโบราณล้านนาให้สมกับคุณูปการที่ท่านได้ประพาศปฏิบัติมา

ด้วยความสำคัญดังกล่าวมานี้ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาถึงคุณค่าของประเพณีปอยล้อในล้านนา และโดยเฉพาะกรณีพิธีปอยล้อของท่านพระครูการุณยธรรมนิवास วัดป่าสำราญนิवास จังหวัดลำปาง โดยผู้วิจัยมีความเชื่อมั่นว่าผลการวิจัยครั้งนี้ จะสามารถสร้างความรู้ ความเข้าใจ และตระหนักถึงคุณค่าของประเพณีปอยล้อ ในวิถีชีวิตวัฒนธรรม อันล้ำค่าของชาวล้านนาสืบไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับพิธีศพในพระพุทธศาสนา
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาประเพณีปอยล้อล้านนา
- ๑.๒.๓ เพื่อวิเคราะห์คุณค่าประเพณีปอยล้อของท่านพระครูการุณยธรรมนิवास

๑.๓ ขอบเขตการวิจัย

๑.๓.๑ **ขอบเขตด้านเนื้อหา:**เนื้อหาในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะศึกษาเกี่ยวกับขั้นตอนประเพณีปอยล้อ ในงานพิธีปอยล้อของท่านพระครูการุณยธรรมนิवास วัดป่าสำราญนิवास จังหวัดลำปาง ตลอดจนถึงเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่แสดงออกผ่านความกตัญญูตถะเวทิตา การยกย่องเชิดชูเกียรติแก่ผู้ตาย และศึกษาถึงคุณค่าประเพณีปอยล้อที่มีต่อชาวพุทธล้านนา

๑.๓.๒ **ขอบเขตด้านเอกสาร :** ผู้วิจัยจะค้นคว้าจากเอกสารปฐมภูมิ (Primary Sources) คือ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๕ อรรถกถา และเอกสารทุติยภูมิ (Secondary Sources) คือ หนังสือ เอกสารวิชาการ รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ สารานุกรม ที่เกี่ยวข้องกับพิธีปอยล้อในล้านนา ตลอดจนถึง หนังสือประวัติพระครูการุณยธรรมนิवास และหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพระครูการุณยธรรมนิवास

๑.๓.๓ **ขอบเขตด้านประชากร :**ผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลภาคสนามโดยมีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากบุคคลที่เกี่ยวข้องกับพิธีปอยล้อพระครูการุณยธรรมนิवास ดังต่อไปนี้

-พระเทพวิสุทธิญาณ	ประธานการจัดงาน
-พระครูปลัดพิศิษฐ์ เมตตจิตโต	ผู้ดำเนินงานในพิธี
-พระสมัช ฐมมขโร	ผู้จัดการเกี่ยวกับพระสงฆ์ที่ร่วมพิธี
-สदानิพล โกฏิกแก้ว	ผู้ออกแบบและจัดสร้างนกหัสดีลิงค์

-บุคคลที่เกี่ยวข้องกับพิธีปอยล้อ จำนวน ๓ คน ชาย ๒ คน หญิง ๑ คน

๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๔.๑ แนวคิดเกี่ยวกับพิธีศพในพระพุทธศาสนามีความเป็นมาอย่างไร
- ๑.๔.๒ ประเพณีปอยล้อล้านนามีความเป็นมาอย่างไร
- ๑.๔.๓ คุณค่าประเพณีปอยล้อของพระครูกรุณธรรมนิवासเป็นอย่างไร

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

ปอยล้อ	หมายถึง	งานศพที่จัดขึ้นในการประพรมเพลิงพระภิกษุที่มีอายุพรรษา มากและผู้คนให้ความเคารพนับถือ
ล้านนา	หมายถึง	๘ จังหวัดในภาคเหนือ คือ จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดลำพูน จังหวัดแม่ฮ่องสอน จังหวัดลำปาง จังหวัดเชียงราย จังหวัด พะเยา จังหวัดแพร่ และจังหวัดน่าน
คติความเชื่อ	หมายถึง	ความศรัทธาในสิ่งๆหนึ่งที่ยึดถือและปฏิบัติสืบต่อกันมา
อิทธิพล	หมายถึง	สิ่งที่สามารถดึงดูดจิตใจคนและจำเป็นอย่างยิ่งที่คนต้อง ประพฤติปฏิบัติตาม
ปราสาทศพ	หมายถึง	รูปแบบจำลองของอาคารปราสาท สร้างโดยวัสดุประเภทไม้ เนื้ออ่อนและวัสดุติดไฟง่ายเป็นหลัก มีหน้าที่ในการรองรับ โลงศพเพื่อพร้อมจะนำไปประกอบพิธีฌาปนกิจ
นกหัสติลิงค์	หมายถึง	สัตว์ที่อาศัยอยู่ในป่าแห่งหิมพานต์ ซึ่งมีหัวเป็นช้าง มีวงมิงา เป็นสัตว์ที่นำสรีระศพขึ้นไปสู่สรวงสวรรค์
คุณค่า	หมายถึง	สิ่งที่มนุษย์ยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ดีงามซึ่งคุณค่านั้นแบ่งออกเป็น ๒ ระดับคือ คุณค่าภายนอกหมายถึงสิ่งที่ยอมรับว่าเป็นสาระ ภายนอกและ คุณค่าภายในหมายถึงคุณค่าที่เกิดจากการ ยอมรับว่ามีข้อเท็จจริงอยู่ในวัตถุนั้นๆ

๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑ เอกสาร

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ปราณี วงษ์เทศ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “พิธีกรรมงานศพในประเทศไทย” โดยปรารถนาถึงความตายว่า เป็นที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ของคนในสังคม ตลอดจนถึงกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ความรู้สึกรักของสมาชิกในสังคม และเชื่อมโยงความเชื่อของมนุษย์

กับวิญญาณของผู้ตายโดยอาศัยพิธีกรรมเป็นสื่อติดต่อความสัมพันธ์กัน ในส่วนของพิธีกรรมศพนั้น ได้กล่าวถึงหลักฐานในโบราณคดี ที่ทำให้ทราบถึงความเชื่อในเรื่องวิญญาณหลังความตายของมนุษย์ในดินแดนที่เป็นประเทศไทยในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ เช่น การพบเปลือกหอย เครื่องเซ่นในหลุมศพ สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างในฐานะของคนตายในชุมชนนั้นด้วย นอกจากนี้ ยังได้กล่าวถึงขั้นตอนของพิธีกรรมศพในปัจจุบัน ตั้งแต่บอกหนทางให้แก่ผู้ป่วยใกล้ตาย พิธีอาบน้ำศพ การตั้งศพบำเพ็ญกุศล จนกระทั่งถึงพิธีเผา และวิธีเก็บเถ้ากระดูก^๕

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “ไทยสิบสองปันนา” ว่า ในยุคจารีตด้วยพิธีศพถือเป็นเกียรติยศครั้งสุดท้ายให้แก่ผู้วายชนม์ที่สามารถเน้นย้ำสิทธิธรรมประการหนึ่งของกลุ่มชนชั้นปกครอง ร่วมกับคติความเชื่อของล้านนาที่รับอิทธิพลจากศาสนาพุทธและพราหมณ์ ว่าเจ้านายเป็นบุคคล “สูงศักดิ์” และ “ศักดิ์สิทธิ์” ของบ้านเมืองเป็นผู้ที่กำเนิดมาจากสรวงสวรรค์ชั้นฟ้า เพื่อลงมาสร้างสมบุญบารมี เมื่อสิ้นชีพก็ต้องมีวิมานปราสาทให้ประทับและส่งสการ (เผา) ไปด้วยทั้งหมด โดยมีสัตว์หิมพานต์ในรูปแบบต่างๆ โดยเฉพาะนกหัสติลิงค์ (คล้ายมังกรมีปีก) เป็นพาหนะพาเหาะขึ้นไปสู่สรวงสวรรค์ชั้นต่างๆ^๖

พระยาประชาภิจักรจักร ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “พงสาวดารโยนก” ถึงธรรมเนียมการปลงศพด้วยปราสาทว่าเป็นของนิยมทำมาเป็นเวลานานแต่โบราณแล้ว ดังปรากฏในหนังสือว่า “จุลศักราช ๕๔๐ ปีขาลสัมฤทธิศก เดือนอ้าย ขึ้น ๑๒ ค่ำ นางพระยาวิสุทธิเทวี ผู้ครองนครพิงค์เชียงใหม่ถึงพิราลัย พระยาแสนหลวงแต่งการศพ ทำเป็นพิมานบุษบกตั้งขึ้นบนหลังนกหัสติลิงค์ขนาดใหญ่เลื่อนด้วยเลื่อนแม่สะดิง เชิญหีบพระศพขึ้นไว้ในบุษบกนั้น แล้วจุดชักไปด้วยแรงคชสาร เจาะกำแพงเมืองออกไปทุ่งวัดโลก แล้วก็ทำฌาปนกิจถวายเพลิง ณ ที่นั้น เผาทั้งรูปสัตว์และวิมานที่ทรงศพนั้นด้วย จึงเป็นธรรมเนียมในการปลงศพเจ้าผู้ครองนครทำเช่นนี้สืบกันมา” ดังนี้^๗

มณี พยอมยงค์ กล่าวไว้ในหนังสือ “ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย” ว่าประเพณีปราสาท คือ การทำศพพระสงฆ์ ด้วยการใส่เรือนศพทำเป็นปราสาทลากไปสู่ป่าช้าของชาวล้านนา

^๕ปราณี วงษ์เทศ, ผู้ช่วยศาสตราจารย์, พิธีกรรมที่เกี่ยวกับความตายในประเทศไทย, (กรุงเทพฯ : บริษัทอัมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๔), หน้า ๔๕.

^๖บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, ไทยสิบสองปันนา เล่ม ๒, (เชียงใหม่ : สุเทพการพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๒๘๑-๒๘๒.

^๗ประชาภิจักรจักร, พระยา, พงสาวดารโยนก, (เชียงใหม่ : พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ เจ้าพระยาสุธรรมมนตรี (ปลื้ม สุจริตกุล), (ม.ป.ท., ๒๔๗๘), หน้า ๑๒๔.

ไทย และเรือนปราสาทอยู่บนไม้แม่สะดิง มีล้อเลื่อนไปด้วย ชาวไทยใหญ่จึงเรียกว่า “ปอยล้อ” คือ การลากศพไปด้วยล้อเลื่อนนั่นเอง^๖

สรัสวดี อ๋องสกุล ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “พื้นเมืองเชียงแสน” ว่า ช่วงพ.ศ. ๒๑๐๑ – ๒๓๔๗ เจ้าฟ้าเชียงแสน สืบเชื้อสายการปกครองอยู่ภายใต้อำนาจและเป็นศูนย์กลางการปกครอง ล้านนาให้พม่า ซึ่งเจ้าฟ้าเชียงแสนจะได้รับพระราชทานเครื่องสูงตามแบบพม่าจากกษัตริย์พม่า ดังนั้นเมื่อเจ้าฟ้าถึงกาลสิ้นพระชนม์การสร้างปราสาทต่างบนสัตว์หิมพานต์เพื่อใส่สรีระก็เกิดขึ้น ต่อมาการปลงศพเจ้านายชั้นสูงหรือขุนบามหาและชั้นผู้ใหญ่ของเมืองเชียงแสนก็เริ่มใส่ปราสาทต่างบนสัตว์หิมพานต์ เช่น ปราสาทนกหัสติลิงค์ของเจ้าฟ้าเมืองหลวง (พ.ศ. ๒๒๓๕) สมเด็จพระเจ้าวัดป่าจั่ว เชียง (พ.ศ. ๒๒๒๖) มหาปาเจ้าวัดศรีดอนไชย (พ.ศ. ๒๒๕๘) ขุนบามหาสังฆราชาอุบลวงศ์ (พ.ศ. ๒๓๔๖) หรือปราสาทช้างเอราวัณของสมเด็จพระมหาปาเจ้าวัดเชตวัน (พ.ศ. ๒๒๓๕) เป็นต้น^๗

เสฐียรโกเศศ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “ความตาย” ว่าความตายเป็นสิ่งที่คนเป็นยอมรับได้ยาก การต้องจำยอมรับสภาพโดยมิอาจปฏิเสธหรือหลีกเลี่ยงได้นั้น เป็นความเจ็บปวดอย่างหนึ่งของมนุษย์ หรืออีกอย่างคือ “ความตายเป็นความลึกลับเกี่ยวกับคนเป็น คนที่อยู่ร่วมกันเห็นกันอยู่ หลัดๆ เมื่อมาพลัดพรากตายจากไป เราก็อาลัยและใจหาย และพวกเรากลัวความตาย กลัวอะไร ก็กลัวคนตายที่เรียกว่า ผีนั่นเอง กลัวว่าจะมาทำให้เราได้รับความเดือดร้อนหรือพลอยตายไปด้วย”^๘

แสง จันทรงาม ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “ศาสนาสาตร์” ว่าวัฒนธรรมงานศพย่อมสำแดงความเป็นปึกแผ่นหรือความหละหลวมภายในโครงสร้างหรือเครือข่ายความสัมพันธ์ของกลุ่มชน และให้รายละเอียดด้านศิลปะ พฤติกรรม พิธีกรรม และความคิด ความรู้ ความเชื่อ ความรู้สึกที่รองรับปรากฏการณ์อันแสดงออกในพิธีการและการจัดการ ที่สำคัญเป็นวัฒนธรรมที่จะคงอยู่คู่สังคมมนุษย์ ตราบเท่าที่มนุษย์ยังต้องอยู่รวมกันเป็นกลุ่มสังคม ด้วยเหตุว่า ไม่มีผู้ใด หนีพ้นความตายไปได้^๙

อรรถ นันทจักร ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “รวมบทความว่าด้วยนกหัสติลิงค์” ว่า ในกรณีที่มีรูปแบบการสร้างปราสาทศพและต่างบนหลังสัตว์หิมพานต์ เช่น นกหัสติลิงค์ หรือ ช้างเอราวัณ

^๖มณี พยอมยงค์, ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย, (เชียงใหม่ : ส.ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๒๕), หน้า ๒๓.

^๗สรัสวดี อ๋องสกุล, พื้นเมืองเชียงแสน, (กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๒๓-๒๕๔.

^๘เสฐียร โกเศศ, ความตาย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แม่คำผาง, ๒๕๓๒), หน้า ๑๘.

^๙แสง จันทรงาม, ศาสนาสาตร์, (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๕), หน้า ๒๔.

สันนิษฐานว่าไม่ได้เป็นธรรมเนียมดั้งเดิมของล้านนา แต่ได้รับอิทธิพลมาจากการปลงพระศพชนชั้นสูงของพม่าในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๒ เมื่อล้านนาได้เป็นเมืองประเทศราชของพม่า เพราะในพม่าก็ปรากฏมีรูปแบบธรรมเนียมการปลงพระศพชนชั้นสูงใส่ปราสาทต่างบนสัตว์หิมพานต์และมีขนาดสูงใหญ่กว่าทางล้านนามาก แล้วล้านนาจึงค่อยส่งอิทธิพลผ่านไปให้แถบอีสาน (เมืองอุบลราชธานี) อีกชั้นหนึ่งในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๔ ที่เชื่อว่าการสร้างปราสาทศพต่างบนสัตว์หิมพานต์ขึ้นครั้งแรกในงานศพของพระดาที่สิ้นชีวิตเมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๔ แต่ที่อีสานปรากฏมีการสร้างเป็นรูปนกหัสติลิงค์ (นกหัสสะกะไคลิงค์) เพียงอย่างเดียวเท่านั้นไม่ได้มีรูปแบบหลากหลายเหมือนของพม่าและล้านนา^{๑๑}

พระมหาธรรมราชาลิไทย ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “ไตรภูมิพระร่วง” ว่าความเชื่อเรื่องนรก สวรรค์ ของชาวล้านนานี้ เป็นความเชื่อที่สืบเนื่องมาจากคำสอนที่ต้องการให้ทุกคนเป็นคนดี เว้นจากความชั่วร้าย ปฏิบัติตนตามหลักศาสนา และศีลธรรม ความประสงค์คือ ชักจูงใจคนให้ประพฤติปฏิบัติในทางที่ชอบ ผู้ที่ได้รับการอบรมสั่งสอน เมื่อจะทำความชั่วก็อาจจะเกิดความกลัวว่า จะตกนรก เมื่อทำความดีก็มีความอิ่มเอมใจในผลบุญที่ตนจะได้รับ นับเป็นกุศโลบายที่ดีเยี่ยมของคนโบราณ ในการใช้นรกสวรรค์ เป็นเครื่องมือในการควบคุมสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข โดยที่ทุกคนต่างมีความช่วยเหลือเอื้อเฟื้อแบ่งปันซึ่งกันและกันรวมถึงร่วมกันรักษาอนุรักษประเพณีที่ดีงามสืบต่อไป^{๑๒}

๑.๖.๒ งานวิจัย

วัฒนศักดิ์ ไชยกุล ได้กล่าวไว้ในงานวิจัยเรื่อง “บริบททางวัฒนธรรมและสังคมของการทำปราสาทศพ” ว่า การทำปราสาทศพไม่มีหลักฐานที่ชัดเจนว่าเริ่มทำขึ้นเมื่อใด แต่พบว่ามีการใช้วิมาน พิมานหรือบุษบก ซึ่งเป็นต้นแบบของปราสาทศพในปัจจุบันจากพงสาวดารโยนกว่ามีขึ้นปลายสมัยราชวงศ์มังรายครองเมืองเชียงใหม่ ใช้ในพิธีปลงพระศพของพระนางพระยาสุทธีราชเทวี ผู้ครองนครพิงค์เชียงใหม่ ต่อมาจึงได้มีการใช้ในพิธีกรรมปลงศพพระภิกษุ ซึ่งปราสาทศพ

^{๑๑}อรรด นันทจักร, รวมบทความด้วย “นกหัสติลิงค์”, (เชียงใหม่ : แสงศิลป์การพิมพ์, ๒๕๑๕), หน้า ๖๔-๗๒.

^{๑๒}พระมหาธรรมราชาลิไทย, ไตรภูมิพระร่วง, (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๔๕๕), หน้า ๒๐๘.

ประกอบด้วย การขึ้นรูปโครง หรือการสร้างโครงปราสาท การฉลุลาย การติดปะ การใช้สี แต่ละอย่างล้วนมีคุณค่าที่ควรอย่างยิ่งที่จะอนุรักษ์ไว้ให้ชาวล้านนารุ่นหลังได้ศึกษาต่อไป^{๙๙}

รุ่งทิพย์ กล้าหาญ ได้กล่าวไว้ในงานวิจัยเรื่อง “การจัดเกลาทางสังคมด้านความเชื่อ โดยผ่านพิธีกรรมในชุมชนชนบท” ว่า พิธีกรรมของชุมชนเป็นกุศโลบายที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อทำหน้าที่ในการจัดเกลาทางสังคมด้านความเชื่อ ซึ่งประกอบด้วยกระบวนการทางศีลธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีชุมชน โดยชุมชนสร้างวิธีการถ่ายทอดในหลายลักษณะเช่น การบอกเล่า การสอน การปฏิบัติให้ดู ฯลฯ เพื่อใช้เป็นสื่อแสดงความหมายของการจัดเกลานั้นๆ ซึ่งจะเป็นการปลูกฝังให้เกิดการยอมรับในความเชื่อ ขณะเดียวกันสถานการณ์และโอกาส ซึ่งเกี่ยวข้องกับบรรยายภาสของความศักดิ์สิทธิ์ต่างๆก็มีผลต่อการยอมรับของบุคคลและทั้งหมดของกระบวนการทางสังคมนั้น จะต้องดำเนินภายใต้การควบคุมทางสังคมที่เหมาะสม^{๑๐๐}

๑.๗ วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นทั้งการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีขั้นตอนการศึกษาวิจัยดังต่อไปนี้

๑.๗.๑. การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research): ศึกษารวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดพิธีศพในพระพุทธศาสนา จากเอกสารชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถา และข้อมูลเกี่ยวกับพิธีปอยล้อ จาก หนังสือ เอกสารวิชาการ รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ สารานิพนธ์ ที่เกี่ยวข้องกับ พิธีปอยล้อในล้านนา ตลอดจนถึง หนังสือประวัติพระครูการุณยธรรมนิवासและหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพระครูการุณยธรรมนิवास

๑.๗.๒ การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research): เก็บข้อมูลภาคสนามด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และไม่มีโครงสร้างจากกลุ่มประชากรตัวอย่างที่ได้กำหนดไว้

๑.๗.๓ วิเคราะห์และสรุปผล : วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาทั้งหมด ตามจุดประสงค์ของการศึกษาวิจัยทั้งในด้านเอกสารและการสัมภาษณ์ แล้วจัดทำเป็นรูปเล่มสมบูรณ์ เพื่อนำเสนอสรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะต่อไป

^{๙๙}วัฒนศักดิ์ ไชยกุล, “บริบททางวัฒนธรรมและสังคมของการทำปราสาทศพในจังหวัดเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๖), หน้า ๘.

^{๑๐๐}รุ่งทิพย์ กล้าหาญ, “การจัดเกลาทางสังคมด้านความเชื่อโดยผ่านพิธีกรรมในชุมชน”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๘), หน้า ข-ค.

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- ๑.๘.๑ ทำให้ทราบแนวคิดเกี่ยวกับพิธีศพในพระพุทธศาสนา
- ๑.๘.๒ ทำให้ทราบความเป็นมาของประเพณีปอยล้อล้านนา
- ๑.๘.๓ ทำให้ทราบถึงคุณค่าประเพณีปอยล้อของพระครูกรุณยธรรมนิवास

บทที่ ๒

แนวคิดเกี่ยวกับพิธีศพในพระพุทธศาสนา

ในบทที่ ๒ นี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องพิธีศพในพระพุทธศาสนา โดยได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับพิธีศพของชาวพุทธในสมัยพุทธกาลด้วย เพื่อให้มองเห็นความเชื่อมโยง ถึงพิธีกรรมงานศพในพุทธศาสนาว่า ครั้นพุทธกาลเป็นอย่างไร และปัจจุบันพิธีกรรมงานศพของชาวพุทธล้านนาเป็นอย่างไร ทั้งนี้เพื่อให้สัมพันธ์กับการศึกษาวิเคราะห์คุณค่าประเพณีปอยล้อ ของพระครูการุณยธรรมนิवास ซึ่งได้กล่าวถึงเพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยตามลำดับ

๒.๑ ประเพณีงานศพในสมัยพุทธกาล

ในสมัยพุทธกาลนั้น จากการศึกษาค้นคว้าแหล่งข้อมูลต่าง ๆ แล้ว ปรากฏว่าไม่มีการสร้างปราสาทศพที่เป็นหลักฐานปรากฏเหมือนเช่นสมัยพุทธกาล จะมีก็แต่เพียงการจัดการงานศพตามธรรมเนียมประเพณีของคนอินเดียสมัยนั้นเท่านั้น ซึ่งพิธีการจัดการศพมีเพียง การจัดศพ และการฝังศพ ส่วนการฝังศพมีน้อย ดังจะได้กล่าวถึงรายละเอียดในลักษณะพิธีกรรมงานศพในสมัยพุทธกาลต่อไป^๑

พิธีกรรมงานศพของคนชาวอินเดียในสมัยพุทธกาลนั้น ตามคัมภีร์ที่ปรากฏไม่มีขั้นตอนของพิธีกรรมที่ละเอียดมากนัก คงมีแต่พิธีกรรมถวายพระเพลิงพระบรมศพของพระพุทธเจ้า ซึ่งได้กล่าวไว้ในมหาปรินิพพานสูตรเท่านั้น ที่มีการกล่าวถึงขั้นตอน ได้อย่างละเอียด ตั้งแต่พิธีกรรมก่อนถวายพระเพลิง จนกระทั่งถึงพิธีกรรม หลังจากการถวายพระเพลิงเสร็จแล้ว พิธีกรรมงานศพที่นอกเหนือจากพิธีกรรมถวายพระเพลิงพระบรมศพพบมีปรากฏอยู่ในคัมภีร์อรรถกถาบ้าง

พิธีกรรมงานศพสมัยพุทธกาลดังกล่าวมานั้น มักจะจัดการศพโดยการเผา แต่ยังมีปรากฏในคัมภีร์อรรถกถาบางแห่งที่มีการจัดการกับผู้ตายด้วยการฝังศพ ซึ่งการจัดการกับศพในลักษณะนี้ไม่ได้กล่าวถึงขั้นตอนของพิธีกรรม เพียงแต่กล่าวถึงการนำศพไปทิ้ง หรือไปฝังเท่านั้น ดังกรณีบุตรของนางกิสสาโคตรมีตาย นางอุ้มร่างบุตรไปถามหาษาเพื่อรักษา บุรุษคนหนึ่ง แนะนำให้ไปทูลถามพระพุทธเจ้า พระองค์ได้ทรงแนะนำ ให้นำไปหาเมถุนผู้ผูกมัด จากเรือนของคน ที่ไม่มี

^๑ที.ม.(ไทย) ๑๐/๓๑๒/๓๒๓.

ใครเลยตาย นางที่ยั่วตระเวนถามหาเมล็ดพันธุ์ผักกาดนั้น ผลสุดท้ายก็หาไม่ได้ตั้งใจปรารถนา นางจึงทิ้งศพของบุตรไว้ในป่า เสร็จแล้วจึงเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า^๒

ส่วนกรณีตัวอย่างของการฝังศพนั้น มีกล่าวไว้ในเรื่องของนางวิสาขาอุบาสิกา เรื่องมีอยู่ว่า นางวิสาขาได้ตั้งหลานสาวชื่อ นางสุทตติ ให้ดูแลภิกษุสงฆ์ในเรือนแทนตัวเอง ภายหลังเธอได้สิ้นชีวิต นางวิสาขาจึงให้นำร่างของเธอไปฝัง หลังจากนั้นจึงเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า^๓

ตัวอย่างอีกท่านคือ ท่านพระพาหิยทารุจีริยะ ที่ท่านเป็นพระอรหันต์แต่ยังไม่อุปสมบท ก็นิพพานเสียก่อน พิธีศพของท่านจึงดูเหมือนบุคคลทั่วไป ดังปรากฏในพระธัมมปัทมสูตรว่า^๔

ก็สมัยนั้นแล กุลบุตรชื่อพาหิยทารุจีริยะอาศัยอยู่ที่ท่าสุปปารกะ ใกล้ฝั่งสมุทรมีความประสงค์จะเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าลำดับนั้นแล พาหิยทารุจีริยะรีบด่วนออกจากพระวิหารเชตวัน เข้าไปยังพระนครสาวัตถี ได้เห็นพระผู้มีพระภาคเจ้ากำลังเสด็จเที่ยววิณฺหาบถในพระนครสาวัตถี มีจริยานำเคารพ นำเลื่อมใส มีอินทรียฺสงบ มีพระทัยสงบ ถึงความฝึกและความสงบ อันสูงสุด มีตนอันฝึกแล้ว คຸ້ມครองแล้ว มีอินทรียฺสํารวมแล้ว ผู้ประเสริฐแล้ว ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า หมอบลงแทบพระบาทของพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยเศียรเกล้าแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญขอพระผู้มีพระภาคเจ้าโปรดทรงแสดงธรรมแก่ข้าพระองค์ ขอพระสุคตเจ้าโปรดทรงแสดงธรรมที่จะพึงเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่ข้าพระองค์สืบกาลนานเถิด” ท่านพาหิยทารุจีริยะได้ทูลอ้อนวอนถึง ๓ ครั้ง จึงได้ฟังพระธรรมเทศนา ในขณะที่พระผู้มีพระภาคเจ้าแสดงพระธรรมเทศนาจบลง จิตของท่านพาหิยทารุจีริยะกุลบุตรหลุดพ้นแล้วจากอาสวะทั้งหลายเพราะไม่ถือมั่น ในขณะนั้นเองได้มีแม่โคตัวหนึ่งได้วิ่งเข้ามาขวิดท่านพาหิยทารุจีริยะตาย โดยที่จิตของท่านนั้น กำลังปีติยินดีในรสพระธรรม

พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จเที่ยวกลับจากบิณฑบาตและทรงกระทำกัตถกิจเรียบร้อยแล้ว ทรงเสด็จออกไปพร้อมกับภิกษุเป็นอันมาก จนมาถึง ณ บริเวณที่ท่านพาหิยทารุจีริยะตาย ทรงเห็นสรีระของพาหิยทารุจีริยะถูกทิ้งในที่กองขยะ จึงทรงตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายเหล่านั้นว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงยื่นใกล้ประตูเรือนแห่งหนึ่ง ให้นำเตียงมาแล้ว จงนำสรีระนี้ออกจากเมือง เผาแล้วทำสถูปไว้”^๕

^๒พ.ร.อ.(ไทย) ๔๑/๕๐๑-๕๐๒.

^๓พ.ร.อ.(ไทย) ๔๒/๔๐๐.

^๔ธัมมปัทมสูตร (แปล) ๔/๑๕๐.

^๕ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๒๗/๑๓๐-๑๓๑.

๒.๑.๑ พิธีถวายพระเพลิงพระพุทธรเจ้า

การจัดการศพมีประเพณีที่ยึดถือและปฏิบัติแตกต่างกันไปตามขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อของแต่ละเชื้อชาติ ศาสนา หรือตามท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งถือปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ มนุษย์ ทุกหมู่เหล่าต่างก็มีการจัดการกับร่างผู้เสียชีวิต นอกจากจะแสดงซึ่งมโนกรรมสำนึกในความมีน้ำใจคือการให้ความรักอาลัยต่อผู้ที่จากไปแล้ว ยังแสดงออกถึงคุณธรรม กล่าวคือ กตัญญู กตเวทิตาธรรม และสามัคคีธรรมตามหลักพุทธศาสนาอีกด้วย^๖

พิธีสักระศพในสมัยพุทธกาลนั้น เป็นพิธีกรรมแรกหลังจากการเสียชีวิต โดยเหล่าเทวดา และมวลมนุษย์เมื่อทราบข่าวการเสียชีวิตของคนที่ตนเคารพนับถือ ต่างก็จะพากันมาสักการบูชาศพโดยอามิสบูชา ตัวอย่าง กรณีการบูชาพระพุทธรีระ ซึ่งได้ทำการสักการบูชาตั้งแต่วันแรก ของการเสด็จดับขันธปรินิพพาน ของพระพุทธรเจ้า จนกระทั่งถึงวันถวายพระเพลิง ดังในใจความพระสุตตันตปิฎก ได้พรรณนาในวันแรก ของการเสด็จดับขันธปรินิพพานไว้ ดังนี้^๗

พวกเจ้ามีลละผู้ครองกรุงกุสินารา ทรงถือเอาของหอมระเบียบดอกไม้ เครื่องดนตรีทุกอย่าง และผ้า ๕๐๐ คู่ เสด็จเข้าไปยังศาลวันของพระเจ้ามีลละ ซึ่งเป็นทางเข้าเมือง ทรงไปยังพระพุทธรีระแล้ว ทรงสักการะเคารพ นบনอบ บูชาพระพุทธรีระของพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยการพ้อนรำ ขับร้อง ประโคมดนตรี ระเบียบดอกไม้และของหอมทรงลาดพาดนผ้า ตกแต่งมณฑลมาลาอาสน์ ใหวันนั้นหมดไปด้วยกิจกรรมอย่างนี้^๘

พิธีกรรมการห่อศพนั้น มีปรากฏหลักฐานเฉพาะการห่อพระรีระของพระพุทธรเจ้าซึ่งเจ้ามีลละได้ประกอบพิธีดั่งเช่นพระบรมศพของพระเจ้าจักรพรรดิ ตามคำแนะนำของพระอานนท์ที่ได้กราบทูลถามพระองค์ก่อนจะเสด็จดับขันธปรินิพพาน ดังปรากฏในพระไตรปิฎก ดังนี้^๙

ทรงใช้ผ้าไหมห่อพระรีระของพระผู้มีพระภาค เสร็จแล้วจึงห่อด้วยสำริบบริสุทธิ์ แล้วจึงห่อด้วยผ้าไหมอีกชั้นหนึ่ง ทำโดยวิธีนี้จนห่อพระรีระของพระผู้มีพระภาคด้วยผ้า และสำลิได้ ๑,๐๐๐ ชั้นแล้วอัญเชิญพระรีระลงในรางเหล็กเดิมด้วยน้ำมัน ใช้รางเหล็กอีกอันหนึ่งครอบแล้วทำการจิตกาธานด้วยไม้หอมล้วน แล้วอัญเชิญพระรีระของพระผู้มีพระภาคขึ้นสู่จิตกาธาน

^๖บุญมีแท่นแก้ว, ผศ. ประเพณีและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๔๘-๕๐.

^๗ที.ม.(ไทย) ๑๐/๒๒๓/๑๓๐-๑๓๑.

^๘ที.ม.(ไทย) ๑๐/๒๒๓/๑๘๒-๑๘๔.

^๙ที.ม.(ไทย) ๑๐/๒๓๐/๑๓๓.

พิธีกรรมการนำศพใส่โลงในสมัยพุทธกาลนั้น มีปรากฏในพระไตรปิฎกเฉพาะพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพของพระพุทธเจ้าเท่านั้น ส่วนในคัมภีร์อื่นมีกล่าวถึงพิธีกรรมนี้เพียง ๒ แห่ง คือ พิธีศพของพระสารีบุตรและพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพเจ้าสุทโธทนะ สำหรับโลงศพในสมัยพุทธกาลนั้น เรียกว่า “ราง” หรือ “หีบ” เช่น กรณีพระบรมศพของพระพุทธเจ้าในพระไตรปิฎกบรรยายไว้ดังนี้^{๑๐}

ทรงใช้ผ้าไหมห่อพระสรีระของพระผู้มีพระภาคเสร็จแล้วจึงห่อด้วยผ้าลินินห่อด้วยผ้าไหมอีกชั้นหนึ่ง แล้วอัญเชิญพระสรีระลงในรางเหล็กเติมน้ำมัน ใช้รางเหล็กอีกอันหนึ่งครอบแล้ว ทำจิตกาธานด้วยไม้หอมล้วน แล้วอัญเชิญพระสรีระของพระผู้มีพระภาคขึ้นสู่จิตกาธานการเคลื่อนศพเพื่อนำไปเผา ณ เชิงตะกอนที่เตรียมไว้ ในสมัยพระพุทธกาลได้มีตัวอย่างที่ท่านกล่าวไว้ในพระไตรปิฎกก่อนจะมีพิธีถวายพระเพลิงพระพุทธรูป โดยมีความบรรยายถึงขบวนเคลื่อนพระบรมศพตามความประสงค์ของพวกเทวดา ดังนี้^{๑๑}

พวกเทวดามีความประสงค์ว่า พวกเราจะสักการะเคารพนอบนอบบูชาพระสรีระของพระผู้มีพระภาคด้วยการพ้อนรำ ขับร้อง ประโคมดนตรี ระเบียบดอกไม้ และของหอมอันเป็นทิพย์จะอัญเชิญ (พระสรีระ) ไปทางทิศเหนือของเมือง แล้วอัญเชิญเข้าสู่ประตูเมืองทางทิศเหนือ อัญเชิญผ่านใจกลางเมืองแล้วออกทางประตูด้านทิศตะวันออก เสร็จแล้วจึงถวายพระเพลิงพระสรีระของพระผู้มีพระภาคที่มกุฏพันธเจดีย์ของพวกเจ้ามัลลสะ ทางทิศตะวันออกของเมือง^{๑๒}

ส่วนในอรรถกถาก็ได้กล่าวถึงขบวนเคลื่อนศพไปป่าช้า ซึ่งพระศาสดาและพระภิกษุ ๕๐๐ รูป ได้เสด็จไปป่าช้ากับขบวนศพเหมือนกัน ดังได้กล่าวมาแล้วในเรื่องของเรือนยอดข้างคัน ซึ่งในการที่พระศาสดาได้เสด็จไปป่าช้าพร้อมกับภิกษุ ๕๐๐ รูปนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า คงจะวิวัฒนาการมาเป็นการให้พระอัฐมศพในสมัยปัจจุบัน

ดังได้กล่าวมาแล้วในพิธีกรรมการทำประทักษิณศพ ในกรณีการถวายพระเพลิงพระพุทธรูปนั้น โดยไม่ได้จุดถวายพระเพลิง หลังจากที่พระมหากัสสปะ และภิกษุ ๕๐๐ รูป กระทำประทักษิณจิตกาธานครบ ๓ รอบ แล้วถวายอภิวัต พระเพลิงได้ไหม้พระสรีระของพุทธองค์ พระอวัชระถูกเผาไหม้ไม่เหลือแม้แต่เหง้าหรือเขม่า คงเหลือแต่พระบรมสารีริกธาตุ และผ้าห่มหุ้มพระ

^{๑๐}สมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส, พระปฐมสมโพธิกถา, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ธรรมบรรณาการ, ๒๕๓๖), หน้า ๓๑๒-๓๑๓.

^{๑๑}จันทร์ ชูแก้ว, พระพุทธประวัติ มหาบุรุษแห่งชมพูทวีป, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภาและสถาบันสื่อธรรม, ๒๕๔๖), หน้า ๑๘๐-๑๘๑.

^{๑๒}ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๒๘/๑๗๒.

บรมศพในจำนวนทั้งหมด ๕๐๐ ผืน ถูกไฟไหม้ ๒ ผืนเท่านั้น คือ ผืนในสุดและผืนนอกสุด หลังจากพระเพลิงได้ไหม้พระบรมศพแล้ว ความมหัศจรรย์ก็เกิดขึ้น คือท่อน้ำได้หลั่งไหลมาจากอากาศ และน้ำได้พุ่งขึ้นจากไม้สาละดับจิตกาธาน หลังจากนั้น เจ้ามัลละจึงนำน้ำหอมล้วน ๆ มาดับจิตกาธาน^{๑๓}

การเก็บอัฐิเป็นขั้นตอนสุดท้ายในพิธีกรรมเผาศพของชาวพุทธในสมัยพระพุทธกาล ประเพณีนิยมของชาวพุทธนั้น เมื่อทำพิธีกรรมเผาศพแล้วผู้ที่เคารพนับถือจะนำอัฐิไปบรรจุไว้ในสถูปที่สร้างขึ้นไว้โดยเฉพาะ เพื่อเป็นอนุสาวรีย์ให้คนภายหลังได้กราบไหว้บูชาดังมีใจความที่พระพุทธองค์ได้ตรัสตอบพระอานนท์ ซึ่งทูลถามถึงเรื่องการปฏิบัติต่อพระพุทธรูปไว้ว่า “พวกเขาพึงปฏิบัติต่อพระบรมศพพระเจ้าจักรพรรดิพึงสร้างสถูปของตถาคตไว้ที่ทางใหญ่สี่แพร่งชนเหล่าใดจักยกกระเบียบดอกไม้ของหอม หรือ จუნ จักอภิวาท หรือ จักทำจิตให้เลื่อมใสในสถูปนั้น การกระทำนั้นจักเป็นไป เพื่อเกื้อกูลเพื่อสุขแก่ชนเหล่านั้นตลอดกาล อานนท์ ฐูปารหุคค (ผู้ควรสร้างสถูปถวาย) ๔ จำพวกนี้ ฐูปารหุคค ๔ จำพวกไหนบ้าง คือ^{๑๔}

- ๑) พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นฐูปารหุคค
- ๒) พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าเป็นฐูปารหุคค
- ๓) พระสาวกของพระตถาคตเป็นฐูปารหุคค
- ๔) พระเจ้าจักรพรรดิเป็นฐูปารหุคค

หลังจากที่ได้ถวายพระเพลิงพระบรมศพของพระพุทธองค์แล้ว เจ้ามัลละผู้ครองกรุงกุสินารา จึงได้จัดกำลังพลอารักขาพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธองค์ซึ่งประดิษฐานบนฐานการนั้นไว้อย่างแน่นหนา แล้วทำพิธีถวายสักการบูชาด้วยมหรสพ มีการฟ้อนรำ ประโคมดนตรี เป็นต้นตลอด ๗ วัน เพื่อรอการไปบรรจุไว้ในสถูปที่สร้างไว้ที่ทางใหญ่สี่แพร่ง

ส่วนพระราชาหลายแคว้นต่าง ๆ ก็ได้ส่งทูตมาขอส่วนแบ่งพระบรมสารีริกธาตุ เพื่อนำไปสร้างพระสถูปบรรจุแล้วทำการฉลอง ในครั้งแรก ๆ พวกเจ้ามัลละปฏิเสธโดยอ้างเหตุผลว่า พระผู้มีพระภาคปรินิพพานในเขตบ้านเมืองของพวกของตน ดังนั้น จึงไม่มีความจำเป็นจะให้ส่วนแบ่งพระบรมสารีริกธาตุ ภายหลังโทณพราหมณ์ได้กล่าวชี้แจงกับหมู่คณะทูตโดยให้ทุกฝ่ายใช้หลักขันติธรรมไม่ควรจะประหัดประหารกัน และพร้อมใจกันแบ่งพระบรมสารีริกธาตุ ออกเป็น ๘ ส่วนเท่า ๆ กันส่วนที่ใช้นั้นใช้ในการแบ่งพระบรมสารีริกธาตุนั้นพราหมณ์ได้ขอไปบรรจุพระสถูปเพื่อ

^{๑๓} จันทร ชูแก้ว, พระพุทธประวัติ มหาบุรุษแห่งชมพูทวีป, หน้า ๑๘๓.

^{๑๔} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๐๕-๒๐๖/๑๕๒-๑๕๔.

สักการบูชาต่อไปสำหรับพระอังคนัน พวกเจ้ามัลละได้มอบให้พวกเจ้าโมริยะผู้ซึ่งไม่ได้รับส่วนแบ่งพระบรมสารีริกธาตุ เพราะมาขอส่วนแบ่งภายหลัง^{๑๕}

๒.๑.๒ พิธีกรรมงานศพของพุทธสาวก

๑) การสักการะศพ

พิธีกรรมศพของพระสาวกบุตร และพระมหาโมคคัลลานะ ก็มีการกล่าวถึง การสักการะศพเหมือนกัน พิธีสักการะศพของพระสาวกบุตรนั้น หลังจากพระมหาเถระได้นิพพานแล้ว ท่านได้บรรยายไว้ดังนี้ ครั้นรุ่งเช้า เทพยดาแลมนุชย์ทั้งหลาย พาถิ่นมาสโมสรสันนิบาต ทำสักการะบูชาศพพระมหาเถระ ในที่ปรินิพพาน แล้วทำซึ่งจิตรกรรมคือ เจริญตะกอนเสร็จแล้ว พาถิ่นมาสรณศพ ด้วยคันธธกธรา เชิญศพใส่หีบ ยกขึ้นสู่เชิงตะกอน แล้วทำการจาปนกิจ ถวายพระเพลิง

ส่วนพิธีของพระมหาโมคคัลลานะนั้น พระพุทธเจ้าได้ทรงเสด็จไปในพิธีศพ และทรงประทานเครื่องสักการะให้มหาเถระด้วย กล่าวคือ หลังจากพระมหาโมคคัลลานะได้กราบทูลลาพระพุทธรองค์ เพื่อกลับไปนิพพาน ณ กาฬศิลาประเทศแล้ว ฝ่ายมวณมนุชย์และเทวดาต่างก็มาสโมสรสันนิบาต ต่างก็มาอภิเษกสักการบูชาด้วยคันธมาลา และข้าวตอก ได้บ่งบอกถึงความเคารพนับถือ

ครั้งนั้นสมเด็จพระบรมศาสดา ได้เสด็จมาประทับยืน ใกล้ศพของพระมหาโมคคัลลานะ ทรงกระทำจาปนกิจ ประทานเครื่องสักการะวามิสต่าง ๆ นานา ดอกไม้ทิพย์ตกลงมา โดยรอบบริเวณ มีกำหนดกฎเกณฑ์กว้าง ๑ โยชน์^{๑๖}

๒) การรดน้ำศพ

พิธีกรรมรดน้ำศพในสมัยพุทธกาลนั้น มีปรากฏในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระพุทธบิดา หลังจากพระเจ้าสุทโธทนะได้สิ้นพระชนม์แล้ว พระพุทธเจ้าได้ตรัสสั่ง ให้พระมหากัสสปะ ไปหาสถานที่ ถวายพระเพลิงพระบรมศพ เมื่อเจริญตะกอนเสร็จเรียบร้อยแล้ว พระพุทธรองค์ ก็ทรงทำพิธีกรรมสงฆ์พระบรมศพ โดยทรงยกพระเศียรศพพระบิดา ด้วยหัตถ์ของพระองค์แล้ว จึงทรงนำสุคนธาวาสีสงฆ์พระบรมศพ ส่วนพระสาวกบุตรก็สงฆ์พระบรมศพเช่นกัน หลังจากนั้น พระพุทธรองค์ก็ได้ทรงตรัสธรรมกถาแก่พระสาวกบุตร ดังในใจความพระปฐมสมโพธิกถา กล่าวไว้ดังนี้^{๑๗}

^{๑๕} จันทร์ ชูแก้ว, พระพุทธประวัติ มหาบุรุษแห่งชมพูทวีป, หน้า ๑๘๖.

^{๑๖} จันทร์ ชูแก้ว, พระพุทธประวัติ มหาบุรุษแห่งชมพูทวีป, หน้า ๒๒๓-๒๒๔.

^{๑๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๖.

พระสัพพัญญูจึงทรงยกพระอุตตมังกสิโรตม์แห่งพระพุทธรูปด้วยพระหัตถ์ แล้วทรง
 สัญญาการด้วยสุคนธรสอุทกาวารี พระธรรมเสนาบดีช่วยโสรจสรลงซึ่งสุคันโททก สมเด็จพระ
 พระโลกนาถทรงพระปราชญ์อุตตมังกพลางตรัสแก่พระสารีบุตรมหาเถระว่า ท่านจงทศนาการซึ่ง
 พระพุทธรูปา คฤกรสารีบุตร บุคคลใดประพฤติกุศลธรรมสุจริต และมีจิตปรารถนาโพธิภูมิবারมี
 ญาณใด ๆ ก็จงอุทิศสัพพัญญูบารุงเลี้ยงซึ่งบิดามารดา อาจสำเร็จมโนปรารถนาทุกสิ่งทุก
 ประการ อนึ่ง พิธีกรรมการรดศพดังกล่าวนี้ ยังมีหลักฐานปรากฏในการจัดการศพของพระสารีบุตร
 ดังในเนื้อหาของปฐมสมโพธิกถา ซึ่งได้กล่าวไว้ในพิธีสักระศพข้างต้นแล้ว

๓) การห่อศพ

พิธีกรรมการห่อศพนั้น มีปรากฏหลักฐานเฉพาะการห่อพระสรีระของพระพุทธเจ้าซึ่ง
 เจ้ามัลละได้ประกอบพิธีดังเช่นพระบรมศพของพระเจ้าจักรพรรดิ ตามคำแนะนำของพระอนนทที่
 ได้กราบทูลถามพระองค์ก่อนจะเสด็จดับขันธปรินิพพาน ดังปรากฏในพระไตรปิฎก ดังนี้^{๑๘}

ทรงใช้ผ้าไหมห่อพระสรีระของพระผู้มีพระภาค เสร็จแล้วจึงห่อด้วยสำริบวิสุทธี แล้ว
 จึงห่อด้วยผ้าไหมอีกชั้นหนึ่ง ทำโดยวิธีนี้จนห่อพระสรีระของพระผู้มีพระภาคด้วยผ้า และสำลีได้
 ๑,๐๐๐ ชั้นแล้วอัญเชิญพระสรีระลงในรางเหล็กเติมน้ำมัน ใช้รางเหล็กอีกอันหนึ่งครอบแล้วทำ
 การจิตกาธานด้วยไม้หอมล้วน แล้วอัญเชิญพระสรีระของพระผู้มีพระภาคขึ้นสู่จิตกาธาน

๔) การนำโลงศพใส่โลง

พิธีกรรมการนำศพใส่โลงในสมัยพุทธกาลนั้น มีปรากฏในพระไตรปิฎกเฉพาะพิธีถวาย
 พระเพลิงพระบรมศพของพระพุทธเจ้าเท่านั้น ส่วนในคัมภีร์อื่นมีกล่าวถึงพิธีกรรมนี้เพียง ๒ แห่ง
 คือ พิธีศพของพระสารีบุตรและพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพเจ้าสุทโธทนะ สำหรับโลง
 ศพในสมัยพุทธกาลนั้น เรียกว่า “ราง” หรือ “หีบ” เช่น กรณีพระบรมศพของพระพุทธเจ้าใน
 พระไตรปิฎกบรรยายไว้ดังนี้

ทรงใช้ผ้าไหมห่อพระสรีระของพระผู้มีพระภาคเสร็จแล้วจึงห่อด้วยสำลิบริสุทธีจึงห่อ
 ด้วยผ้าไหมอีกชั้นหนึ่ง แล้วอัญเชิญพระสรีระลงในรางเหล็กเติมน้ำมัน ใช้รางเหล็กอีกอันหนึ่ง
 ครอบแล้ว ทำจิตกาธานด้วยไม้หอมล้วน แล้วอัญเชิญพระสรีระของพระผู้มีพระภาคขึ้นสู่
 จิตกาธานส่วนการนำสรีระของพระสารีบุตรใส่ในหีบนั้น ได้กล่าวไว้แล้วในตอนว่าด้วยการ
 สักระศพตอนนั้น

^{๑๘} ที.ม.(ไทย) ๑๐/๒๓๐/๑๖๓.

พระราชพิธีถวายเพลิงพระบรมศพของพระเจ้าสุทโธทนะพระพุทธบิดานั้นในปฐมสมโพธิกถาพรรณนาดังต่อไปนี้^{๑๕}

สมเด็จพระโลกนาถทรงพระปรามาสูดดมมณฑปแห่งตรัสแก่พระสารีบุตรมหาเถระว่า “เมื่อมีพุทธบรรหารดังนี้แล้ว ก็ยกขึ้นซึ่งพระศพสรีระกายแห่งพระบรมกษัตริย์ ใส่งในมัญชุรณามัยคือพระหีบแล้ว แล้วทรงยกพระหีบด้วยอัญเชิญไปสู่ที่อาพาหนสถาน”

๕) การบำเพ็ญกุศลศพ

ในระหว่างที่รอการจัดการศพนั้น ในสมัยพุทธกาลนั้นได้มีพิธีกรรมบำเพ็ญกุศลเพื่ออุทิศให้ผู้เสียชีวิตเช่นเดียวกันในปัจจุบัน พิธีกรรมดังกล่าวคือการให้ทาน การถวายภัตตาหาร และการแสดงธรรม ดังตัวอย่างพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพของพุทธบิดา ดังนี้

ในกาลเมื่อพระเจ้าสุทโธทนะบรมกษัตริย์ปรินิพพานบรรดาชัตตยิกษัตริย์ บัณฑิตทั้ง ๖ พระนคร คือ กรุงกบิลพัสดุ์ กรุงเทวทหะ กรุงโกลิยนคร กรุงสัทกนคร กรุงสุปวาสนคร และกรุงเวรนครต่างก็อาวรณ์แสนโศกเศร้าปริเวทนาต่างได้มาสโมสรสนับนาค ต่างร่วมกันทำทักษิณาทานการกุศลต่าง ๆ มิได้ขาดถวายพระโลกนาถศาสนาทำทักษิณาทานถวายพระอริยะสงฆ์ผู้มีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นประธาน ครั้นเสร็จภัตตาหาร พระบรมศาสดาจารย์ทรงอนุโมทนาเทศนา^{๑๖}

๖) สถานที่เผาศพ

ในสมัยพุทธกาลเมื่อมีบุคคลเสียชีวิตสิ่งที่ควรให้ความสำคัญลำดับแรก คือ สถานที่เผาศพซึ่งเรียกว่า จิตกาธาน หรือเชิงตะกอน ดังได้กล่าวมาข้างแล้วในตอนต้น เชิงตะกอนเผาศพนั้นจะจัดเตรียมไว้ชั่วคราวเฉพาะศพนั้นเท่านั้น ไม่ได้สร้างไว้เป็นการถาวร และเชิงตะกอนจะอยู่ป่านอกเมือง หรือตามสถานที่เหมาะสมไม่ได้อยู่ในที่ชุมชนหรือในวัดเหมือนวัดบางแห่งในปัจจุบันนี้เช่นสถานที่ถวายพระเพลิงพระสรีระของพระพุทธเจ้า คือ มกุฏพันธเจดีย์ของพวกเจ้ามัลละก็อยู่ในทิศตะวันออกเมือง

อนึ่ง การให้ความสำคัญของความพร้อมในการจัดเตรียมเชิงตะกอนเป็นอันดับแรกนั้น พระพุทธองค์ได้ทรงทำเป็นตัวอย่าง

ในคราวที่พระเจ้าสุทโธทนะพระพุทธบิดาได้สิ้นพระชนม์นั้น เมื่อพระพุทธเจ้าได้ตรัสเทศนาเพื่อบรรเทาความโศกเศร้าของเหล่าพระประยูรญาติแล้ว พระพุทธองค์ได้ตรัสเรียกหาพระ

^{๑๕} สมเด็จพระปรमानุชิตชินโรต, พระปฐมสมโพธิกถา, หน้า ๓๑๒-๓๑๓.

^{๑๖} ที.ม.(ไทย) ๑๐/๑๗๕/๒๓๑.

มหากัสสปะเพื่อเป็นธุระในการจัดเตรียมเชิงตะกอนสำหรับพระราชพิธีถวายพระเพลิงว่า “ตถาคตกำหนดจะถวายพระเพลิงศพพระมหาบพิตรพุทธบิดา ขอให้ท่านหาสถานอันสมควรแก่การฌาปนกิจนั้นเถิด” พระมหากัสสปะครั้งได้รับพระพุทธานุญาตจึงได้พาพระภิกษุสงฆ์ล้วนแก่ถือธุดงค์ทั้งนั้น พร้อมกับกับขัตติยศากยราช และเหล่ามวลพระประยูรญาติทั้งหลาย จึงทุกฝ่ายได้พิจารณาหาสถานที่อันสมควรแก่ฌาปนกิจพระศพแล้ว จึงได้จัดเตรียมเชิงตะกอน เมื่อเชิงตะกอนเสร็จเรียบร้อยแล้ว พระมหากัสสปะจึงได้มากราบทูลพระพุทธองค์ หลังจากนั้นพระพุทธองค์จึงได้ประกอบพระราชพิธีถวายพระเพลิงบรมศพพระพุทธบิดาต่อไป

๗) เรือนสำหรับปลงศพ

ในสมัยพุทธกาลนั้น นอกจากจะมีเชิงตะกอนเผาศพแล้วยังปรากฏว่ามีเรือนสำหรับปลงซากศพของคนตายด้วย ซึ่งในสมัยนั้นเรียกว่า “เรือนยอด” สำหรับเรือนยอดนั้น มีทั้งสร้างไว้ประจำสถานที่ปลงศพ และเคลื่อนที่ได้ เช่น ตัวอย่างเรือนยอดซึ่งสร้างประดิษฐานพระบรมศพ โดยท่านได้พรรณนาไว้ ดังนี้

ขณะนั้น มวลอมรเทพทั้งหลายในหมื่นโลกธาตุ มีท้าวอมรินทร์ราชเป็นประธานได้สมัครสมานนำทิพยภูฏาการันตระการด้วย ๕๐๐ ยอด นำมาสมทบพร้อมทั้งอภิวาททิพยสุคนธ์เพื่อร่วมทำฌาปนกิจพระบิดาแห่งพระพุทธพล

ส่วนเรือนยอดที่เคลื่อนที่ได้ นั้น มีตัวอย่างที่ท่านได้แสดงไว้ในอรรถกถาตอนว่าด้วยพระพุทธเจ้าได้เสด็จไปสู่ที่เผาศพของพราหมณ์ทั้งสองสำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้ว ก็นิพพานที่เรือนของตน คราวนั้นชนทั้งหลายทำสักการะอย่างมากมายแก่พราหมณ์ และพราหมณ์เหล่านั้นแล้วก็ยกทั้งสองขึ้นสู่เรือนยอดหลังเดียวกันนั้นแหละนำไปแล้ว แม้ศาสดามีภิกษุเป็นบริวารได้เสด็จไปยังป่าช้ากับชนเหล่านั้นเหมือนกัน

๘) ขบวนศพ

การเคลื่อนศพเพื่อนำไปเผา ณ เชิงตะกอนที่เตรียมไว้ ในสมัยพระพุทธกาลได้มีตัวอย่างที่ท่านกล่าวไว้ในพระไตรปิฎกก่อนจะมีพิธีถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระ โดยมีใจความบรรยายถึงขบวนเคลื่อนพระบรมศพตามความประสงค์ของพวกเทวดา ดังนี้^{๒๐}

พวกเทวดามีความประสงค์ว่า พวกเราจะสักการะเคารพบนอบบูชาพระสรีระของพระผู้มีพระภาคด้วยการฟ้อนรำ ขับร้อง ประโคมดนตรี ระเบียบดอกไม้ และของหอมอันเป็นทิพย์จะ

^{๒๐} พ.ร.อ. (ไทย) ๔๒/๔๕๔.

อัญเชิญ (พระสรีระ) ไปทางทิศเหนือของเมือง แล้วอัญเชิญเข้าสู่ประตูเมืองทางทิศเหนือ อัญเชิญผ่านใจกลางเมืองแล้วออกทางประตูด้านทิศตะวันออก เสร็จแล้วจึงถวายพระเพลิงพระสรีระของพระผู้มีพระภาคที่มกุฏพันธเจดีย์ของพวกเจ้ามัลละ ทางทิศตะวันออกของเมือง

ส่วนในอรรถกถาก็ได้กล่าวถึงขบวนเคลื่อนศพไปป่าช้า ซึ่งพระศาสดาและพระภิกษุ ๕๐๐ รูป ได้เสด็จไปป่าช้ากับขบวนศพเหมือนกัน ดังได้กล่าวมาแล้วในเรื่องของเรือนยอดข้างต้น ซึ่งในการที่พระศาสดาได้เสด็จไปป่าช้าพร้อมกับภิกษุ ๕๐๐ รูปนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า คงจะวิวัฒนาการมาเป็นการให้พระจุณฺศพในสมัยปัจจุบัน

๘) การบังสุกุลศพ

พิธีกรรมการบังสุกุลศพในปัจจุบันนี้ในสมัยพุทธกาลไม่มีการกล่าวถึงการทอดผ้าบังสุกุลและอาราธนาพระสงฆ์ไปพิจารณาผ้าบังสุกุลโดยตรง เพียงแต่มีการอธิบายถึงผ้าบังสุกุลไว้บ้างว่า หมายถึง ผ้าคลุมศพที่พระสงฆ์ได้จากผ้าห่อซากศพหรือกองขยะ แต่พิธีกรรมศพในสมัยพุทธกาลที่ผู้วิจัยคาดว่า จะวิวัฒนาการมาเป็นการบังสุกุลในปัจจุบันนี้ก็คือ การที่พระสงฆ์ไปพิจารณาซากศพ เช่น ในอรรถกถากล่าวถึงกรณีที่พระพุทธเจ้าให้พระสงฆ์ตลอดจนถึงชาวบ้านพิจารณาสุกข์มัญฐานจากสรีระร่างของนางสิริมาทิงไวัณ ป่าช้าฝัดิบ ดังได้กล่าวไว้แล้วในตอนว่าด้วยการทิ้งศพ หรือตอนที่พระมหากาลบำเพ็ญโสสานิกธุรงค์ แล้วหญิงสัปเหร่อชื่อว่า กาลิผู้เฝ้าป่าช้าแสดงซากศพของนางกุลธิดาให้พิจารณาพระเถระจึงไปพิจารณาในที่ที่ถูกเปลวไฟกระทบแล้ว ๆ สี่แห่งสรีระได้เป็นดังแม่โคดำง เท้าทั้งสองงอหงิกห้อยลง มือทั้งสองกำเข้าหน้าผากได้มีหนังลอกแล้วพระเถระพิจารณากล่าวคาถาว่า

“สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ มีอันเกิดขึ้นและเสื่อมไปเป็นธรรมดา เกิดขึ้นแล้วดับไป ความสงบแห่งสังขารนั้นเป็นสุข” เจริญวิปัสสนาได้บรรลุพระอรหันต์ พร้อมด้วยปฏิบัติสัมภีรทั้งหลาย^{๒๒}

๑๐) การทำประทักษิณวัตร

ในสมัยพุทธกาล ก่อนที่จะจุดไฟเผาศพบุคคลที่เชื่อพระวงศ์ เช่น พระพุทธเจ้าหรือกษัตริย์ ผู้จุดไฟจะต้องทำพิธีถวายสักการบูชาศพด้วยการทำประทักษิณวัตร (เวียนขวา) รอบเชิงตะกอนจำนวน ๓ รอบ แล้วจึงจุดไฟเผาศพ เช่น กรณีการถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระ พระมหากัสสปะเข้าไปยัง มกุฏพันธเจดีย์ของพวกเจ้ามัลละในกรุงกุสินาราส่งจิตกาธานของพระผู้มี

^{๒๒} บ.อ. (ไทย) ๔๒/๔๕๕.

พระภาค ห่มจีวรเฉวียงบ่าประนมมือ กระทำประทักษิณจิตภาฐาน ๓ รอบ เปิดผ้าคลุมพระบาท ถวายอภิวาทพระยกุลบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า แม่ภิกษุ ๕๐๐ รูปเหล่านั้นก็ห่มจีวรเฉวียงบ่า ประนมมือทำทักษิณจิตภาฐาน ๓ รอบ ถวายอภิวาทพระยกุลบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า เมื่อพระมหากัสสปะและภิกษุ ๕๐๐ รูป ถวายอภิวาทเสร็จจิตภาฐานของพระผู้มีพระภาค ได้คิดไฟลุกโพล่งขึ้นเอง

ส่วนอีกตัวอย่างหนึ่งของการทำประทักษิณ คือ ในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระพุทธบิดา หลังจากที่พระองค์ทรงยกพระบรมศพของพระเจ้าสุทโธทนะขึ้นประดิษฐานบนภูฏาการเรือนยอดอันวิจิตรแล้ว สมเด็จพระอมรินทราบาราชและเทพในโลกราชครุกระทำประทักษิณพระบรมศพถวายการเคารพสักการบูชา แล้วนำพระเพลิงโชติรังสีมาเพื่อถวายพระเพลิงโดยทันที แต่พระมุนีตรัสห้ามว่า “ดูกรพระเทวราชให้อาตมาได้ถวายพระเพลิงก่อนแล้วพวกท่านค่อยทำทีหลัง”^{๒๓}

๑๑) การจุดไฟเผาศพ

ดังได้กล่าวมาแล้วในพิธีกรรมการทำประทักษิณศพ ในกรณีการถวายพระเพลิงพระพุทธรูปนั้น โดยไม่ได้จุดถวายพระเพลิง หลังจากที่พระมหากัสสปะ และภิกษุ ๕๐๐ รูป กระทำประทักษิณจิตภาฐานครบ ๓ รอบ แล้วถวายอภิวาท พระเพลิงได้ไหม้พระสรีระของพุทธองค์พระอวัยวะถูกเผาไหม้ไม่เหลือแม้แต่เกี้ยวหรือเขม่า คงเหลือแต่พระบรมสารีริกธาตุและผ้าห่มหุ้มพระบรมศพในจำนวนทั้งหมด ๕๐๐ ผืน ถูกไฟไหม้ ๒ ผืนเท่านั้น คือ ผืนในสุดและผืนนอกสุดหลังจากพระเพลิงได้ไหม้ไหม้พระบรมศพแล้ว ความมหัศจรรย์ก็เกิดขึ้น คือท่อน้ำได้แห้งไหลมาจากอากาศ และน้ำได้พุ่งขึ้นจากไม้สาละดับจิตภาฐาน หลังจากนั้น เจ้ามัลละจึงนำน้ำหอมล้วน ๆ มาดับจิตภาฐาน

ส่วนการถวายพระเพลิงพระบรมศพของพระเจ้าสุทโธทนะพระพุทธบิดานั้น พระพุทธองค์ได้ทรงนำถวายพระเพลิงเองก่อนหลังจากได้ทรงตรัสห้ามพระอินทร์ถวายพระเพลิงก่อนแล้ว ครั้นแล้วพระองค์ทรงถือเอาแก้วมณีโชติรัตนจากพระหัตถ์ท้าวสุชัยบดีแล้วทรงจุดที่ดวงไฟในดวงแล้ว ทรงกระทำฌาปนกิจพระบรมศพบนเชิงตะกอนนั้น ต่อจากนั้นก็เป็นบรรดาเหล่าเทวโลกธาตุมีพระอินทราบาราชเป็นประธานต่างดำเนินการถวายพระเพลิงตามลำดับ แล้วเหล่ากษัตริย์ชาติตวยวงศ์

^{๒๓} พ.ร.อ. (ไทย) ๔๒/๔๕๖.

ศากยราชพร้อมข้าพระบาทบริวาร ประชานคือพระนางปชาบดีโคตมีต่างจรลีตามลำดับถวายพระเพลิงโถงกำนับเป็นแถว ๆ ไม่แคล้วปริเทวนาโสภาครุมีได้ขาด^{๒๔}

จากเนื้อหาที่กล่าวถึงการถวายพระเพลิงพระบรมศพพระพุทธบิดานี้มีข้อสังเกตว่าบุคคลที่ถวายพระเพลิงนั้น ไม่ได้เฉพาะพระพุทธองค์ถวายพระองค์เดียว เหล่าเทวดามีพระอินทร์เป็นต้น พร้อมทั้งพระประยูรญาติมีพระนางปชาบดีโคตมีเป็นประธานพร้อมเหล่ากษัตริย์ต่างเข้าถวายพระเพลิงตามลำดับ^{๒๕}

๑๒) การเก็บอัฐิ

การเก็บอัฐิเป็นขั้นตอนสุดท้ายในพิธีกรรมเผาศพของชาวพุทธในสมัยพระพุทธกาล ประเพณีนิยมของชาวพุทธนั้น เมื่อทำพิธีกรรมเผาศพแล้วผู้ที่เคารพนับถือจะนำอัฐิไปบรรจุไว้ในสถูปที่สร้างขึ้นไว้โดยเฉพาะ เพื่อเป็นอนุสาวรีย์ให้คนภายหลังได้กราบไหว้บูชา

การเก็บอัฐิของบุคคลที่เคารพนับถือไปบรรจุได้ในสถูปเพื่อเคารพบูชา นั้น นอกจากพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธองค์แล้ว ในคัมภีร์ต่าง ๆ ยังได้กล่าวถึงอัฐิของพระอรหันต์องค์อื่น ๆ อีกหลายรูปดังตัวอย่างของพิธีศพของพระสารีบุตรหลังจากกระทำจาปนกิจศพพระมหาเถระแล้ว พระภิกษุจุนทะมีเอื้อเพื่อได้ช่วยเหลือเก็บอัฐิได้ดารีเก็บบาตรและจีวรแล้วย้อนกลับไปสู่พระเชตวันมหาวิหารชวนพระอานนท์เข้าเฝ้าพระบรมศาสดาจารย์ ในกาลอันสมควรนั้น สมเด็จพระจอมธรรมทรงรับพระธาตุไว้พร้อมทั้งได้ตรัสสรรเสริญถึงพระคุณความดีด้วยพระวชิรมีคาถา ๕๐๐ บท แล้วทรงกำหนดให้สร้างพระเจดีย์เป็นอนุสาวรีย์ไว้ในพระเชตวันแห่งนั้น^{๒๖}

ส่วนกรณีอัฐิของพระมหาโมคคัลลานะนั้น หลังจากพระพุทธองค์ได้ทรงกระทำจาปนกิจประทานเครื่องสัการะต่าง ๆ แล้ว มวลประชาและเหล่าเทวดาต่างกาปะปนกันหมด มีการเล่นไม้ล่ดสนุกสนานใช้เวลานาน ๗ วัน ไม่น้อย แล้วก็ค่อยเก็บอัฐิในวันหลัง พระพุทธองค์ทรงรับสั่งให้สร้างอนุสาวรีย์บรรจุไว้ใกล้ซุ้มประตูพระเชตวันเช่นเดียวกันกับพระสารีบุตร

ความเชื่อเรื่องพิธีกรรมงานศพของคนอินเดียสมัยพุทธกาลนั้น จะเห็นได้ว่า คนอินเดียสมัยพุทธกาลมีการจัดการศพด้วยการเผาและการทิ้งเป็นส่วนมาก ส่วนการฝังนั้นมีบ้างแต่ไม่เป็นที่นิยมอย่างไรก็ตาม ความเชื่อเรื่องพิธีกรรมงานศพของชาวพุทธล้านนานั้น ซึ่งถือได้ว่าเป็นสมัยหลัง

^{๒๔} พ.ร.อ. (ไทย) ๔๒/๔๕๘-๔๕๐.

^{๒๕} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๐๕-๒๐๖/๑๕๒-๑๕๔.

^{๒๖} จันทร ชูแก้ว, พระพุทธประวัติ มหาบุรุษแห่งชมพูทวีป, หน้า ๒๓๐-๒๓๒.

พุทธกาล ล้วนได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนา กล่าวคือ ได้รับอิทธิพลความเชื่อมาจากครั้งพุทธกาลนั่นเอง ซึ่งจะได้กล่าวถึงลำดับ

๒.๒ ประเพณีงานศพในสังคมไทย

ส่วนพิธีเผาศพหลังพุทธกาลนั้น ผู้วิจัยขอเน้นไปที่ประเทศไทย เพราะเป็นเป้าหมายที่ผู้วิจัยมีความเห็นว่า มีลักษณะขั้นตอนพิธี คล้ายกับวัฒนธรรมทางศาสนาในอินเดีย อย่างเช่น การทำศพการอาบน้ำศพการบรรจุศพการตามไฟหน้าการนำศพเวียนเชิงตะกอนการเก็บอัฐเป็นต้น และพิธีกรรมเผาศพได้มีวิวัฒนาการมาตามลำดับ ในที่นี้ผู้วิจัยได้ขอยกเอายุคปัจจุบันนี้มา เพราะพิธีกรรมเผาศพในยุคปัจจุบันนั้น ต้องมีการเตรียมในหลายด้าน ถ้าเป็นบุคคลธรรมดาก็ไม่ค่อยเท่าไร แต่ถ้าเป็นเจ้านาย ขุนนาง และพระเถระที่มีผู้คนนับถือมากแล้ว จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้เวลาเตรียมงานหลายวัน เพื่อที่จะให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้มาระลึกถึงคุณงามความดี

จากหลักฐานทางโบราณคดีไทยพบว่าในระยะเวลานี้ หรือที่นักวิชาการเรียกว่าสมัยกึ่งก่อนประวัติศาสตร์หรือสมัยหัวเลี้ยวหัวต่อประวัติศาสตร์เรื่อยมาจนถึงสมัยประวัติศาสตร์ตอนต้นหรือเมื่อประมาณ ๒,๐๐๐ ปีมาแล้ว พบว่าการปลงศพมีพัฒนาการมากยิ่งขึ้นกล่าวคือในช่วงระยะเวลานี้พบหลักฐานการเผาศพเกิดขึ้นและความหมายของการเผาศพ ก็มีแตกต่างกันออกไป เช่น ^{๒๖}

การเผาศพเป็นวิวัฒนาการที่สำคัญของชุมชนโบราณอีกระดับหนึ่งในการจัดการศพของผู้ตาย เพราะการปลงศพผู้ตายโดยการเผาขึ้นนับเป็นหลักฐานทางโบราณคดีที่สำคัญมาก เนื่องจากการบ่งบอกถึงการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของพิธีกรรมดั้งเดิมที่ปฏิบัติสืบเนื่องกันมาเป็นระยะเวลาหลายแสนหลายหมื่นปีและที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ บ่งบอกถึงวิวัฒนาการของชนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่พัฒนาตนเองเข้าสู่สมัยหัวเลี้ยวหัวต่อประวัติศาสตร์

การเผาศพเป็นคติทางพุทธศาสนาซึ่งนิยมแพร่หลายในประเทศอินเดีย และเข้ามามีบทบาทสำคัญต่อชุมชนที่พัฒนาตนเองเข้าสู่สมัยกึ่งก่อนประวัติศาสตร์และสมัยประวัติศาสตร์ บทบาทของผู้ประกอบพิธีกรรมการปลงศพก็เปลี่ยนไป จากพอมด หมอผีหรือผู้มั่งเวทย์ กลายเป็นนักพรตหรือผู้ทรงศีลเป็นผู้ประกอบพิธีกรรม ด้วยเหตุนี้ เมื่อชุมชนในสมัยก่อนประวัติศาสตร์จึงไม่พบหลักฐานประเภทโครงกระดูกที่ฝังแบบนอนหงายเหยียดยาว เพราะร่างของผู้ตายจะถูกเผาไหม้ เหลือเพียงเศษกระดูกและเถ้าถ่านที่บรรจุไว้ในภาชนะดินเผาเป็นหลักฐานให้ศึกษาได้เท่านั้น

^{๒๖} ปรานี วงษ์เทศ, “พิธีกรรมเกี่ยวกับการตายในประเทศไทย”, (กรุงเทพฯ : ๒๕๒๔): ๑๐-๑๒. (อัดสำเนา)

การเผาศพในสมัยแรกๆ คงไม่มีพิธีการมากมายนัก คงเป็นเพียงการเผาแบบง่ายๆ กล่าวคือ นำร่างผู้ตายขึ้นวางบนกองฟืนแล้วเผา จากนั้นจึงเก็บอัฐิและเถ้าถ่านบรรจุลงในภาชนะดินเผาขนาดเล็กที่มีรูปร่างหลายรูปทรงหลายแบบ อาทิ ทรงกลมหรือแบบหม้อตาลมีฝาปิด ทรงกระบอกมีฝาปิดหรือทรงโกศ จากนั้นจึงนำไปบรรจุหรือวางไว้ในตามโบราณสถานที่สำคัญ บางครั้งพบว่าบรรจุไว้ในเจดีย์หรือตามกำแพงโบราณสถาน เป็นต้น ในเวลาต่อมาเมื่อมีประชากรเพิ่มมากขึ้นพิธีกรรมการเผาศพก็มีการพัฒนาไปด้วยดังนั้นจึงจำเป็นต้องหาสถานที่โดยเฉพาะขึ้นและจะกำหนดพื้นที่เผาไว้นอกเมือง เพื่อที่จะจัดทำพื้นที่เผาศพขึ้นดังนั้น เมื่อกลุ่มชนที่พัฒนาเข้าสู่สมัยประวัติศาสตร์ จึงไม่ค่อยพบหลักฐานประเภทโครงกระดูกที่ฝังแบบนอนหงายเหยียดยาว จนพบเพียงเถ้าถ่านที่บรรจุไว้ในภาชนะดินเผาขนาดเล็ก ทรงกลมมีฝาปิดที่เรียกว่า “หม้อตาล” หรือทรงกระบอกมีฝาปิด หรือที่เรียกว่า “โกศกระดูก” และนำไปบรรจุไว้ในเจดีย์หรือกำแพงภายในเขตโบราณสถานจากการขุดค้นที่แหล่งโบราณคดีบ้านชัยบาดาล อำเภอชัยบาดาลจังหวัดลพบุรีและที่แหล่งโบราณคดีบ้านเมืองบัว อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด พบหลักฐานที่ยืนยันถึงรูปแบบพิธีกรรมของการเผาศพในระยเวลานี้ ได้แก่ ภาชนะดินเผาใส่กระดูกเผาไฟ ผลจากการวิเคราะห์ชิ้นส่วนกระดูกเผาไฟที่ถูกนำมาบรรจุในภาชนะดินเผา พบความแตกต่างของการเผา ๒ รูปแบบ ดังนี้^{๒๘}

๑) เป็นการเผาศพที่เรียกว่า การเผาแบบแห้ง(Dry cremation)เป็นลักษณะของการเผาศพที่นำร่างของผู้ตายที่เก็บไว้ระยะเวลาหนึ่งจนศพแห้ง จากนั้นนำโครงกระดูกของผู้ตายมาเผอีกครั้งหนึ่งแล้วนำเก็บชิ้นส่วนกระดูกมาบรรจุลงในภาชนะดินเผาหรือผอบอาจมีการนำไปฝังอีกครั้งหนึ่งเศษกระดูกที่พบลักษณะกระดูกที่พบ จะแตกตามยาว (Vertical)

๒) เป็นการเผาศพที่เรียกว่า การเผาแบบสด (Flesh Cremation)เป็นลักษณะของการเผาศพที่นำศพของผู้ตายเผาทันทีที่เสียชีวิต จากนั้นนำชิ้นส่วนกระดูกมาบรรจุในภาชนะดินเผาแล้วนำไปฝังอีกครั้งหนึ่งลักษณะกระดูกที่พบ จะแตกตามแนวขวาง (Horizontal)

พิธีกรรมการปลงศพทั้ง ๒ แบบ แสดงให้เห็นถึงการยอมรับอิทธิพลของพิธีกรรมแบบดั้งเดิมแต่การยอมรับอิทธิพลของพิธีกรรมรูปแบบใหม่นั้นคงไม่ใช่ในทันทีทันใดแต่เป็นลักษณะแบบค่อยเป็นค่อยไป นั่นคือการพบหลักฐานการขุดกระดูกที่ฝังอยู่เป็นระยะเวลาที่ยาวนานมาประกอบพิธีใหม่ซึ่งเท่ากับเป็นการยอมรับความเชื่อซึ่งอาจหมายถึงการไปสู่สุคติหรือการชำระล้าง

^{๒๘}เสถียร โกเศศ, ประเพณีเนื่องในการตาย, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๓๕), หน้า ๑๖.

บาปต่อมาเมื่อยอมรับคติการเผาศพเต็มรูปแบบแล้ว จึงพบการเผาศพแบบสดมากขึ้นแหล่งโบราณคดีที่พบได้แก่ แหล่งโบราณคดีบ้านชัยบาดาล อำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี แหล่งโบราณคดีบ้านเมืองบัวอำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ดและแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง เป็นต้น^{๒๙}

เมื่อเข้าสู่สมัยประวัติศาสตร์ จึงพบโครงกระดูกที่ถูกฝังน้อยลงและพิธีกรรมการปลงศพด้วยการเผามีรูปแบบที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้นและมีพัฒนาการมากขึ้นเป็นลำดับ เมื่อสังคมมีพัฒนาการมากยิ่งขึ้น ประชากรในชุมชนย่อมมากขึ้นไปเป็นลำดับดังนั้นจึงจำเป็นต้องเกิดมีระบบหัวหน้าชุมชนและแบ่งสถานภาพของคนในชุมชนขึ้น มีพัฒนาการต่อมาจนกลายเป็นเมืองและมีเจ้าเมืองปกครองบางชุมชนปรับเปลี่ยนจากระบบเจ้าเมืองกลายเป็นเจ้าผู้ครองนครและเข้าสู่ระบบกษัตริย์ซึ่งในระบบแบ่งชนชั้นนั้นสันนิษฐานไทย น่าจะรับมาจากอินเดียผ่านมาทางเขมร ด้วยสาเหตุของการแบ่งชนชั้นทางสังคมอาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความตายก็มีการปรับเปลี่ยนไปตามกระแสของวัฒนธรรมการปลงศพของผู้ตายจึงมีการจัดระเบียบแบบแผนที่แตกต่างกันไป ตามสถานภาพของผู้ตายด้วยต่อมาเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ ๑๕ ได้ปรากฏคำว่า “โกศทอง” ซึ่งมีความหมายถึงโลพระบรมศพ พระศพหนึ่ง ปรากฏในหนังสือไตรภูมิพระร่วง ซึ่งนิพนธ์โดยพระเจ้าลิไท สมัยสุโขทัย ได้กล่าวถึงการพระราชพิธีปลงพระบรมศพพระมหากษัตริย์โดยนำร่างพระองค์บรรจุในโกศทอง

ประเพณีการโลศพหนึ่ง หรือโลโกศหนึ่งแทนที่จะโลหีบนั้น ยังไม่สามารถค้นหาหลักฐานที่แน่ชัดมายืนยันได้ว่าเพราะเหตุใดเพราะเหตุที่ถือเป็นธรรมเนียมที่ปฏิบัติกันต่อมาแต่โบราณ จนกลายเป็นธรรมเนียมของคนไทยไป การศึกษาวิเคราะห์ถึงสาเหตุที่ว่า “ทำไมศพชั้นสูงจึงให้หนึ่งไม่ให้นอน” จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจศึกษาค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติม เพื่อความกระจ่างชัดในพิธีกรรมที่ถือปฏิบัติมาว่าแต่เดิมนั้นเป็นมาอย่างไร จากการค้นหาเอกสารโบราณ ตำนาน หนังสือ และงานนิพนธ์เท่าที่จะสืบหาได้ พอประมวลได้ดังนี้^{๓๐}

พระราชพิธีพระบรมศพโลงในพระโกศนั้นไทยน่าจะรับมาจากประเทศอินเดียโดยผ่านเขมร และนำมาปรับให้เข้ากับสังคมไทยกล่าวคือ ตั้งแต่แรกเริ่มของการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมไทยรับคติทางศาสนาจากอินเดีย ๒ คติ คือ พุทธศาสนา และศาสนาพราหมณ์โดยผ่านมาทางเขมร ธรรมเนียมทางพุทธศาสนาที่ไทยรับมาแต่แรกนั้นเมื่อมีการตายเกิดขึ้นจะนำร่างผู้ตายไปเผาโดยนำร่างผู้ตายใส่โลงไม้และนำไปเผายังสถานที่ที่จัดเตรียมไว้เก็บกระดูกบรรจุในภาชนะ

^{๒๙} สมศักดิ์ รัตนกุล และคณะ, มรดกวัฒนธรรมบ้านเชียง, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๔), หน้า ๒๕-๒๖.

^{๓๐} สุเมธ เมธาวิทยากุล, สังคัปพิธีกรรม, (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๕), หน้า ๑๔๓-๑๔๘.

ดินเผาขนาดเล็ก ที่เรียกกันว่า หม้อตาลหรือภาชนะทรงกระบอกที่เรียกว่า โกศกระดุกจากนั้นนำไปบรรจุไว้ใน สถูปเจดีย์ หรือกำแพงวัด เป็นต้น

ต่อมาภายหลังไทยรับคติทางศาสนาพราหมณ์เข้ามาในชุมชนคติของศาสนาพราหมณ์นั้นใช้โกศใส่ศพ เมื่อเผาแล้วจะเอาอัฐิและเถ้านลอยน้ำด้วยเหตุที่คติของศาสนาพราหมณ์ถือว่าพระเจ้าแผ่นดินเป็นพระอิศวรหรือพระนารายณ์ลงมาเกิดเจ้านายซึ่งเป็นพระราชบุตรและพระราชธิดาก็เป็นเทพบุตรและเทพธิดาเมื่อสิ้นชาติในโลกนี้แล้วก็เสด็จกลับคืนสู่เทวโลกไม่ตายเหมือนสามัญมนุษย์จึงแต่งพระศพเป็นเทวคาทรงมงกุฏและสร้อยถนิมพิมพาภรณ์เต็มเครื่องขัตติยราชย์ จะนำพระบรมศพพระเจ้าแผ่นดินลงทอดนอนเหมือนมนุษย์สามัญที่ใส่หีบไม่ได้จึงต้องทำพระโกศทรงพระบรมศพคติดั้งเดิมของพราหมณ์คงจะมีแต่เฉพาะพระบรมศพพระเจ้าแผ่นดินและเชื้อพระวงศ์เท่านั้นแต่เมื่อไทยรับมาก็นำมาปรับและแก้ไขให้สอดคล้องกับประเพณีเดิมทางพระพุทธศาสนากล่าวคือเมื่อถวายเพลิงพระบรมศพพระเจ้าแผ่นดินหรือเจ้านายแล้วพระอัฐิธาตุจะถูกบรรจุไว้ในสถูปสถานเจดีย์ ส่วนพระอังคารเอาไปลอยน้ำที่แปลกไปก็คือ สมัยก่อนนิยมเผา บนกองฟอน หือ เชิงตะกอน ในปัจจุบันพิธีเผาศพได้มีวิวัฒนาการเปลี่ยนจากเชิงตะกอน มาเป็นการสร้างเมรุไว้สำหรับเผาศพแทน และมีขั้นตอนพิธีต่างๆ มากมาย ดังรายมีรายละเอียดต่อไปนี้^{๓๐}

๒.๒.๑ การสร้างเมรุแบบต่างๆ ในพิธีฌาปนกิจศพ

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์บ่งบอกให้รู้ว่ามีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มใช้ภูมิปัญญาพัฒนาชีวิตในสังคมอย่างมีคุณภาพอีกทั้งให้ความสำคัญแก่ผู้ตายอย่างยิ่งตัวอย่างหลักฐานจากบ้านเชียงจังหวัดอุดรธานี บ้านโนนนกทา จังหวัดขอนแก่น และเมื่อปี๒๕๔๒ ก็ได้พบหลักฐานการประกอบพิธีกรรม ๒ลักษณะ คือ การฝัง (Interment) และการเผาศพ(Cremation) ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่นิยมปฏิบัติเมื่อมีการนับถือพุทธศาสนาแล้วเมื่อ ๒,๐๐๐ปี ในบริเวณทุ่งกุลาร้องไห้ เขตอำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด หลายแห่งการขุดพบครั้งนี้ปรากฏพิธีกรรมการทำศพที่แตกต่างกันไป นั่นก็คือพิธีกรรมการฝังศพครั้งที่ ๒ (Secondary Burial) หมายถึง การนำศพไปฝังครั้งที่ใดที่หนึ่งในระยะเวลาหนึ่ง แล้วขุดศพขึ้นมาเพื่อบรรจุในภาชนะดินเผา (Burial Jar) แล้วนำไปฝังอีกครั้ง แม้ในปัจจุบันมนุษย์ก็ยังให้ความสำคัญแก่ผู้ตายมีพิธีกรรมปฏิบัติเป็นประเพณีเป็นวัฒนธรรมสืบทอดกันมาช้านานซึ่งอาจจะมีความแตกต่างกันไปบ้างแล้วแต่ความเชื่อศรัทธาของแต่ละสังคมและพิธีกรรมเกี่ยวกับการตายนั้นมักจะต่อเนื่องกันในทางศาสนามีพระเป็นปัจเจกหลักใน

^{๓๐}สมชัย ใจดีและบรรยง ศรีวิริยาภรณ์, ประเพณีและวัฒนธรรมไทย, (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๓), หน้า ๘-๑๐.

การประกอบพิธีถ้ามีการตายกนิมนต์พระมากระทำพิธีทางศาสนา ตั้งแต่สวดพระอภิธรรม การเทศานำศพไปยังสถานที่ประกอบพิธีเผา ไม่ว่าจะเป็นป่าช้าวัด หรือฌาปนสถานอื่นๆ สถานที่ทำฌาปนกิจจะมีรูปแบบลักษณะต่างๆ ดังนี้^{๓๒}

๑) กองฟอนหรือเชิงตะกอน

เป็นการนำพินจำนวนหนึ่งมาเรียงขึ้นเป็นกองไว้สำหรับเป็นที่เผาศพสมัยก่อนบ้านเมืองยังไม่เจริญนิยมนำศพไปเผาที่ป่าช้าหรือตามหัวไร่ปลายนาของผู้ตายตามคำสั่งเสียก่อนสิ้นชีวิต พินก็หาง่าย เมื่อนำศพไปถึงสถานที่ที่จะเผาก็เสี่ยงทายโดยโยนไข่ไก่ดิบไปข้างหน้าไข่แตกตรงไหนถือว่าผู้ตายประสงค์จะอยู่ตรงนั้นก็ยกกองฟอนที่บริเวณไข่แตกกองไม้สูงพอประมาณเมตรเศษ เรียกว่า กองฟอนเมื่อกองเสร็จเรียบร้อยก็ปักหลักชิดมุม ทั้งสี่ของกองฟอน เรียกว่าหลักสะกอนหลักสะกอนทำหน้าที่กั้นมิให้พินพังลงมาหรือเอียงข้างใดข้างหนึ่งขณะเผาศพก่อนจะนำศพขึ้นตั้งบนกองฟอน ให้ห้ามศพเวียนซ้ายรอบกองฟอน ๓ รอบเมื่อตั้งไว้ที่กองฟอนแล้ว จะทำพิธีรดน้ำศพและประกอบพิธีทางศาสนาจะทำการเผาให้น้ำไม้ท่อนใหญ่ ๒ ท่อนวางทับ โลงในลักษณะค้ำยันทั้ง ๒ ข้างเพื่อกันมิให้โลงศพตะแคงหรือพลิกคว่ำขณะที่กำลังเผา ไม้สดใหญ่ ๒ ท่อนนี้เรียกว่า ไม้ข่มเหง

๒) เมรุลอย^{๓๓} เป็นเมรุแบบถอดได้ที่มีลักษณะทรงปราสาทยอดแหลมหลายยอด ประกอบด้วยชิ้นส่วนโครงไม้หลายชิ้น ถอดเข้าถอดออกได้ เมื่อต้องการจะนำไปใช้เผาศพในสถานที่ต่างๆ สามารถถอดเป็นชิ้นส่วนบรรทุกขนย้ายไปติดตั้งเป็นเมรุเผาศพในท้องที่ใกล้ใกล้ได้ ลักษณะของเมรุลอยมีหลายแบบหลายขนาดให้เลือกได้ตามความพอใจของเจ้าภาพเช่น ขนาด ๓ ชั้น ยอดขนาด ๕ ยอด หรือ ขนาด ๕ ยอด เป็นต้น การจะนำเมรุไปยังสถานที่ต่างๆ ต้องใช้รถบรรทุก รถกระบะ ขนาด ๑๐ ล้อ ตั้งแต่ ๑-๓ คันตามลักษณะชนิดของเมรุแต่ละขนาดการเผาศพกับเมรุลอย ต้องใช้น้ำมันขนาด ๒๐ ลิตร เชื่อมต่อกัน ๒ ใบส่วนล่างสุดมีตะแกรงสำหรับใส่ถ่านไม้เพื่อใช้เผาศพ ส่วนลวดลายที่ใช้ประดับตกแต่งเมรุนิยมใช้ลายกระดาดและลายเขียนสีลงทองเคลือบด้วยวานิช เพื่อให้ลวดลายคงทนถาวรความสูงของเมรุลอยโดยประมาณ ๑๑ เมตรเมรุลอยนิยมใช้เผาศพในภาคกลางโดยเฉพาะอย่างยิ่งในจังหวัด พระนครศรีอยุธยาซึ่งมีผู้ซื้ออาชีพรบริการเมรุลอยเป็นจำนวนมาก

^{๓๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒-๑๔.

^{๓๓} วีรศักดิ์ กลิ่นถาวร, ความรู้เกี่ยวกับเมรุลอย, (กรุงเทพฯ : เรื่องแสงการพิมพ์, ๒๕๓๘), หน้า ๑๘๕-๑๘๖.

๓) **เมรุถาวร** เมรุถาวร คือ เมรุที่มีลักษณะทรงภูเขาคาร์หรือทรงบุษบกหรือทรงปราสาท ยอดแหลมที่ปลูกสร้างขึ้น เป็นอาคารคอนกรีตถาวรที่พบเห็นตามวัดต่างๆ ไป มีลักษณะรูปทรงคล้ายๆกัน มีส่วนประกอบ ๒ ส่วน คือ ส่วนแรกเป็นอาคารยอดแหลมเป็นที่ตั้งศพก่อนเผา ส่วนนี้จะมีบันไดขึ้นลง ๓ ทางเพื่อประกอบพิธีกรรมในชั้นตอนต่างๆ ส่วนที่สองเป็นส่วนของเตาเผาที่มีท่อสูงก่อด้วยอิฐทนไฟเมื่อเผาศพวันจะลอยขึ้นสู่ปลายท่อหายไป ในอากาศการประดับตกแต่งเมรุโดยทั่วไป เป็นลายปูนปั้นตามแบบศิลปะของสถาปัตยกรรมไทยโดยทั่วไป คือในส่วนของหลังคาประกอบด้วยลายปูนปั้นทรงรวงผึ้ง ลายประจายามก้ามปูและลายกระจัง สำหรับการประดับตกแต่งในส่วนอื่นๆ เช่นการประดับดอกไม้สดหรือการประดับไฟเป็นเรื่องของเจ้าภาพที่จะกระทำให้สวยงามหลากหลาย มุ่งให้ดีที่สุดสำหรับผู้ตายตามสภาพฐานะของแต่ละเจ้าภาพและสังคมหากศพเป็นบุคคลสำคัญของสังคมหรือศพพระเถระที่สำคัญๆ ในทางพระพุทธศาสนาจะมีการตกแต่งหลากหลายเนื่องจากมีแขกผู้มีเกียรติมาร่วมงานอย่างมากมายสิ่งเหล่านี้เป็นพัฒนาการการเผาศพควบคู่กับการพัฒนาความเจริญของสังคมไปด้วยการเผาศพด้วยเมรุแบบถาวรที่วัดโดยทั่วไปเป็นการพัฒนาสภาพของสังคมเกี่ยวกับการเผาศพ โดยที่ไม่ต้องนำศพไปเผาตามป่าช้าหรือตามหัวไร่ปลายนาเหมือนแต่ก่อน เพราะสภาพสังคมเปลี่ยนไป ป่าช้าก็หมดไปพื้นที่หายากผืนดินรกร้างว่างเปล่าตามหัวไร่ปลายนา ก็ถูกแบ่งปันมีคนอยู่อาศัยมากขึ้นจึงไม่เอื้อต่อการประกอบพิธีกรรมเผาศพเหมือนในอดีตที่ผ่านมา

๔) **เมรุบกหัสติลึงค์** เป็นเมรุชั่วคราวที่ใช้ประกอบพิธีกรรมปลงศพเจ้านายชั้นผู้ใหญ่หรือพระมหาเถระที่ทำคุณแก่พระศาสนาเป็นอเนกประการ มี ๒ แบบ ได้แก่แบบมณฑปตั้งอยู่บนหลังนกเมรุแบบนี้สร้างให้ชักลากเลื่อนไปได้เพื่อให้ชักลากศพแห่จากคุ่มหรือโงะของเจ้านายที่ถึงแก่กรรมไปสู่ช่วง (บริเวณเมรุ) การสร้างหอแก้วครอบหีบศพหรือโลงศพและตั้งอยู่บนหลังนกจะทำให้ลักษณะรวมของเมรุรูปแบบนกหัสติลึงค์มีความสมบูรณ์มากขึ้นในขณะที่มีการแห่ศพจากหลักฐานการสร้างเมรุแบบมณฑปตั้งอยู่บนหลังนกนี้ เป็นการปลงศพเจ้านายผู้ใหญ่ที่เป็นเชื้อสายอัญญาทั้งปวง สืบมาแต่เจ้าครองเมือง เจ้าอุปฮาดเจ้าราชวงศ์ เจ้าราชบุตร ที่เคยมีมาในภาคอีสาน ได้แก่พิธีปลงศพพญาพ่อตาพระอุบลการประจักษ์ ท้าวสิทธิสาร (บุญชูพรหมวงศานนท์) พญาพ่อโฮมแพง พิธีปลงศพพระราชมนู (อ้วน) วัดสุปฏิหารามจังหวัดอุบลราชธานี^{๑๔}

แบบมณฑปครอบนกเป็นเมรุที่สร้างอยู่กับที่ไม่มีการชักลากโดยสร้างมณฑปหรือบุษบกครอบตัวนกหีบศพหรือโลงศพตั้งอยู่บนหลังนกเมรุแบบนี้มีปรากฏหลักฐานในการปลงศพ

^{๑๔} บำเพ็ญ ณ อุบล, บทความในพิธีปลงศพพระราชมนู, (อุบลราชธานี : ปรินดาการพิมพ์, ๒๕๓๕), หน้า ๒๗.

เจ้านายชั้นผู้ใหญ่ที่เป็นเชื้อแถวแนวพันธุ์ในอัญญาทั้งปวง รวมทั้งพระภิกษุสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่ นอกจากนี้ยังมีลักษณะมณฑลหรือบุษบกครอบตัวนกหัสติลิงค์ซึ่งเป็นลักษณะรวมของเมรุแบบนกหัสติลิงค์ที่มีความสมบูรณ์อยู่กับที่ตามข้อมูลที่ลักษณะ โครงสร้างบุษบกส่วนล่างจะประกอบภายในตัวนกเป็นผลให้ลักษณะของบุษบกอยู่บนหลังนกหัสติลิงค์และไม่มีพิธีกรรมแห่ศพพร้อมกับชักลากแต่อย่างใดและในปัจจุบันนี้เมรุนกหัสติลิงค์ ก็ใช้สำหรับพระสงฆ์เถระผู้ใหญ่ ผู้ทำคุณประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และเป็นที่เคารพศรัทธาของประชาชน ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาจากเอกสาร และมุ่งเน้นไปที่งานศพของพระสงฆ์ว่ามีพิธีขั้นตอนแบบไหน โดยเฉพาะประเพณีงานศพพระสงฆ์ที่เกิดขึ้นทางภาคเหนือของประเทศไทย

๒.๒.๒ งานศพพระสงฆ์

สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง มีการเกิดขึ้นและการเสื่อมไปเป็นธรรมดา ครั้นเกิดขึ้นแล้วก็ย่อมดับ” พระพุทธภาษิตข้อนี้เราท่านก็รู้กันอยู่แล้ว ทุกคนรู้ว่า “ความตาย” เป็นการเสื่อมสลายของการเกิดเป็นการดับที่ทุกคนต้องประสบอย่างไม่มีทางจะเลี่ยงได้แม้กระนั้น โดยที่เราท่านยังเป็นปุถุชน ย่อมจะเสียใจพิราปรำพันเพราะการต้องพลัดพรากจากคนที่เคยรักใคร่นับถือและบูชาการตายหมายถึงการจากที่ไม่มีวันจะได้พบกันอีก ด้วยประการฉะนี้เองคนที่ยังอยู่จึงจัดทำเพื่อรำลึกถึงคนที่ตายไปแล้วนั้นและเป็นจาริตประเพณีไปสุดแล้วแต่ภาวะแวดล้อมความเชื่อถือและสภาพของท้องถิ่นนั้นๆ หมู่คนเมืองก็มีประเพณีเกี่ยวกับการตายเช่นเดียวกับคนไทยในท้องถิ่นอื่นซึ่งย่อมเป็นการแน่นอนว่าประเพณีดังกล่าว ต้องผดแผกแปลกกันไปบ้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในงานศพพระภิกษุสงฆ์เพราะศรัทธาปสาทะของหมู่คนเมืองที่มีต่อพุทธศาสนาได้หยั่งลงลึกและจำหลักหนักแน่นอยู่ในจิตใจหลายชั่วอายุคนมาแล้วจนกระทั่งถึงทุกวันนี้ “งานศพพระ” จึงกระทำกันเป็นงานใหญ่มากขนาดเดียวกับงานศพเจ้าบ้านผ่านเมืองนั้นทีเดียว^{๔๕}

ตามจาริตประเพณีของหมู่คนเมืองนั้น ไม่นิยมจัดให้มีป่าช้า (หรือสุสาน) ไว้ในบริเวณใกล้เคียงกับวัดวาอาราม หากจัดไว้ก็อีกแห่งหนึ่งต่างหากนอกกำแพงเมือง ห่างไกลออกไป ผิดกับความนิยมของคนไทยทางภาคกลางและภาคอื่นๆ ซึ่งบรรจุศพและเผาศพในวัดด้วยเหตุนี้ เวลาจัดงานศพจึงต้องชักลากจากวัด (หรือถ้าเป็นชาวบ้านก็ชักลากจากบ้าน) ไปมาปนกิจที่สุสาน ได้กล่าวมาแล้วว่า “งานศพพระ” นั้นเป็นงานใหญ่ ปราสาทศพจึงสร้างกันเอิกเกริก สิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายไม่น้อยเลยเพราะจัดทำกันอย่างประณีตและใหญ่โต สูงเสมอเสาไฟฟ้าโทรศัพท์ กล่าวกันว่าแต่ก่อนนี้

^{๔๕} นิรันดร์ ชัยนาม, ประเพณีและวัฒนธรรมของเชียงใหม่และลานนาไทย, (เชียงใหม่ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๑๒), หน้า ๒๖-๒๘.

การจัดทำ“ปราสาทบันจุศพ” นั้น จัดสร้างกันสูงใหญ่ยิ่งกว่าปัจจุบันนี้นักประเพณีการจัดทำ “ปราสาทบันจุศพ”ตั้งไว้บนบุษบกสำหรับเจ้านายในราชตระกูลและพระภิกษุสงฆ์นั้นไม่ใช่เพียงจะมี ขึ้นหากมีมานานเกือบ ๔ ศตวรรษแล้ว

หลักฐานทางประวัติศาสตร์ (พงสาวดารโยนก) กล่าวว่า “เมื่อจุลศักราช ๙๔๐ (พ.ศ. ๒๑๒๐) พระวิสุทธิราชเทวีราชินีผู้ครองนครเชียงใหม่ถึงทิวงคต พญาแสนหลวงแต่งการศพทำเป็น พิมานบุษบกตั้งบนหลังนกหัสติณขนาดใหญ่ รองด้วยเลื่อนแม่สะดิงเชิญหีบพระศพขึ้นไว้ในบุษบก นั้น แล้วลุดชักไปด้วยแรงคชสารเจาะพังกำแพงเมืองออกไปถึงทุ่งวัดโลก ก็กระทำฌาปนกิจถวาย เพลิง ณ ที่นั้นเผาพร้อมทั้งรูปสัตว์และวิมานที่ทรงศพนันด้วยจึงทำเป็นทำเนียมในการปลงศพเจ้าผู้ ครองนครทำเช่นนี้สืบกันมา”ตั้งแต่นั้นมา งานศพเจ้านายในราชตระกูลและพระภิกษุสงฆ์ผู้ทรงศีล หมู่คนเมืองจึงจัดทำเสมอเหมือนกัน และโดยที่ในสมัยต่อมาได้เปลี่ยนแปลงไป ประเพณีเนื่อง ใน งานศพจึงย่อขนาดลงไม่ใหญ่โตเหมือนดังกาลก่อนแต่ก็ยังรักษาวิธีการไว้ไม่เปลี่ยนแปลงไปด้วย แต่อย่างใดแม้จะได้ “ย่อขนาด” ลงแล้ว แต่ในสมัยนี้ยัง “ใหญ่” อยู่แน่นอน ไม่ว่าจะมองจากมุมของ คนในท้องถิ่นหรือคนต่างถิ่นซึ่งดูๆไปแล้วก็น่าเสียดายและสิ้นเปลืองอยู่ไม่น้อยเพราะลงทุนลงแรง สร้างอย่างประณีต และใหญ่โต แล้วก็นำไปเผาไฟเป็นถ้ำถ่านไปแต่ถ้าจะพิจารณาหนักไปในแง่ที่ เป็นจารีตประเพณีและพินิจพิจารณากันในทางธรรมแล้วก็เป็นเรื่องที่มี “เหตุผล” สมควรอยู่มาการที่ คนผู้ซึ่งเมื่อยังมีชีวิตอยู่ได้ประพฤติปฏิบัติแต่คุณงามความดีทั้งในส่วนที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ตน และประโยชน์ผู้อื่น

พระภิกษุสงฆ์ผู้ซึ่งอุทิศชีวิตเพื่อพระศาสนา จนกระทั่งเรียกกันอย่างสามัญว่า “ตายใน ผ้าเหลือง” ด้วยแล้ว พุทธมามะก็ย่อมจะสำนึกถึงคุณความดีนั้น แล้วช่วยกันจัดงานศพอย่าง ใหญ่โตสมเกียรติเช่นนั้น ถิ่นนับว่าเป็นการ ถ้าจะพิจารณากันในทางธรรมะ การจัดงานศพอย่างไม่ คำนึงถึงความสิ้นเปลืองเช่นนั้นส่อสำแดงให้คนอยู่ได้รู้ว่า ร่างกายชีวิตย่อมแตกดับย่อยยับไปแต่ เกียรติคุณและชื่อเสียงที่กระทำคุณงามความดีไว้ จะยังคงอยู่นอกจากนั้นการจัดสร้าง “ปราสาท” ที่มี ลักษณะเป็นรูปนกหัสติลิงค์อย่างสวยงาม ซึ่งชาวพุทธทางภาคเหนือ (ล้านนา) เชื่อว่า นกหัสติลิงค์นี้ จะนำสรีระพระสงฆ์ ขึ้นไปสู่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์^{๖๖}

สำหรับเรื่องราวของนกหัสติลิงค์ และคติความเชื่อที่มีต่อพิธีการเผาศพพระสงฆ์ ผู้วิจัย ขอนำเสนอรายละเอียดดังนี้

^{๖๖} อภิธาน สมใจ, งานศพล้านนา : ปราสาทนกหัสติลิงค์สู่ไม้ศพ, (เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๑), หน้า ๑๖-๑๘.

๑) นกหัสดีลิงค์

นกหัสดีลิงค์เป็นหนึ่งในสัตว์ในเทวคคิของชาวล้านนา เล่ากันว่า อาศัยอยู่ในป่าหิมพานต์มีรูปตัวเป็นนกขนาดใหญ่ ส่วนศีรษะมีงอยปากอย่างงวงช้าง เชื่อกันว่านกหัสดีลิงค์จะคาบเอาสังขารร่างของผู้วายชนม์เข้าไปยังดินแดนแห่งสรวงสวรรค์แห่งป่าหิมพานต์ด้วยความเชื่อดังกล่าว ชาวล้านนาโบราณจึงนำมาเกี่ยวข้องกับพิธีศพ มีการสร้างเมรุนกหัสดีลิงค์ขึ้นในพิธีศพ โดยเชื่อว่า นกหัสดีลิงค์ซึ่งมีความแข็งแรงจะเป็น “พาหนะ” นำส่งดวงวิญญาณผู้ตายสู่สวรรค์ชั้นฟ้าได้โดยสะดวกในอดีต ชาวล้านนานิยมสร้างเมรุนกหัสดีลิงค์เพื่อบรรจุศพของกษัตริย์เจ้านายฝ่ายเหนือรวมถึงพระมหาเถระชั้นผู้ใหญ่ที่มรณภาพ เพื่อให้พิธีศพสง่างาม สมฐานะบารมีและเป็นการส่งดวงวิญญาณไปสู่ชาติสรวงสวรรค์ชั้นพรหมโลก เทวโลก แต่ปัจจุบันเมรุนกหัสดีลิงค์ ใช้ในพิธีศพของพระเถระชั้นผู้ใหญ่ เท่านั้นรูปลักษณะของตัวนกหัสดีลิงค์มีรูปร่าง โครงสร้างส่วนหัวและลำตัวทำจากโครงไม้ ตัดแต่งกระดาบเป็นลวดลายทำเป็นเกล็ด ส่วนหัวข้างมีความพิเศษของการเคลื่อนไหวไปมาได้โดยขึ้นส่วนคอและหัวต้องเคลื่อนไหวหมุนไปมา ใบหูสามารถพับกระพือได้

ส่วนงวงทำจากผ้า เย็บเป็นทรงกระบอก เลียนแบบงวงช้างมีเชือกร้อยอยู่ด้านใน สำหรับดึงเคลื่อนไหวได้ ดวงตาต้องมีลักษณะกลมมนขนตาขาวสวย กระพริบได้ เหมือนมีชีวิตจริงๆ โดยส่วนท้องของนกหัสดีลิงค์ จะติดกับพื้นดินตามธรรมเนียมชาตินกในป่า ขณะที่ส่วนบนจะสร้างปราสาทตกแต่งประดับประดาอย่างสวยงาม ครอบบนตัวนกกอีกชั้นหนึ่ง^{๓๗}

ในพิธีศพพระเถระชั้นผู้ใหญ่ ปราสาทบนเมรุนกหัสดีลิงค์ จะมีเสาไม้ไผ่ ขนาดใหญ่ ๔ ต้น ปีก ๔ มุม ของปราสาท ข้างบนใช้ผ้าจีวรหรือผ้าสังฆาฏิของผู้มรณภาพจึงเป็นเพดาน ภายใต้วความเชื่อว่าร่างกายประกอบด้วยธาตุทั้ง ๔ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ที่ต้องแตกสลายไปในที่สุดเพื่อให้ผู้ร่วมงานนำไปคิดปลงอนิจจังและพระสงฆ์เป็นผู้ประกอบด้วยจตุรปริสสุทธิตศ คือ ศิลเป็นเหตุให้ปริสสุทธิ๔อย่างปราสาทบนเมรุนกหัสดีลิงค์ในพิธีพระราชทานเพลิงศพหลวงปู่จันทร์ จึงปรากฏผ้าจีวรเป็นเพดานสูงสุด ครอบถ้วตามประเพณีล้านนาโบราณทุกประการ สล่านิพล โกฏิกแก้ว บอกว่าจินตนาการในรูปลักษณะของนกหัสดีลิงค์ มาจากการเรียนรู้ แบบครูพักลักจำจากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่จินตภาพจากภาพยนตร์กลอนที่เคยได้อ่านในสมัยเด็ก โดยสล่าแต่ละคนจะถ่ายทอดผลงานในสไตล์ที่แตกต่างกัน มีทั้งแบบโบราณดั้งเดิมและประยุกต์รูปลักษณะแบบร่วมสมัยปัจจุบันมีช่าง หรือ “สล่า” ในภาคเหนือที่มีความรู้ และประสบการณ์ในการสร้างเมรุนกหัสดีลิงค์อยู่เพียง ๕ คน ซึ่งใน

^{๓๗} อรรถ นันทจักร, รวมบทความว่าด้วย “นกหัสดีลิงค์”, (เชียงใหม่ : แสงศิลป์การพิมพ์, ๒๕๖๕), หน้า ๖๔-๖๒.

จำนวนนี้มีทั้งสถานที่ได้รับการสืบทอดเป็นมรดกจากรุ่นสู่รุ่นและ สถานที่ใหม่เช่นเดียวกับตนเอง จนมีการท่องเที่ยวเป็นคำกลอนที่ว่า

“นั่นทิวทัศน์ที่งดงามยิ่งใหญ่อลังการในถิ่นที่กลุ่มชุมชนมีถิ่นที่อยู่มากมายตามคติ
ขอมรุ่งเรืองพระเวสส์วิเศษใด”

นอกจากนี้แล้ว การสร้างปราสาทบนเมรุภคินีไม่ได้มีแต่ในอาณาจักรล้านนาตามที่หลายคนเข้าใจ แต่ยังมีที่อื่นอีกในเชียงใหม่เช่นที่เมืองเชียงใหม่ แต่รูปลักษณะของนักษัตรตามจินตนาการจะแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง ในเชียงใหม่จะถ่ายทอดความเชื่อออกมาเป็นลักษณะของม่านรอบปราสาทที่ใช้ในพิธีศพ ขณะที่ลาวก็มีผลผลิตทางวัฒนธรรมในการปลงศพบนเมรุแบบนักษัตรด้วยเช่นกัน “เป็นความโชคดีของลูกหลานชาวล้านนา ที่มีประเพณีและวัฒนธรรมที่สวยงามมีความหมาย และเป็นเอกลักษณ์ เป็นมรดก จากบรรพบุรุษเพียงแต่ลูกหลานคนรุ่นใหม่ส่วนใหญ่อาจยังหลงใหลไปกับกระแสแห่งยุคสมัยจนหลงลืมสิ่งสวยงามเหล่านี้โดยไม่รู้ตัวนอกจากสร้างสรรค์ผลงานสืบทอดประเพณีแล้ว สถาปัตยกรรมต้องทำหน้าที่ในการอนุรักษ์ไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรมนิยมและเพณีโดยการปลูกฝังสร้างจิตสำนึกให้กับลูกหลานล้านนารุ่นใหม่ให้เกิดความรักและหวงแหนสิ่งที่ถูกสืบทอดเหล่านี้ไม่ให้ถูกกลืนหายไปกับกาลเวลา”^{๓๔} สล่านิล โกฏีแก้ว กล่าวทิ้งท้าย

๒) คติความเชื่อที่มีต่อพิธีการเผาศพพระสงฆ์

การตายหมายถึงการ ไร้ชีวิตขาดความเป็นอยู่ที่เรียกว่าการมีชีวิตผู้มีชีวิตอยู่เบื้องหลังจึงมีภาระที่จะต้องแสดงออกให้ปรากฏแก่ผู้ตายและผู้ตายเคยมีบุญคุณสร้างคุณงามความดีไว้มากผู้มีชีวิตจึงแสดงความกตัญญูแก่ผู้ตายมากและการตายนั้นผู้ยังมีชีวิตอยู่จะไม่ทราบเลยว่าผู้ตายจะไปสู่ทางดีหรือทางชั่วแต่ตามปรัชญาคติที่คนไทยโบราณจะกล่าวกันทราบเลยว่า “สี่คนสามคนเห็นคนหนึ่งนั่งแคร่และสองคนพาไป” อันหมายความว่ามนุษย์เราจะมีชีวิตอยู่ได้เพราะธาตุทั้ง ๔ คือดิน น้ำ ลม และ ไฟ สัมพันธ์หรือประสานกันมีความสมดุลกันด้วยดีมีสามคนแห่เพราะสามสิ่งเป็นกิเลสที่แห่แหนชักจูงเราอันได้แก่ โลภะ โทสะ และ โมหะ คนหนึ่งนั่งแคร่อันได้แก่จิตใจผู้เป็นนายของร่างกายอาจจะพาไปในทางดีหรือทางไม่ดีคือบาปก็อยู่ที่จิตใจในสองทางนี้สิ่งที่ปรารถนาของผู้ที่อยู่หลังหรือญาติมิตรคือทางดี ได้แก่นุญจึงจัดให้มีพิธีอาบน้ำศพเพื่อเป็นการชำระบาปและจัดให้มีการตั้งศพบำเพ็ญบุญเพื่อเป็นการเสริมสร้างกุศลหนุนส่งให้ผู้ตายอีกทอดหนึ่งเพื่อให้ผู้ตายได้สำเร็จเกิดความสุขตามที่ได้อธิษฐาน

^{๓๔} สัมภาษณ์ สล่านิล โกฏีแก้ว, ผู้ออกแบบและจัดสร้างนักษัตร, ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

เจตนาธรรมไว้เจ้าภาพนอกจากจะทำบุญเพิ่มกุศลเฉพาะที่เป็นส่วนตนยังเชิญให้ผู้อื่นร่วมด้วยช่วยส่งเสริมอีกเพื่อให้ผลบุญเกิดแก่ผู้ตายได้เต็มที่สมบูรณ์

แม้การเผาและเก็บอัฐิของผู้ตายก็เป็นการแสดงให้เห็นว่าถ้าผู้ตายได้เคยทำความดีไว้มากจะตายแต่ร่างกายเท่านั้นส่วนคุณความดียังมีปรากฏอยู่ในโลกมนุษย์เป็นปรัชญาคติให้เห็นว่าคนเราจะตายเพียงแต่ร่างกายเท่านั้นอันเป็นส่วนภายนอกแต่ส่วนจิตใจภายในหรือคุณความดีจะมีปรากฏทุกคนควรเสริมสร้างทำความดีให้มากเพราะความดีเป็นอมตะภาวะความดีเป็นคุณธรรมอันสูงสุดความดีเป็นสิ่งสมบูรณ์ที่สุดความดีย่อมเป็นอยู่มีอยู่ตลอดไปไม่รู้จักตายในด้านศาสนาคติโดยเฉพาะคติทางพระพุทธศาสนาเชื่อกันว่ามนุษย์มีส่วนประกอบด้วย๒ส่วนคือรูปหรือร่างกายกับจิตหรือนามใน๒ส่วนพระพุทธศาสนาเชื่อว่าส่วนที่เป็นจิตหรือนามมีความสำคัญกว่าจึงมีการพัฒนาส่วนที่เป็นจิตให้สูงขึ้นเพื่อได้นามว่า “มนุษย์” หรือยังพัฒนาส่วนที่เป็นจิตให้สูงขึ้นเท่าใดก็ยิ่งได้นามสูงขึ้นตามลำดับเช่นเทวดาบ้างอริยบุคคลบ้างยิ่งสูงขึ้นเท่าใดความตายจะมีปรากฏได้เฉพาะในร่างกายเท่านั้นแต่ในด้านจิตใจที่ได้สร้างคุณความดีให้ปรากฏก็ยังปรากฏเป็นอมตะภาวะอยู่และจะได้รับความเคารพบูชาสักการะจากผู้ที่มีคุณความดีต่ำกว่าเช่นเทวดาและมนุษย์ยังต้องการบูชาสักการะผู้ที่มีคุณธรรมสูงยิ่งเช่นพระพุทธเจ้าพระอรหันต์ทั้งหลายท่านเหล่านี้ได้เคยปฏิบัติหรือเป็นผู้นำทางให้ศาสนิกชนได้ปฏิบัติตามแล้ว^{๓๕}

ในปัจจุบันการเข้าถึงความเป็นพระอริยบุคคลหรือเข้าถึงพุทธภาวะจะเข้าถึงได้ยากยิ่งเพราะมนุษย์ปัจจุบันยังเป็นปุถุชนอยู่ส่วนมากจะทราบถึงได้แจ้งชัดว่าผู้ที่เรารักที่เราชอบตายไปได้รับความสมหวังอันเป็นทางที่ดีหรือไม่รู้ได้ยากเมื่อท่านตายแล้วมีทางเดียวที่ถือว่าดีที่สุดคืออาศัยการบำเพ็ญกุศลหนุนส่งให้ผู้ตายได้มีความผาสุกอย่างสมบูรณ์ที่สุดเท่าที่จะทำได้ถ้าหากมีความทุกข์ขอให้พ้นจากทุกข์ถ้ามีความเดือดร้อนขอให้พ้นจากความเดือดร้อนและการทำบุญผู้ที่เป็นเนื้อนาบุญในพระพุทธศาสนาคือพระภิกษุสงฆ์เท่านั้นการทำบุญโดยยึดพระภิกษุสงฆ์เป็นศูนย์กลางเป็นแหล่งหรือเป็นฐานในการสร้างกุศลนอกจากจะทำให้บุญสำเร็จด้วยดีแล้วยังเป็นการทำให้บุญสำเร็จด้วยดีแล้วยังเป็นการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาไปในตัวอีกด้วยหากผู้ตายมีส่วนบุญที่ตนจะได้รับทางอื่นบุญกุศลที่บุคคลได้บำเพ็ญในครั้งนี้ผู้กระทำเหล่านั้นย่อมได้รับเป็นส่วนของตนอีกด้วยเพื่อเป็นการแสดงออกซึ่งความกตัญญูทศเวทิต่อท่านเหล่านั้นด้วยหากผู้ตายไม่เคยทำความดีให้แก่เราก็เป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูทศเวทิต่อพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนาในฐานะท่านเป็นสมมติสงฆ์

^{๓๕} ดนัย ไชยโยธาร.ศ., ลัทธิ ศาสนา และระบบความเชื่อกับประเพณีนิยมในท้องถิ่น, (กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮาส์, ๒๕๓๘), หน้า ๔๖.

ทำหน้าที่แทนพระอริยสงฆ์องค์หนึ่งในพระรัตนตรัยที่เป็นที่พึ่งของชาวพุทธศาสนิกชนและเป็นผู้กำชะตากรรมของพระพุทธศาสนาโดยตรง ผู้นั้นก็คือ “พระภิกษุสงฆ์” นั่นเอง^{๑๐}

ถ้าพระภิกษุสงฆ์ยังมีอยู่ตราบใดพระพุทธศาสนาก็ยังคงมีอยู่ตราบนั่นการไปร่วมงานศพและเคารพศพในทางศาสนาคิดถือว่าเป็นการระลึกนึกถึงความดีของผู้ตายแม้ผู้ตายเมื่อแม่เคยปกครองเป็นผู้บังคับบัญชาเราอาจจะไม่ชอบเราเคยทำโทษหรือลงโทษแก่เราการไปร่วมงานเคารพศพก็จัดว่าเป็นการขอขมาลาโทษหรือขอโหสิกรรมแก่กันและกันเป็นการยึดศาสนคติที่ดีทางพระพุทธศาสนาอันเป็นการรักษาและปฏิบัติตามหลักกรรมทางพระพุทธศาสนาด้วยเพราะการทำกรรมในพระพุทธศาสนาจะดีหรือไม่คืออยู่ที่เจตนาเป็นสำคัญและจะต้องทำใน๓ทางคือทางกายทางวาจาและทางใจการทำบุญตามประเพณีเกี่ยวกับการตายจึงเป็นกุศลเพราะประกอบด้วยลักษณะดังกล่าวแล้วโดยถูกต้องสมบูรณ์

ด้วยเหตุนี้เองไม่ว่าพิธีจารีตประเพณีเก่าแก่ดั้งเดิมจะถูก“สิ่งใหม่ๆ”ห้อมล้อมบีบกระชับเข้ามาสักปานใด ผู้ที่ไม่หันหลังให้คำพิศของตนก็ยังไม่ทอดทิ้ง “ของดั้งเดิม”ที่บรรพบุรุษของตนได้ทิ้งไว้เป็นมรดก และเพราะเหตุนี้วัฒนธรรมไทยเราแท้ๆจึงยังคงอยู่ ยังมีอยู่ตราบเท่าที่คนไทยยังสำนึกถึงความเป็น “ไท” ของตนทุกวันนี้สิ่งที่เรียกว่าอารยธรรมและวัฒนธรรมที่ไม่ใช่ของไทย กำลังท่วมท้นไหลบ่าเข้ามาในชีวิตประจำวันของคนไทยมากยิ่งขึ้นทุกขณะเมื่อเป็นเช่นนี้แล้วเราท่านจะรู้อย่างไรเล่าว่า สักวันหนึ่งข้างหน้าสัญลักษณ์ของไทยเราจะไม่หมดสิ้นไป ? ด้วยเหตุฉะนั้นเราท่านจะไม่ช่วยกันพิทักษ์รักษาอารยธรรมและวัฒนธรรมของเราแท้ๆ ไว้เสียหรือ ? “สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง มีการเกิดขึ้นและการเสื่อมไปเป็นธรรมดา ครั้นเกิดขึ้นแล้วก็ย่อมดับ ไป ท่านทั้งหลายจงมีชีวิตอยู่ด้วยความไม่ประมาทเถิด” นี่ก็เป็นปัจฉิมวาทะของพระพุทธองค์ ที่ได้ฝากไว้ให้แก่พุทธศาสนิกชนยุคหลังพุทธกาล^{๑๑}

^{๑๐}ไสว เสนาราช, งานวิจัยเรื่องพัฒนาการด้านภูมิปัญญาและความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการตาย, (ร้อยเอ็ด: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๐), หน้า ๒๔-๒๗.

^{๑๑}พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), พิธีกรรมไครว่าไม่สำคัญ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๗), หน้า ๕-๒๔.

บทที่ ๓

ประเพณีปอยล้อล้านนา

ประเพณี เป็นกิจกรรมที่มีการปฏิบัติสืบเนื่องกันมา เป็นเอกลักษณ์และมีความสำคัญต่อสังคม เช่น การแต่งกาย ภาษา-วัฒนธรรม-ศาสนา-ศิลปะกรรม-กฎหมาย-คุณธรรม-ความเชื่อ ฯลฯ อันเป็นบ่อเกิดของวัฒนธรรมของสังคมเชื้อชาติต่างๆ กลายเป็นประเพณีประจำชาติและถ่ายทอดกันมาโดยลำดับ หากประเพณีนั้นคืออยู่แล้วก็รักษาไว้เป็นวัฒนธรรมประจำชาติ หากไม่ดีก็แก้ไขเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเทศะ ประเพณีล้วนได้รับอิทธิพลมาจากสิ่งแวดล้อมภายนอกที่เข้าสู่สังคม รับเอาแบบปฏิบัติที่หลากหลายเข้ามาผสมผสานในการดำเนินชีวิต ประเพณีจึงเรียกได้ว่า เป็นวิถีแห่งการดำเนินชีวิตของสังคม โดยเฉพาะศาสนาซึ่งมีอิทธิพลต่อประเพณีไทยมากที่สุด วัฒนาอารามต่างๆ ในประเทศไทยสะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมไทย และชี้ให้เห็นว่าชาวไทยให้ความสำคัญในการบำรุงพุทธศาสนาด้วยศิลปกรรมที่งดงามเพื่อใช้ในพิธีกรรมทางศาสนาตั้งแต่โบราณกาล เป็นต้น^๑

๓.๑ ประเพณีงานปอยในล้านนา

สำหรับงานประเพณีที่จัดขึ้นในล้านนานั้น เรียกว่า “งานปอย” หมายถึงงานฉลอง งานสมโภช งานทำบุญอุทิศ ซึ่งงานปอย ก็จะจำแนกแยกออกไปอีกตามขนาดและความสำคัญของงาน เพื่อให้เหมาะสม งานปอยล้านนานั้น แบ่งได้ ๔ ประเภท คือ

๑. **งานปอยน้อย** หมายถึง ปอยบวชและปอยเป็ง (อุปสมบท) ที่ได้ชื่อเช่นนี้เพราะเป็นงานรื่นเริงส่วนบุคลระหว่างพ่อแม่ของนาคญาติและมิตรใกล้เคียงเท่านั้น เป็นการฉลองไม่ใหญ่โต จึงเรียกว่า ปอยน้อยหมายถึงปอยหรืองานเล็กๆ

๒. **งานปอยหลวง** หมายถึงงาน สมโภชใหญ่ ได้แก่การฉลองถาวรวัตถุประจำหมู่บ้าน เช่น โบสถ์วิหาร กุฏิสงฆ์ เจดีย์ เป็นต้น เป็นงานมหกรรมที่ใช้เวลาหลายวันมีประชาชนและหัววัดต่าง ๆ (มาจากวัดอื่นๆ) มาร่วมเป็นจำนวนมาก จึงเรียกว่าปอยหลวง หมายถึงปอยหรืองานใหญ่

^๑ พระยาอนุমানราชชน, วัฒนธรรมและประเพณีต่างๆของไทย, (กรุงเทพฯ: คลังวิทยา, ๒๕๑๔), หน้า ๓๗.

๓. งานปอยข้าวสังข์ หมายถึง งานอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว ลูกหลาน ญาติพี่น้องจะจัดเตรียมสิ่งของเครื่องใช้อาหารเพื่อจะอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว จะมีการนิมนต์พระสงฆ์มารับเครื่องไทยทานในตอนเช้าหรือเพลก็ได้ งานนี้อาจจะมีมหรสพการละเล่นมาในงานทำให้เกิดความสนุกเพลิดเพลินได้

๔. งานปอยล้อ หมายถึง งานศพพระสงฆ์ที่เป็นพระเถระผู้ใหญ่เป็นที่เคารพสักการะหรือเป็นเจ้าบ้าน เจ้าผู้ครองนคร เมื่อตายลงประชาชนญาติมิตรจะจัดงานศพให้ใหญ่โตจัดทำปราสาทใส่ศพเป็นยอดจตุรมุขสวยงามมากศพผู้ตายที่ได้ใส่ปราสาทถือว่าเป็นเกียรติยศอย่างยิ่ง^๒

๓.๒ พิธีกรรมการจัดงานศพในล้านนา

ในล้านนาเมื่อมีคนตายก็นิยมเอาโลงศพใส่ในเรือนศพ แล้วลาก หรือ หามไปสู่ป่าช้าถึงกันว่า บุคคลที่ตายไปแล้วควรได้อาศัยอยู่ในเรือนที่สวยงาม เป็นปราสาทปราสาท หรือ เรือนยอด อันเป็นเกียรติยศแก่คนตาย และเป็นเครื่องบอกถึงความกตัญญูของลูกหลาน ที่ได้ทำเรือนศพอย่างประณีต เรือนศพที่ใช้กันในล้านนามีด้วยกันหลายประเภท และเรือนศพทุกชนิดนิยมใช้ลากไป โดยมีล้อเล็กๆ อยู่ใต้ฐานแม่สะดิง หรือ แม่เรือมีเอาไว้เคลื่อนนำศพไปเผา ณ ที่ใดที่หนึ่ง หรือ ในบริเวณป่าช้าของหมู่บ้าน^๓

สมัยโบราณมีการห้ามไว้อย่างเดียวคือ ถ้าเป็นไพร่ห้ามนำศพใส่ปราสาท เพราะคนล้านนา ในอดีตถือว่ามันขี้ด คือ เป็นการไม่สมควร จะมีก็แต่เพียงศพพระมหากษัตริย์ เจ้านาย พระสงฆ์ ชั้นผู้ใหญ่เท่านั้นรูปแบบและประเภทของงานก็แยกตามลักษณะฐานะทางสังคมของบุคคลผู้ตาย มี ๓ ประเภท ดังนี้^๔

๑) ศพคนชั้นสูงที่ต้องสร้างปราสาท ได้แก่ พระสงฆ์สำคัญ กษัตริย์ และผู้มีเชื้อสายเจ้านายเท่านั้น ตั้งโลงบรรจุศพไว้ใน เรือน ของ ปราสาท มีการแห่แหน ด้วยเครื่องประโคมดนตรี ตัวปราสาทนั้น ต้องมีเสาอย่างน้อยตั้งแต่ ๑๒ ต้นขึ้นไป จนถึง ๒๔ ต้น หลังคามีจั่วทั้ง ๔ ด้าน แต่ละจั่วยังซ้อนกันขึ้นอีกหลายชั้น (๓-๕-๗-๙ ชั้น) มีเครื่องหลังคา มียอด มีข้อฟ้า ใบระกา จึงถือเป็นการสมควรแก่สถานภาพ ถึงกำหนดมีการชักลากปราสาทศพไปสู่฼าปนสถาน

^๒นิรันดร์ ชัยนาม, ประเพณีและวัฒนธรรมของเชียงใหม่และล้านนาไทย, (เชียงใหม่ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๑๒), หน้า ๖๔-๗๐.

^๓กมลรัตน์ อัครปัญญา, ปราสาทศพ, (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๗), หน้า ๒๔-๒๖.

^๔สุจิตต์ วงษ์เทศ (บรรณาธิการ), พระเมรุ ทำไม? มาจากไหน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๑๓-๑๕.

๒) ศพของเศรษฐี มหาเศรษฐี คหบดี คนชั้นกลางที่เป็นคนสามัญธรรมดา จะมีแบบไม้ศพต่างหาก เรียกกันว่า “ไม้หลังกาย” คือ ไม้มีลักษณะเป็นปราสาทเต็มที่มีเสาได้ ๘ ต้น หลังคาไม่มียอด ศพของคนสามัญจะลากไม้ไม่ได้ จะแห่เครื่องดนตรีประโคมก็ไม่ได้ถือว่า ชิด ผิดประเพณี การนำศพไปเผาที่ป่าช้าต้องใช้วิธีหามไป

๓) ศพชาวบ้าน หรือ ไพร่ ทั่วไป ก็มีไม้ศพเรียกตามภาษาช่างว่า “แบบกาจ” คือ มีเสาเพียง ๖-๘ ต้น มีหลังคาแต่ไม่มีจั่ว หลังคาเป็น “เมวควบ” ศพคนสามัญชาวบ้านชาวไพร่ ชักลากไม้ไม่ได้ แห่ดนตรีไม่ได้ ถือว่า “ชิด แพ้บ้านแพ้เมือง” ถ้าศพใดขึ้นทำ เชื่อกันว่าความฉิบหายวาวอดจะตกแก่ญาติมิตรลูกหลานที่อยู่ข้างหลัง^๕

ในกรณีที่ เป็นศพของพระสงฆ์ ชาวบ้านถือเป็นประเพณีสำคัญที่จะต้องไปร่วมพิธีลากปราสาทศพพระสงฆ์ หรือที่เรียกว่า “ประเพณีปอยล้อ” ทั้งนี้เพราะมีล้อเลื่อนเพื่อความสะดวกในการลากปราสาทศพไปสู่ป่าช้า เชื่อกันว่าถ้าได้ไปร่วมประเพณีปอยล้อแล้ว จะได้านิสงส์อย่างยิ่ง^๖

สำหรับประเพณีปอยล้อนั้น เป็นงานบุญที่จัดขึ้นในการประชุมเพลิงพระภิกษุสงฆ์ที่มรณภาพทั้งนี้ สาธุศิษย์ทั้งหลายปรารภร่วมกันจัดงาน เพื่อรำลึกถึงบุญคุณและคุณงามความดี และเป็นการแสดงกตเวทิตาคุณก่อนจะทำการจาปนกิจสรีระสังขารพระภิกษุรูปนั้นปอยล้อจะจัดเฉพาะงานศพของเจ้าอาวาสหรือพระภิกษุผู้เจริญพรรษาซึ่งได้บำเพ็ญคุณประโยชน์ต่อสังคมตามควรคณะศรัทธาและลูกศิษย์วัดจะเป็นผู้เตรียมงานทั้งหมดในงานมีการเฉลิมฉลองเช่นเดียวกับงานปอยอื่นๆมีการเชิญชวนร่วมกันทำบุญถวายสังฆทานการเลี้ยงภัตตาหารพระสงฆ์ที่มาร่วมพิธีเลี้ยงอาหารแขกต่างบ้านเปิดโอกาสให้ผู้มีจิตกุศลได้ร่วมกันบริจาคทานกันอย่างทั่วถึงตามกำลังศรัทธา^๗

๓.๓ องค์ประกอบของพิธีปอยล้อ

การจัดพิธีปอยล้อนั้น ถือว่าเป็นงานที่ใหญ่ระดับอำเภอ หรือตำบล แล้วแต่ว่าพระเถระนั้นมีความสำคัญ หรือมีตำแหน่งทางการปกครองสงฆ์ หรือเป็นพระมหาเถระที่ประชาชนให้ความเคารพนับถือมาก งานก็ยิ่งใหญ่ เช่นพิธีปอยล้อของครูบาเจ้าศรีวิชัยที่จัดขึ้นอย่างยิ่งใหญ่เมื่อพ.ศ.

^๕คมเนตร เชษฐพัฒน์นิข, ชิดข้อห้ามในล้านนา, (เชียงใหม่ : กราฟฟิคส์ แอนด์ สกรีน, ๒๕๓๕), หน้า ๖๑-๖๕.

^๖อภิธาน สมใจ, งานศพล้านนาปราสาทนทกหัสติลิงค์สู่ไม้ศพ, (เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๑), หน้า ๑๕๖-๑๕๘.

^๗เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๖-๑๕๘.

๒๔๘๑ ที่วัดจามเทวี จังหวัดลำพูน^๕ และงานปอยล้อของพระเดชพระคุณพระพุทธพจนวราภรณ์ (จันทร์ กุศล) อดีตที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๔ ๕ ๖ ๗ ธรรมยุติกอิตตเจ้าอาวาสวัดเจติยหลวงวรวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ มีการจัดงานที่ยิ่งใหญ่เป็นงานระดับภาคเหนือ หรืองานระดับจังหวัด มีศรัทธาประชาชนเข้าร่วมพิธีเป็นจำนวนมาก ในการจัดเตรียมงานปอยล้อนี้สามารถแยกประเด็นในการเตรียมงานดังนี้คือ

๓.๓.๑ การจัดสร้างปราสาทศพ

การจัดสร้างปราสาทศพ ตามความเชื่อถือของคนล้านนาในพิธีศพของพระเถระนั้นมีความเชื่อที่ฝังลึกในวิถีชีวิตมานับหลายร้อยปี โดยเฉพาะเรื่องการจัดสร้างปราสาทใส่ศพนั้น ถือว่าเป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องจัดสร้างขึ้น เพราะคนล้านนาได้ยกย่องพระสงฆ์ให้เป็นคนชั้นสูงเทียบกับเจ้านายชั้นสูง เมื่อมรณภาพไปแล้วจะไปจุติในภพที่สูงกว่า หรือเป็นเทพสถิตในสรวงสวรรค์ชั้นต่าง ๆ บนเขาพระสุเมรุ อันเป็นความเชื่อที่ผสมผสานระหว่างศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์^๖

การจัดสร้างปราสาทศพพระเถระล้านนานั้นขึ้นอยู่กับความศรัทธา กำลังทรัพย์ ความเชื่อ ความชอบ ของผู้มรณภาพ ของคณะศิษยานุศิษย์ คณะกรรมการ และสามารถแบ่งรูปแบบของปราสาทใส่ศพที่ใช้ในพิธีปอยล้อได้ ดังนี้คือ

๑. ปราสาทมียอด คือ ปราสาทที่มียอดแหลมอาจมียอดเดียวหรือหลายยอดก็ได้ ซึ่งจะเป็นไปตามระดับของศพ และถือว่าเจ้านาย ราชวงศ์ และพระเถระชั้นผู้น้อยให้ใช้ปราสาทยอดเดียว

๒. ปราสาทรูปนกหัสติลิงค์ คือ เมรุแบบที่นิยมสร้างเป็นรูปนกหัสติลิงค์ หรือนกที่มีงวง มีขา เหมือนช้าง บรรทุกปราสาทที่บรรจุหีบศพ การใช้นกหัสติลิงค์มาเป็นส่วนสำคัญในการตกแต่งเมรุนี้คงใช้ตามคติความเชื่อ ที่ปรากฏในเรื่องไตรภูมิ

๓. ปราสาทหลังกาย เป็นปราสาทที่ส่วนหลังคาโค้งคุ่มลงคล้ายฝ่ามือ มียอดอยู่ตรงกลางและจากส่วนยอดไปหาเสาทั้งสองของปราสาทนั้นจะเป็นสันลู่ไปตามมุมที่ลาดลง ส่วนมากใช้กับศพเจ้านาย แต่บางท่านเห็นว่าผู้ปกครอง และผู้มีฐานะอันจะกินก็ใช้ปราสาทแบบนี้

^๕ อาจารย์สิงฆะวรรณสัย, สืบสานล้านนา สืบต่อลมหายใจของแผ่นดิน, (เชียงใหม่ : ม.ป.ท., ๒๕๔๒), หน้า ๒๓.

^๖ อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พระเทพญาณเมธี, ฌาสาทล้านนา, (ลำพูน : โรงพิมพ์บวรวรรณพันธ์, ๒๕๕๓), หน้า ๑๑.

๔. ปราสาททรงอาสนะ คือ เมรุกล้ายแทนบรรทมมีหลังการาเป็นเพดาน และมีสี่สนประดับคล้ายบัวหงาย อยู่ด้านบน ปราสาททรงนี้มักใช้กับศพของประชาชน และบรรดาผู้มีฐานะพอสมควร

๓.๓.๒ รูปแบบของการสร้างเมรุ

ในการปลงศพพระเถระในพิธีปอยล้อล้านนานั้นสามารถแบ่งรูปแบบได้เป็น ๒ อย่าง คือ (๑) การปลงศพแบบธรรมดา คือการจัดพิธีปอยล้อแบบประเพณีพื้นบ้านไม่มีการขอพระราชทานเพลิงศพ (๒) การปลงศพแบบขอรับพระราชทานเพลิงศพจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและเมื่อตกลงกำหนดรูปแบบพิธีปอยล้อได้รูปแบบชัดเจนแล้วก็จะดำเนินการโดยส่วนใหญ่ก็จะจัดจ้างช่างทำปราสาทต่างหลังนกหัสดีลิงค์ หรือรูปแบบอื่น ๆ ที่สวยงาม สมเกียรติกับพระผู้มรณภาพ ส่วนสถานที่เผาศพนั้นขึ้นอยู่กับความเชื่อและความนิยมตามท้องถิ่น บางแห่งก็นิยมจัดเผาในบริเวณวัด บางแห่งก็มีการชักลากปราสาทไปเผายังฌาปนสถาน หรือสถานที่ที่กว้างขวาง เช่น กลางทุ่งนา เป็นต้น

สำหรับสถานที่เผานั้นถ้าเผาในบริเวณวัดไม่นิยมในการชักลากปราสาทศพ จะมีการสร้างเมรุ โดยนำปราสาทที่สร้างต่างบนหลังนกหัสดีลิงค์หรือสัตว์ป่าหิมพานต์ หรือปราสาทรูปแบบต่าง ๆ ที่เตรียมไว้ขึ้นตั้งและตกแต่งบริเวณให้สวยงามแล้วอาราธนาศพขึ้นตั้งบนปราสาทนั้น และที่ขาดไม่ได้คือมีเสาไม้สูง ๔ สิ่งที่จะเห็นได้ว่าเป็นสัญลักษณ์ของปอยล้อก็คือ“ปราสาท” (ชาวล้านนาจะออกเสียงว่าผาสาด) หรือเมรุขนาดใหญ่ที่ถูกจัดสร้างขึ้นอย่างประณีตวิจิตรพิสดารเป็นที่สำหรับบรรจุศพของพระภิกษุสงฆ์ผู้มรณภาพปราสาทนั้นนิยมทำเป็น “รูปนกหัสดีลิงค์” (สัตว์ในเทพนิยายอาศัยอยู่ในป่าหิมพานต์ลักษณะลำตัวเป็นรูปนก ส่วนศีรษะเป็นช้าง) ชาวบ้านล้านนาเรียกว่า “นกหัสดีลิงค์” ซึ่งวางไว้บนตะเอนที่ทำด้วยท่อนซุงอีกทีหนึ่งงานปอยล้อจะมีการทำบุญกุศล มีพิธีการทางศาสนาและมหรสพต่างๆ ประมาณ ๓-๔ วัน แล้วจึงจะทำการลากปราสาทคือชักลากเมรุนั้นนำไปยังฌาปนสถานที่กำหนดขึ้นเป็นการชั่วคราวในทุ่งโล่งที่ใดที่หนึ่งที่เห็นว่าเหมาะสมซึ่งมักจะอยู่ไม่ห่างไกลจากวัด

ส่วนศพที่มีการชักลากปราสาทไปสู่สถานที่เผาที่อื่นที่ไกลจากบริเวณวัดจะมีการชักลากปราสาทไปสู่ที่เผา โดยมีรูปแบบขั้นตอนดังนี้คือ คณะศรัทธาสาธุศิษย์ทั้งหลายจะช่วยกันลากปราสาท ที่บรรจุศพเคลื่อนไปตามทางที่ทำชั่วคราวในระหว่างนี้ก็มักจะมี“การโห่บ่นาว”หรือที่เรียกว่าการโปรยทานด้วยการเอาเหรียญเงินยัดเข้าไปในผลมะนาว แล้วโยนไปในกลุ่มคนที่มาร่วมพิธีผู้ที่เก็บได้ก็มีสิทธิ์เป็นเจ้าของเงินนั้น กล่าวกันว่าเงินเหรียญดังกล่าวเป็นเงินเหรียญมงคลที่นิยมเก็บไว้เป็นเงินก้นถุงหรือเงินขวัญถุงเมื่อเคลื่อนปราสาทไปถึงฌาปนสถานนั้นก็จะมีการบังสุกุล

ผ้าตามประเพณีก่อนที่จะมีการเผาศพสำหรับศพพระสงฆ์นี้มีพิเศษอีกอย่างหนึ่งก็คือจะมีการนำไม้ซางยาวขนาดสุดลำตองต้นไม้ (ชาวล้านนาเรียกว่า“ยาวสุดเก้าสุดป้าย”) คือยาวเต็มตลอดเล่มจำนวน ๔ ลำปักไว้สี่มุมของบริเวณเชิงตะกอนและบนยอดไม้ซางจะชิงจิวไว้ด้วยส่วนด้านล่างของจุดที่จะวางปราสาทก็ปูจิวไว้มีการจุดบอกไฟมากมายเช่นบอกไฟข้างร้อง บอกไฟจักจำ บอกไฟต้องต้น บอกไฟลูกหนู ฯลฯ เป็นต้น เมื่อปราสาทถูกไฟไหม้ ไม้ซางทั้ง ๔ ลำก็จะถูกไฟลามลี้มลงมาพาให้จิวที่ชิงไว้ร่วงลงมาชาวบ้านก็จะกรูกันเข้าไปแบ่งจิวนั้นมาเป็นเศษผ้าหรือวัตถุมงคลของตนอีกด้วยนับได้ว่าประเพณีปอยล้อนี้เป็นการทานอันยิ่งใหญ่อีกประเพณีหนึ่งที่ศรัทธาชาวพุทธศาสนิกชนจะแสดงความกตเวทิตาต่อพระภิกษุสงฆ์ผู้เป็นที่เคารพสักการะของชนทั่วไป

บริเวณที่ตั้งเป็นจิตกาธานสำหรับเผาร่างผู้วายชนม์ จะมีการปลูกประรำพิธีหรือผามเพียง สำหรับปักหลบแดดสำหรับสถานที่เผานั้นจะกันรั้วราชวัตรกำหนดคปริมณฑลเอาไว้เป็นรูป ๔ เหลี่ยมจัตุรัส กำหนดพื้นที่ไว้อย่างชัดเจน โดยมีผังแบบโบราณประเพณีคือ^{๑๑}

๑) รูปแบบการกันรั้วราชวัตรทั้ง ๔ มุมโดยมีจิตกาธานเป็นประธานตรงกลางแล้วกันรั้วหรือฉัตรประจำไว้ในแต่ละมุม

๒) รูปแบบการกันรั้วราชวัตรทั้ง ๔ มุมแล้วกันรั้วหรือฉัตร เครื่องยศ โดยมีซุ้ม หรือบันได หรือประตูทางขึ้นสู่จิตกาธาน อยู่ในแต่ละด้านของจิตกาธาน

๓) รูปแบบการกันรั้วราชวัตร แล้วตั้งปราสาททิศไว้ในแต่ละมุมของรั้วราชวัตร ในปราสาทที่ประจำอยู่แต่ละมุมนี้นิยมตั้งเครื่องยศ อิศริยาภรณ์ที่มี เป็นต้นว่า พัดยศ เครื่องสูงเช่น ขันหมาก กระโถน คนโท ร่มฉัตร ส้ารับคาวหวาน เสื้อหมอน แม่นั่ง เป็นต้น ทั้งนี้ ส่วนเกี่ยวข้องกับผังของจักรวาล โดยทั้งสี่ หรือในบางกรณียังมีการเชิญรูปเทวดาประจำทิศทั้ง ๔ หรือท้าวทั้ง ๔ ขึ้นประจำอยู่บนปราสาททิศนี้อีกด้วย

ในกรณีที่เป็นศพพระเถระ ภายในรั้วราชวัตร จะปักเสาไม้ซางต้นใหญ่ ๔ ต้น ให้สูงกว่าปราสาทนทหัสติลึงค์ซึ่งผ้าสังฆาฏิ (ผ้าพาดบ่า) หรือผ้าจีวรของพระสงฆ์ผู้มรณภาพ

การดำเนินงานทั้งหมดนั้นต้องอาศัยการร่วมแรงร่วมใจของทุกฝ่ายเพราะยิ่งพระสงฆ์ผู้มรณภาพนั้นมียศและตำแหน่งทางสงฆ์สูงมากเพียงใดพิธีการตลอดจนแขกหรือผู้ที่มาร่วมงานต้องมีจำนวนมากและงานก็ยิ่งใหญ่ไปด้วยทุกคนต้องสละทั้งทรัพย์สินสมบัติแรงกายแรงใจในการ

^{๑๑} เศรษฐมัตร์ กาญจนกุล, ศิลปะอลังการงานศพไทย, (กรุงเทพฯ : บริษัทวิพริ้นท์ (๑๙๙๑) ๒๕๕๔), หน้า ๑๔-๑๖.

ดำเนินงานให้เสร็จสิ้นโดยมิให้บกพร่องบางคนอาจร่วมเป็นเจ้าภาพจัดสร้างเมรุบางคนก็จะเป็นเจ้าภาพในการพิมพ์บัตรเชิญหรือบางคนก็จะเป็นเจ้าภาพในการซื้อผ้าบังสุกุลรวมทั้งฟืนหรือดอกไม้จันทน์ที่ใช้ในพิธีหรือแม้แต่บางคนจะช่วยในการบริการน้ำดื่มให้แก่แขกหรือที่มาร่วมทำบุญจึงนับเป็นอานิสงส์ทานที่ยิ่งใหญ่อีกงานหนึ่ง^{๑๑} และการประดับประดาปราสาทศพของพระจะดูใหญ่โตมากกว่าของคนทั่วไป โดยเฉพาะพระที่มีอายุพรรษามากๆ หรือพระเถระ ที่ทรงสมณศักดิ์ชั้นสูงๆ เป็นที่เคารพนับถือของศรัทธาสาธุชน ก็จะจัดงานยิ่งใหญ่มากขึ้น และจะนิยมเก็บศพไว้จนถึงหน้าแล้ง หรือช่วงที่ไม่มีฝนตก ราวเดือนพฤศจิกายน-เมษายน จึงจะทำพิธีปอยล้อ โดยในปัจจุบันสภาพบ้านเมืองมีความเจริญมากขึ้น ถนนหนทางก็มีสายไฟห้อยโหนไปมา การลากปราสาทจึงทำได้ยาก เพราะตัวปราสาทนั้นมีขนาดใหญ่มาก ดังนั้นการลากปราสาทจึงนิยมทำอยู่ในที่ทางคณะสงฆ์ได้จัดไว้ เช่น งานปอยล้อ ของ พระอมรเวที อดีตเจ้าคณะอำเภอเมืองเชียงใหม่ วัดสวนดอก พระธรรมสิทธิธารจารย์ อดีตที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร พระพุทธพจนวราภรณ์ อดีตที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๔ ๕ ๖ ๗ ธรรมยุติ อดีตเจ้าอาวาสวัดเจติยหลวงวรวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ งานปอยล้อของพระครูถาวรสาธุวัตร วัดหมื่นตูม เป็นต้น

๓.๓.๓ เครื่องประกอบพิธีปอยล้อและความหมายเชิงสัญลักษณ์

พิธีกรรมงานศพของพระสงฆ์ หรือ พิธีปอยล้อ ที่ชาวพุทธล้านนา มีวิธีปฏิบัติที่ละเอียดมากมายหลายขั้นตอน เป็นพิธีกรรมที่ผสมผสานเข้าด้วยกันทั้งพิธีกรรมทางพุทธศาสนา พราหมณ์ และยังมีพิธีกรรมด้านไสยศาสตร์เข้าเกี่ยวข้องอีกด้วย เพราะชาวล้านนา ถือว่า การตายของคนใดคนหนึ่งเป็นเรื่องใหญ่ของชาวบ้าน ที่จะต้องช่วยเหลือกันทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นงานศพของชาวบ้านธรรมดา หรือ เจ้านาย ตลอดถึงงานศพของพระภิกษุ

เมื่อมีพระภิกษุมรณภาพ ศิษย์ยานุศิษย์และชาวบ้านจะเตรียมศพก่อนนำศพใส่โลง พิธีกรรมเตรียมศพเหมือนกับพิธีกรรมของชาวบ้านทั่วไป ยกเว้นเครื่องประกอบพิธีกรรม (เครื่องสักการะ) ที่ของพระสงฆ์จะมีเพิ่มเติม ดังนี้^{๑๒}

๑. เครื่องอัฐบริขารอัฐบริขารคือเครื่องใช้สิ่งจำเป็นสำหรับพระภิกษุหรือเป็นเครื่องอาศัยในการดำรงเพศบรรพชิต มีทั้งหมด ๘ อย่าง ได้แก่ บาตร จีวร สบง สังฆาฏิ ผ้าประคด

^{๑๑} สุจิตต์ วงษ์เทศ(บรรณาธิการ), พระเมรุ ทำไม? มาจากไหน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๑๓.

^{๑๒} มณี พยอมยงค์, เครื่องสักการะในล้านนาไทย, (เชียงใหม่ : ส.ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๓๕), หน้า ๑๑๖-๑๑๗.

เอวเครื่องกรอน้ำกล่องเข็ม พร้อมด้าย มีดโกนและหินลับมีดจัดตั้งไว้หน้าหีบศพ หรือหน้าเมรุ
ปราสาทศพของพระเถระนั้น ๆ

๒. เครื่องประกอบสมณศักดิ์ คือสิ่งที่ได้รับการพระราชทานจาก
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สิ่งของอันเป็นเครื่องประกอบหรือสมณศักดิ์นี้มีไม่เท่ากันและไม่
เหมือนกันทั้งนี้เป็นไปตามระดับสมณศักดิ์ ที่พระราชทานซึ่งอาจะระบุได้เป็นระดับ เช่น พัดยศสมณ
ศักดิ์ สัญญาบัตร ผ้าไตร เป็นต้น

๓. ทองสามหาง ทำขึ้นตามคติความเชื่อกันว่าเมื่อตายแล้ววิญญาณจะต้องไปเกิด
ในภพภูมิใดภพหนึ่งตามกุศลผลบุญที่ได้เคยแต่งสร้างไว้ หวังให้หางทองทั้งสามพัดพานำเอาวิญญาณ
ไปสู่ภพภูมิที่ดี ทอง ๓ หางนั้น นักปราชญ์อธิบายดังนี้^{๑๓}

(๑) เพื่อให้เป็นสัญลักษณ์

(๒) เพื่อใช้เป็นเครื่องพิธี

(๓) เพื่อเป็นศักดิ์ศรีแก่เทพเจ้า

(๔) เพื่อเป็นเกียรติผู้ตาย

(๕) เพื่อสื่อความหมายของวัฏฏะทั้งสามคือ กิเลส กรรม วิบากตามคติของชาว
ล้านนาถือว่ามนุษย์ทุกคนย่อมมีวันพ่ายแพ้ต่อพญามัจจุราชการถือทองสามหางนำหน้าศพก็
เปรียบเสมือนการยอมพ่ายแพ้ต่อพญามัจจุราชโดยใช้หน้าขบวนศพไปสู่สุสานป่าช้า มีลักษณะ๒
แบบคือของพระสงฆ์นิยมใช้ผ้าสีเหลือง หรือนำผ้าสบงผืนใหม่มาตัดทำเป็นรูปดงประดับลวดลาย
ด้วยกระดาดเงินกระดาดทองของชาวบ้านทั่วไป นิยมใช้กระดาดสา หรือผ้าขาวมาตัดให้เป็นรูปดง
ประดับด้วยลวดลายพื้นเมือง

๔. เสาไม้ซาง คือเสาไม้ไผ่ ขนาดใหญ่ ๔ ต้น ปีก ๔ มุม ของปราสาท ข้างบนใช้
ผ้าจีวรหรือผ้าสังฆาฏิของผู้มรณภาพจึงเป็นเพดาน ภายใต้อันเชื่อว่าร่างกายประกอบด้วยธาตุทั้ง
๔ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ที่ต้องแตกสลายไปในที่สุดเพื่อให้ผู้ร่วมงานนำไปคิดปลงอนิจจังและพระสงฆ์
เป็นผู้ประกอบด้วยจตุรปริสสุทธิตีล คือ ศิลเป็นเหตุให้ปริสสุทธิ๔อย่าง จะมีเสาไม้ไผ่ ขนาดใหญ่ ๔
ต้น ปีก ๔ มุม ของปราสาท

๕. ผ้าเพดาน เมื่อพระสังฆะเถระล้านนาได้ถึงแก่มรณภาพลงการจัดงานส่งสการ
ปลงศพ ก็ได้มีการจัดแต่งประดับประดาศพอย่างวิจิตรงดงามด้วยรูปแบบของปราสาทที่ตั้งเหนือ
หลังนกหัสดีลิงค์ที่เชื่อว่าจะนำพาดวงวิญญาณไปสู่สุคติภพอันไกลโพ้นได้โดยในการตั้งมณฑลพิธี

^{๑๓} ภูมิ พยอมยงค์, เครื่องสักการะในล้านนาไทย, หน้า ๑๐๗.

ที่กำหนดขึ้นเป็นราชวัติสำหรับส่งสการนั้นเหนือปราสาทที่ตั้งศพอยู่จะมีการกาง “ผ้าสังฆา” หรือ “ผ้าสังฆาฏี” ของพระเถระที่มรณภาพไปนั้นจึงอยู่เป็นอาภาสมณฑลอันได้หมายถึงผ้าเพดานอีกประเภทหนึ่ง

ซึ่งการใช้ผ้าเพดานมีปรากฏในมหาปริณิพพานสูตร ตอนอนุชาพระพุทธศรีระกล่าวถึงการใส่ผ้าคาดเพดานว่า “พวกเจ้ามีลละผู้ครองกรุงกุสินาราทรงคาดเพดานผ้า ตกแต่งมณฑลมาลาอาสน์เพื่ออนุชาพระศรีระของพระผู้มีพระภาคเจ้า”^{๔๔}

โดยนัยแล้วนั้นการใช้ผ้าเพดานเป็นความเชื่อในเรื่องของการได้สิ้นอายุขัยภายใต้ร่มเงาผ้ากาสาวพัตรสมดังเจตนาของสมณะเพศแต่อีกนัยหนึ่งเชื่อว่าเป็นการกางกั้นเปลวเพลิงขณะที่ได้ทำการฌาปนกิจกลางแจ้งที่ทำให้เปลวไฟนั้นจะแผดเผาขึ้นไปถึงสวรรค์ชั้นพรหม อันจะเป็นการมิบังควรจึงได้มีการกางผ้าสังฆาฏีกั้นเอาไว้เหนือปราสาทศพพระเถระอันเป็นเอกลักษณ์สำคัญอย่างหนึ่งของพิธีกรรมหลังความตายของวัฒนธรรมล้านนาที่ยังคงหลงเหลือปรากฏให้ยึดถือปฏิบัติกันสืบมาจนถึงปัจจุบันนี้

๖. ผ้ากระดาน คือผ้าที่ปูในส่วนของพื้นดินใต้เมรุใช้ผ้าจิรวปูไว้บนพื้นดินเรียกว่า “ผ้ากระดาน” ตามความเชื่อว่าเป็นป้องกันไม่ให้ความร้อนจากการเผาศพลงไปถึงเมืองครุฑเมืองนาค^{๔๕}

๗. พื้นไม้หอม คือพื้นที่จัดขึ้นเป็นพิเศษ คือพระสงฆ์ได้รับยกย่องให้เป็นชนชั้นสูงในสังคม การที่จะนำพื้นที่เผาศพชาวบ้านทั่วไปนั้นมาเผาศพพระสงฆ์ไม่ได้ ต้องเป็นไม้ของต้นดอกไม้เท่านั้น เช่น ไม้จันทร์ ต้นดอกคูณ ต้นดอกจำปี เป็นต้น ในการจัดพื้นนั้นจะตัดให้ยาวประมาณ ๒ เมตร แล้วจะนำมาทาด้วยขมิ้น หรือห่อด้วยกระดาษสีเงิน และสีทอง และมีการนำดอกไม้ธูปเทียน มัดติดด้วยเสมอ^{๔๖}

๘. บังแทรกบังสุรย์ เป็นเครื่องสูงมีลักษณะคล้ายพัด มีด้ามยาว ทำด้วยผ้าปักดินทองเป็นลวดลายด้วยวิธีปักหักทองขวางมีโครงเหล็กเส้นบังแทรกมีลักษณะกลม มียอดแหลม ขอบเป็นหยักคล้ายกลีบบัวด้านบนทำเป็นยอดรูปกระจังเรียวยาวแหลม มีด้ามไม้ยาวหุ้มโลหะความยาวตั้งแต่ยอดถึงปลายด้าม ๗๘ เซนติเมตรบังแทรกเมื่อเชิญเข้าริ้วกระบวนแห่จะแทรกอยู่ระหว่างจักร

^{๔๔} คุราญละเอียดยใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๒๗/๑๓๐-๑๓๑.

^{๔๕} เจริญ ดันมหาพราณ, ประเพณีท้องถิ่น, (เชียงใหม่ : สำนักพิมพ์แสงแดด, ๒๕๓๘), หน้า ๑๔๒.

^{๔๖} ภูมิ พยอมยงค์, เครื่องสักการะในล้านนาไทย, หน้า ๑๐๕.

๕ ชั้นส่วนเป็นแผ่นใหญ่กว่าบังแทรก มีรูปร่างคล้ายทรงพุ่มข้าวบิณฑ์คือคล้ายดอกบัว ทำด้วยผ้าปัก ลวดลายดินทองด้วยวิธีปักหักทองขวาง มีโครงเหล็กเส้นและมีด้ามไม้หุ้ม

๕. หม้อไฟ เป็นอุปกรณ์จำเป็นอย่างหนึ่งในพิธีปลงศพหม้อไฟนี้ได้จากการนำเปลือกมะพร้าว ทูบให้นุ่มแล้วอัดลงในหม้อต่อมหรือหม้อดินขนาดเล็กมีคอคอด นำหม้อนี้ใส่สาแทรก แล้วแขวนกับท่อนไม้ไผ่ยาวประมาณ ๒ เมตร จัดหาผู้คอนหม้อไฟนี้ให้นำน้ำศพไปสู่ป่าช้า และใช้ไฟจากหม้อไฟนี้จุดเพลิงสำหรับเผาศพในการเคลื่อนขบวนส่งศพไปสู่ป่าช้า (อ่าน “ ป่าช้า ”) หรือป่าช้า มักจะเห็นควันจากหม้อไฟนี้เป็นทางยวมนำหน้าขบวนเสมอ^{๓๖}

๑๐. ดอกไม้จันทร์ นับแต่โบราณมาคนในล้านนาจะใช้ไม้จันทร์ชนิดขาวและแดง จากป่าซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์ ต่อมาได้เอาไม้ชนิดอื่นซึ่งชาวบ้านเรียกว่า ไม้ทุม หรือ ไม้ดุม เป็นไม้เนื้ออ่อนมีสีเหลืองสวยมาก และจะใช้กับไสไม้เป็นแผ่นบาง แล้วนำมาเรียงติดกับไม้ไผ่ที่ทำเป็นดอกสั้นประมาณ ๑๒ นิ้วใช้ตะปูเล็กๆ ตีป้องกันไม่ให้เคลื่อนหรือปลิวไปที่อื่น

๑๑. ผ้าไตรบังสุกุล เตรียมไว้ให้สำหรับพระสงฆ์เข้าพิจารณาเริ่มจากพระอาวสุโสน้อย หรือมีสมณศักดิ์น้อยก่อนขึ้นไปตามลำดับ จนถึงพระผู้ใหญ่สูงสุดกว่ารูปใดในพิธีนั้น เป็นผู้พิจารณารูปสุดท้าย

๑๒. บอกไฟ (บ้องไฟ) ที่ใช้ในพิธีสังสการ มีหลายชนิด ที่นิยมใช้กันมากก็มี บอกไฟหล่อบอกไฟเทียน บอกไฟจักจ๋า (จักจั่น) บอกไฟสะมะโป๊ก บอกไฟดาวและบอกไฟช้าง ร้องบอกไฟช้างร้องจะมีเสียงแปลกพิเศษประดุจเสียงโศกาอาศูรของญาติพี่น้องที่อยู่เบื้องหลังบอกไฟชนิดนี้นิยมใช้เฉพาะในงานพิธีสังสการเท่านั้น คติในการจุดบอกไฟในการปลงศพสันนิษฐานว่าใช้เพื่อช่วยยับยั้งอารมณ์โศกเศร้าก่อนที่จะมีการเผาศพโดยผ่อนคลายให้เปลี่ยนไปสนใจกับเสียงของบอกไฟแทน

๓.๓.๔ การละเล่นในพิธีปอยล้อ

ในอดีตการละเล่นในงานศพจะมีไว้เพื่อการส่งเสริมให้เกิดการปลงสังเวช เช่น เรื่องการละเล่น “สาธุกีฬา” ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกว่า สาธุกีฬา คือ กีฬาที่ดี คือการละเล่นที่ดีงามเป็นประโยชน์เป็นคำในชั้นอรรถกถา เฉพาะอย่างยิ่งที่เล่าว่า เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว มีสาธุกีฬา ๗ วัน ต่อเนื่องและประสานกับการบูชาพระบรมสารีริกธาตุแม้ในการปรินิพพานของพระปัจเจก

^{๓๖} ภูมิ พยอมยงค์, เครื่องสักการะในล้านนาไทย, (เชียงใหม่ : ส.ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๕๕), หน้า

พุทธเจ้าและพระอรหันต์หลายท่าน ก็มีเรื่องเล่าถึงการเล่นสาธุกิพา ๗ วัน และการบูชาพระธาตุ; สาธุกิพามีลักษณะสำคัญคือ มิใช่เล่นเพื่อความสนุกสนานบันเทิงของตนเอง แต่เล่นให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น และไม่ขัดต่อสัมปรายกัตตะ (ประโยชน์ด้านจิตใจและปัญญา) ให้ก่อกุศลมาก เช่นมีคิตะ คือเพลงหรือการขับร้องที่กระตุ้นเตือนใจให้ระลึกถึงความจริงของชีวิตและคิดที่จะไม่ประมาทเร่งสร้างสรรคทำความดี พร้อมทั้งเป็นการสักการบูชาพระผู้ปรินิพพาน^{๘๘}

แต่การละเล่นในพิธีปอยลื่อนั้น แต่เดิมไม่ใช่งานที่เน้นให้เกิดความเศร้าโศกแต่เป็นงานเฉลิมฉลองที่ยิ่งใหญ่เพราะเชื่อว่าผู้วายชนม์จะได้กลับคืนไปอยู่ถิ่นเดิมร่วมกับบรรพบุรุษหรือกลับคืนไปอุบัติเป็นพระอินทร์หรือเป็นเทพบนสรวงสวรรค์ พร้อมกับเป็นการชดเชยพลังชีวิต ของบ้านเมืองและผู้คนที่ยาตราหายไปเพราะได้สูญเสียเจ้านายซึ่งเป็นผู้ที่สามารถรับพลังชีวิตจากสิ่งเหนือธรรมชาติได้สูงกว่าบุคคลทั่วไปและเป็นการปลอบขวัญผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ นอกจากนี้ไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจนว่ามีการจัดในงานปอยลื้อของพระสงฆ์รูปไหนแต่ปรากฏเพียงว่า งานศพของพระสงฆ์จะมีการทำบุญทำทานกันอย่างใหญ่โตมากกว่า ศพของคนทั่วไป มีมหรสพและการละเล่นเพื่อลดความวังเวงหรือโศกเศร้า แต่ที่ปรากฏว่า มีการนำมหรสพมาจัดในงานปอยลื้อนั้นคืองานปอยลื้อ ของพระครูโสภณสังคหุณ อดีตเจ้าคณะตำบลออย อำเภอปง จังหวัดพะเยา เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๐ โดยมี ชิงช้าสวรรค์ ม้าหมุน การชกมวย และดนตรี เป็นต้น

กรณีปอยลื้อของพระครูสุภัทรเจติยาบาล อดีตเจ้าอาวาสวัดพระธาตุดอยหยวก และพระครูพิศาลติกิจ อดีตเจ้าอาวาสวัดห้วยสิงห์ อำเภอปง จังหวัดพะเยา มีการนำเอาคณะชอจากจังหวัดน่านมาขับกล่อมในงานด้วย เมื่อปี ๒๕๕๒ และปี พ.ศ. ๒๕๕๔ เป็นต้น ส่วนการนำดนตรีพื้นเมืองวงปีพาทย์ มาบรรเลงในงานนั้นเป็นที่นิยมและถือปฏิบัติมาตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน ส่วนจะกำหนดกี่วันนั้นไม่กำหนด

๓.๔ ปราสาทศพนักษัตรลึงค์

นักษัตรลึงค์ปรากฏในพระไตรปิฎกและคัมภีร์ทางพุทธศาสนาเป็นภาษามคธบาลีอยู่หลายศัพท์ที่พอประมวลได้ดังนี้^{๘๙}

หตุถ (ป.) งวง, งวงช้าง, วิ.หตุถกิจจสาธนตุตา หตุถสทธิโสหตุโถ. ส.หตุถ

^{๘๘}“สาธุกิพา” [ออนไลน์], แหล่งที่มา : lexitron.nectec.or.th/Buddha [๒๘ มีนาคม ๒๕๕๕].

^{๘๙}พระมหาอาทิตย์ อาทิจฺโจ, หตุถลึงคฺสตุโณ ความเชื่อที่เชื่อมโยงกับพระพุทธศาสนา, (เชียงใหม่ : วัดเจดีย์หลวง, ๒๕๕๓), หน้า ๕-๖.

หตุถ (ป.) สัตว์มีงวง, ช้าง ช้างพลาย หัสดี หัสติน ไอยรา วิ.หตุโธ อสุสอตุถิตติ หตุถิ ณ
ปัจ.ตทสสัตติคต.ส.หตุติ หตุติน

ลึงค (นป.) เสียง อาการ ลักษณะ ชนิด อย่าง รูปพรรณ นิมิต นิมิตบุรุษ-สตรี ของลับ เพศ

หตุถิลึงค เป็นวิเสสน แปลว่า มีเพศเพียงคังเพศแห่งช้างบ (นาม ป.) นกสัสดีลึงค์ (มี
รูปร่างเหมือนช้าง) วิ.หตุถิโน ลึงคณญาปโกโสณทอสมุวิวัชชิตติ หตุถิลึงโค ณ ปัจ.ตทสสัตติคต.

หตุถิลึงคสกุณ หตุถิโสณทหตุถิโสณทวิหุคค (ป.) นกสัสดีลึงค์ ส.หตุถิลึงค

ในเนื้อความพระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๕ อรรถกถา ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท หัวข้อที่ ๒
อัปมาทวรรคจรรณา มีอรรถาธิบาย เรื่องพระสามาวัตี ตอนกำเนิดพระเจ้าอุเทนกล่าวว่า ในสมัย
นั้น ในกรุงโกสัมพี ได้มีพระราชาทรงพระนามว่า พระเจ้าปรีนตปะ วันหนึ่งพระเจ้าปรีนตปะทรง
นั่งฝั่งแควนอนอยู่ที่กลางแจ้งกับพระราชเทวี ผู้ทรงครรภ์ พระราชเทวีทรงห่มผ้ากัมพลแดงอันมี
ราคาแสนหนึ่ง ซึ่งเป็นพระภูษาทรงของพระราชาทรงนั่งปราศรัยกับพระราช และทรงถอดพระ
ชามรงค์อันมีราคาแสนหนึ่งจากพระองค์ของพระราช มาสวมใส่ที่นิ้วของพระองค์เอง ในขณะที่
นั่นเองได้มีนกหัสดีลิงค์บินมาโดยอากาศ เห็นพระราชเทวี จึงชะลอปีกบินโผลง โดยหมายว่า “ขึ้น
เนื้อ” พระราชาทรงตกพระทัยด้วยเสียงโผลงของนกนั้น จึงเสด็จลุกเข้าภายในพระราชนิเวศน์ พระ
ราชเทวีไม่อาจไปได้โดยเร็ว เพราะทรงครรภ์แก่ และเพราะเป็นผู้มีชาติแห่งคนขลาด ครั้นนั้น นกนั้น
จึงโผลง ยังพระนางนั้นให้นั่งอยู่ที่ทรงเล็บ บินขึ้นไปสู่อากาศ

ศาสตราจารย์เกียรติคุณแสง จันทรงาม ได้เขียนไว้ในบทความเรื่องหลักความเชื่อเรื่อง
ภพภูมิต่างๆ ว่า เมื่อมีคนตายลง เขาจะตกแต่งศพด้วยของหอมแล้วเอาไปวางไว้ในที่แจ้ง ไม่นานนัก
จะมีนกชนิด บางท่านว่าเป็นนกหัสดีลิงค์ บางท่านว่าเป็นนกอินทรี บางท่านว่าเป็นนกคคบินมา
คาบหรือข้อมด้วยเท้าเอาไปกินบ้าง เอาไปทิ้งทะเลบ้าง เพื่อมิให้แผ่นดินอุดตกรูทวิปเป็นอมลทิน

นกหัสดีลิงค์จึงเป็นตัวแทนความเชื่อของชนชาวล้านนา ที่เชื่อมโยงกันระหว่างผลแห่ง
การทำความดีกับการเดินทางจากโลกมนุษย์ไปสู่ปรโลกของบุคคลชั้นปกครองอันมี
พระมหากษัตริย์และพระสงฆ์ที่มีมาแต่โบราณ โดยถือว่าบุคคลเหล่านี้มีบุญญาธิการมาก จุติมา
สวรรค์เพื่อสร้างสมบารมี ตลอดถึงเมื่อมีชีวิตได้ทำคุณงามความดีเป็นประโยชน์ต่อสังคมเป็นเอนก
ประการ และเมื่อท่านเหล่านั้นถึงแก่ภรรณาพ สุขคติโลกสวรรค์ย่อมเป็นที่ไปเบื้องหน้า ชาว
ล้านนาจึงแสดงออกถึงซึ่งความกตัญญูตเวที โดยจัดพิธีตลอดถึงเครื่องสักการะปฏิบัติต่อสรีระร่าง
ผู้วายชนม์อย่างยิ่งใหญ่สมเกียรติเรียกว่า “พิธีส่งสาร” โดยมีนกหัสดีลิงค์ซึ่งมีกำลังมหาศาลเท่ากับ
ช้างถึง ๕ เชือกเป็นพาหนะ ซึ่งแสดงออกถึงคุณงามความดี ที่จะเป็นเครื่องนำบุคคลนั้นไปสู่สุคติ

โลกสวรรค์ และมีวิมานปราสาทที่ตกแต่งอย่างสวยงามวิจิตรเป็นเครื่องแสดงถึงเทวโลก โดยสื่อออกมาทางความคิด และจินตนาการเชิงช่าง แล้วนำมาผูกเข้ากับเรื่องราวในชาดกอันแฝงไว้ด้วยหลักธรรมคำสอน ที่ล้วนเกี่ยวเนื่องกับวิถีชีวิตของชนชาวล้านนาที่มีความแนบแน่นต่อพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง^{๒๐}

ความเป็นมาของปราสาทนกกหัสติลังค

พิธีศพแบบสร้างปราสาทศพต่างบนสัตรีหิมพานต์ของชนชั้นสูงล้านนาก็เป็นอีกประเพณีหนึ่งซึ่งเกิดจากการได้รับอิทธิพลสำคัญมาจากพม่าผ่านจากความสัมพันธ์ทางการปกครอง เครือญาติ และศาสนาความเชื่อ ระยะเวลาใกล้เคียงกันกับรัฐฉานในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๒ ส่วนล้านช้างนั้นอาจได้รับอิทธิพลโดยตรงจากพม่าหรืออาจรับผ่านจากล้านนาในช่วงประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๓ เป็นต้นมา และล้านช้างได้ส่งอิทธิพลเข้าสู่เมืองอุบลราชธานีในพุทธศตวรรษที่ ๒๔ และจังหวัดอุบลราชธานีได้ส่งอิทธิพลให้จังหวัดต่างๆ ของอีสานในช่วงทศวรรษ ๒๕๑๐-๒๕๒๐ เป็นต้นมา^{๒๑}

โดยในล้านนานั้นปรากฏขึ้นครั้งแรกสมัยปลายราชวงศ์มังรายครั้งงานพระราชพิธีปลงพระศพของพระนางวิสุทธิเทวี กษัตริย์ล้านนาพระองค์สุดท้าย ที่ปกครองล้านนาในฐานะเป็นเมืองประเทศราชของพม่า เพราะต่อจากนี้พระเจ้าบุเรงนอง กษัตริย์พม่า ราชวงศ์ตองอู ก็ทรงโปรดให้นรธาเมงสอ (เจ้าฟ้าสาวัดดี) พระราชโอรสของพระองค์มาปกครองเมืองเชียงใหม่ (พ.ศ.๒๑๒๑ - ๒๑๕๐) แทนเจ้านายราชวงศ์มังราย และค่อยลดบทบาทเปลี่ยนเป็นเพียงขุนนางพม่าหรือขุนนางล้านนามาปกครองเมืองเชียงใหม่ในเวลาต่อมา พิธีการปลงพระศพแบบปราสาทต่างบนสัตรีหิมพานต์ของชนชั้นสูงจึงไม่ได้นำมาใช้ในเมืองเชียงใหม่ช่วงเวลานี้ แต่ต่างกับเมืองเชียงแสนที่ช่วงนี้กษัตริย์พม่าได้สถาปนาให้ผู้ปกครองเป็น “เจ้าฟ้าเชียงแสน” จึงรับอิทธิพลจารีตขนบธรรมเนียมบางอย่างตามแบบชนชั้นสูงของพม่า รวมถึงการปลงพระศพแบบปราสาทต่างบนสัตรีหิมพานต์ที่ได้รับการอุปถัมภ์การปลงพระศพจากกษัตริย์พม่า

ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๓๔๗ มีการขับไล่พม่าออกจากล้านนาและนำเจ้านายเชื้อสายเจ้าฟ้าเชียงแสน ญาคุมหาเถระ ขุนนาง นักปราชญ์ราชบัณฑิต ช่างฝีมือ และไพร่พล มาไว้ในหัวเมือง

^{๒๐} พระมหาอาทิตย์ อาทิจุโจ, หตุถิลิงคสกุลโณ ความเชื่อที่เชื่อมโยงกับพระพุทธศาสนา, (เชียงใหม่ : วัดเจดีย์หลวง, ๒๕๕๓), หน้า ๖.

^{๒๑} บำเพ็ญ ณ อุบล, “พิธีกรรมนกกหัสติลังค งานศพเจ้านายเมืองอุบล”, เมืองโบราณปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๓, (อุบลราชธานี : แสงจันทร์การพิมพ์, ๒๕๓๓), หน้า ๑๒๓.

ต่างๆ ทั้งเมืองนครลำปาง เมืองนครลำพูน เมืองนครเชียงใหม่ ฯลฯ และมีการเสกสมรสระหว่างเจ้านายเชียงใหม่กับเจ้านายกลุ่มใหม่ จึงส่งอิทธิพลให้เจ้านายที่สถาปนาขึ้นใหม่ของหัวเมืองเหล่านี้ใน “ยุคเจ้าหลวง” ได้นำเอาธรรมเนียมแบบเจ้านายเชียงใหม่มาปฏิบัติ ถึงแม้ว่าขณะนั้นล้านนาจะกลายเป็นประเทศราชของสยามแทนพม่าแล้วก็ตาม แต่เจ้านายบางองค์รวมถึงครอบครัวบางตระกูลที่ไม่ได้รับการอุปถัมภ์ปลงศพจากกษัตริย์สยาม ก็ยังคงมีพิธีการปลงศพแบบปราสาทต่างบนสัตว์หิมพานต์ตามที่ได้รับอิทธิพลมาในยุคพม่าปกครองจนกระทั่งเมื่อมีการยกเลิกระบบประเทศราชล้านนาตั้งแต่พ.ศ. ๒๔๔๒ เป็นต้นมา เหล่าเจ้านายล้านนาก็ถูกลดบทบาทลงและค่อยกลืนกลายเป็นสามัญชนในรุ่นทายาทชั้นหลังลงมา จึงส่งผลต่อรูปแบบธรรมเนียมปฏิบัติต่างๆ ของเจ้านายล้านนารวมถึงพิธีการปลงพระศพเจ้านายใส่ปราสาทต่างบนสัตว์หิมพานต์ก็ค่อยหมดลงตามไปด้วย

นอกจากนี้ในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ซึ่งอยู่ในตำนานสิงหนวัติ ประชุมพงสาวดารภาคที่ ๑๖ ได้กล่าวถึงการส่งสการศพของพระสงฆ์เถระผู้ใหญ่ ดังนี้^{๒๒}

๑. ศักราชได้ ๑๐๔๕ ตัว (พ.ศ. ๒๒๒๖) ราชครูเจ้าหลวงอนิจกรมไปแล้ว ใส่ปราสาทต่างลูกนกหัสติลิงค์ ส่งสการด้วยเรือพ่วงกลางแม่น้ำของ

๒. ศักราชได้ ๑๐๕๐ ตัว (พ.ศ. ๒๒๓๑) มหาปาเจ้าวัดศรีไชยคณหลวง อนิจกรมไปแล้ว ใส่ปราสาทต่างลูกนกหัสติลิงค์ ส่งสการด้วยพ่วงแพ

๓. ศักราชได้ ๑๐๗๕ ตัว (๒๒๓๕) สมเด็จมหาปาลเจ้า วัดเชตวัน ถึงแก่อนิจกรมไปแล้ว ใส่ปราสาทต่างบนลูกช้างเอราวัณ ส่งสการด้วยเรือพ่วงกลางแม่น้ำของ

๔. ศักราชได้ ๑๐๗๕ ตัว (พ.ศ. ๒๒๖๐) ปีเม็งเกล้า เดือน ๔ มหาปาเจ้าวัดศรีดอนไชยคณน้อย อนิจกรมไปแล้ว ใส่ปราสาทต่างลูกนกหัสติลิงค์ ส่งสการแล

๕. ศักราชได้ ๑๐๘๖ ตัว (๒๒๖๗) มหาสังฆราชเจ้า วัดป่าแดงหลวงคณใหญ่ อนิจกรมไปแล้ว สร้างปราสาทต่างบนลูกช้างเอราวัณ ส่งสการ

๖. ศักราชได้ ๑๐๙๐ ตัว (พ.ศ. ๒๒๗๑) ปีเป็กสัน เจ้าฟ้ายอดคำเมือง กินเมืองได้ ๔ ปี อายุ ๒๕ ก็จุติไปแล้ว สร้างปราสาทใส่ รูปนกหัสติลิงค์ แล้วส่งสการเสีย

ในปัจจุบัน การทำปราสาทศพนกหัสติลิงค์มีเฉพาะพระสงฆ์ มหาเถระผู้ทรงสมณศักดิ์ และสูงด้วยวัยวุฒิเท่านั้น สำหรับฆราวาสไม่เคยเห็นมีปรากฏ ดังเช่น งานศพพลตรีเจ้าราชบุตร (วงศ์ ตะวัน ณ เชียงใหม่) เจ้านายฝ่ายเหนือชั้นสูงของเชียงใหม่ เมื่อวันที่ ๑๓ มกราคม ๒๕๑๖ ก็ไม่มีนก

^{๒๒} “นกหัสติลิงค์”, วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่, ฉบับที่ ๑๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๕๒) : ๒๒-๒๖.

หัตถ์ลึงค์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานโกศศพ เชิญขึ้นประดิษฐานบนราชรถ เคลื่อนขบวนจากคุ้มวงษ์ตะวันตก (ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิง ตรงข้ามสำนักงานเทศบาลนครเชียงใหม่) ไปสู่เมรุชั่วคราววัดสวนดอก^{๒๓}

ดังนั้นจึงเหลือเพียงมีการสร้างปราสาทศพต่างบนสัตว์หิมพานต์ หรือ “ปราสาทนกหัตถ์ลึงค์” ของครุฑมหาเอระ ที่สามารถพบเห็นได้ในกลุ่มวัฒนธรรมล้านนาหรือที่เรียกว่าเขตภาคเหนือตอนบนของประเทศไทยในยุคปัจจุบัน^{๒๔}

ปราสาทศพ ในพิธีศพของชาวล้านนาปัจจุบันนี้ คงจะมีความหมายที่ห่างไกลออกไปจาก ปราสาท-ธรรมาสน์ ของล้านนาแต่เดิม ที่ถือเป็นของสูง ใช้สำหรับกษัตริย์และกิจการในพุทธศาสนาเท่านั้น แต่สำหรับชาวบ้านทั่วไปแล้ว ปราสาทศพของชาวบ้านมีความหมายเดียวกับไม้ศพ ที่ใช้สำหรับจัดการศพในพิธีกรรมเท่านั้น ไม่ได้เกี่ยวข้องกับสวรรค์วิมาน หรือการแบ่งช่วงชั้นชีวิตแต่ประการใด แต่ถ้าเป็นพระสงฆ์แล้วปราสาทนั้นก็就会被ปรับเปลี่ยนเป็นอีกอย่างซึ่งเรียกกันว่าปราสาทต่างบนนกหัตถ์ลึงค์ และนกหัตถ์ลึงค์นั้น ก็เป็นหนึ่งในสัตว์ในเทวคติดของชาวล้านนาเล่ากันว่า อาศัยอยู่ในป่าหิมพานต์มีรูปตัวเป็นนกขนาดใหญ่ ส่วนศีรษะมีงอยปากอย่างงวงช้าง เชื่อกันว่านกหัตถ์ลึงค์ จะคาบเอาสังขารร่างของผู้วายชนม์เข้าไปยังดินแดนแห่งสรวงสวรรค์แห่งป่าหิมพานต์ด้วยความเชื่อดังกล่าว ชาวล้านนาโบราณจึงนำมาเกี่ยวข้องกับพิธีศพ มีการสร้างเมรุนกหัตถ์ลึงค์ ขึ้นในพิธีศพ โดยเชื่อว่านกหัตถ์ลึงค์ ซึ่งมีความแข็งแรงจะเป็น “พาหนะ” นำส่งดวงวิญญาณผู้ตายสู่สวรรค์ชั้นฟ้าได้โดยสะดวก

ในพิธีศพพระเถระชั้นผู้ใหญ่ ปราสาทบนเมรุในพิธีศพพระเถระชั้นผู้ใหญ่ ปราสาทบนเมรุในพิธีศพพระเถระชั้นผู้ใหญ่ ปราสาทบนเมรุนกหัตถ์ลึงค์ จะมีเสาไม้ไผ่ ขนาดใหญ่ ๔ ต้น ปีก ๔ มุม ของปราสาท ข้างบนใช้ผ้าจีวรหรือผ้าสังฆาฏิของผู้มรณภาพซึ่งเป็นเพศาน ภายใต้ความเชื่อว่าร่างกายประกอบด้วยธาตุทั้ง ๔ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ที่ต้องแตกสลายไปในที่สุดเพื่อให้ผู้ร่วมงานนำไปคิดปลงอนิจจังและพระสงฆ์เป็นผู้ประกอบด้วยจตุรปาริสุทธิศีล คือ ศีลเป็นเหตุให้บริสุทธิ์ ๔ อย่าง จะมีเสาไม้ไผ่ ขนาดใหญ่ ๔ ต้น ปีก ๔ มุม ของปราสาท ข้างบนใช้ผ้าจีวรหรือผ้าสังฆาฏิของผู้มรณภาพซึ่งเป็นเพศาน ภายใต้ความเชื่อว่าร่างกายประกอบด้วยธาตุทั้ง ๔ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ที่ต้องแตกสลายไปในที่สุดเพื่อให้ผู้ร่วมงานนำไปคิดปลงอนิจจังและพระสงฆ์เป็นผู้ประกอบด้วยจตุรปาริ

^{๒๓} “นกหัตถ์ลึงค์”, วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่, ฉบับที่ ๑๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๕๒) : ๒๒.

^{๒๔} วัฒนศักดิ์ ไชยกุล, บริบททางวัฒนธรรมและสังคมของการสร้างปราสาทศพในจังหวัดเชียงใหม่, ศึกษาสาตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๖), หน้า ๑๖.

สุทริศัล คือ สัตว์เป็นเหตุให้บริสุทธิ์๔อย่าง จะมีเส้าไม้ไผ่ ขนาดใหญ่ ๔ ต้น ปีก ๔ มุม ของปราสาท ข้างบนใช้ผ้าจีวรหรือผ้าสังฆาฏีของผู้มรณภาพจึงเป็นเพดานภายใต้ความเชื่อว่าร่างกาย ประกอบด้วยธาตุทั้ง ๔ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ที่ต้องแตกสลายไปในที่สุดเพื่อให้ผู้ร่วมงานนำไปคิดปลง อนิจจังและพระสงฆ์เป็นผู้ประกอบด้วยจตุรปาริสุทธิศีล คือ สัตว์เป็นเหตุให้บริสุทธิ์ ๔ อย่าง

ในอดีตชาวล้านนานิยมสร้างเมรุในอดีต ชาวล้านนานิยมสร้างเมรุนกหัสติลิงค์ เพื่อบรรจุศพของกษัตริย์เจ้านายฝ่ายเหนือรวมถึงพระมหาเถระชั้นผู้ใหญ่ที่มรณภาพ เพื่อให้พิธีศพสง่างาม สมฐานะบารมีและเป็นการส่งดวงวิญญาณไปสู่ชาติสรวงสวรรค์ชั้นพรหมโลก เทวโลก แต่ปัจจุบันเมรุนกหัสติลิงค์ ใช้ในพิธีศพของพระเถระชั้นผู้ใหญ่ เท่านั้น^{๒๕}

๓.๕ ขั้นตอนและพิธีกรรมปลงศพพระภิกษุสงฆ์

การทำศพพระภิกษุของชาวล้านนาล้านนั้น อาจารย์ศรีเลา เกษพรหม ได้กล่าวไว้ในหนังสือปราสาทนกหัสติลิงค์ว่า พระภิกษุที่บวชในพระพุทธศาสนาไม่ยอมสึก อุทิศชีวิตแด่พระศาสนา เรียกกันว่า “ตายกับวัด” ยิ่งถ้าตายเมื่ออายุมากเป็นครุบาสังฆะ การจัดพิธีศพก็จัดทำใหญ่โต ถ้าตายก่อนเข้าพรรษาหรือในพรรษา จะเก็บศพไว้ในหน้าแล้ง คือประมาณเดือนกุมภาพันธ์ – เมษายน การจัดการศพเมื่อพระสงฆ์มรณภาพลงชาวบ้านจะทำ “พิธีห้างลอย” คล้ายกับพิธีชาวล้าน แต่พิธีกรรมจะมีความนอบน้อมและละเอียดกว่า ดังนี้^{๒๖}

๑) เมื่อพระสงฆ์ผู้มีพรรษามากมรณภาพลง ชาวล้านมักจะใช้น้ำผึ้งเทลงไปในปาก เพื่อการเก็บรักษาศพไม่ให้เน่าเหม็น โดยเทน้ำผึ้งให้ไหลลงคอไปจนกว่าน้ำผึ้งจะไม่ลงแล้ว บางแห่งไม่กรอกน้ำผึ้ง เพราะเชื่อว่าพระสงฆ์ผู้มีอายุพรรษามาก มักจะเวียนสูตร คาถาทวดทั้ง ๕ เมื่อตายลงจะไม่เน่าเหม็น เมื่อกรอกน้ำผึ้งแล้วจะฉีกผ้าจีวรสบงของพระให้เป็นฝืนเล็กยาว พันทับร่างกายแยกเป็นขาเป็นแขน แล้วจึงจะนำใส่ลงศพ ทำพิธีเทศน์สวดทำบุญ ๗ วัน แล้วจึงปิดศพไว้

๒) ในระหว่างที่ปิดศพไว้นั้น ทางคณะกรรมการศรัทธาชาวล้านจะเปิดฝาหีบศพตรวจดูเป็นระยะโดยตลอด บางที ๑ เดือน หรือ ๒ เดือน ถ้าศพมีน้ำเหลืองมาก ผู้ดูแลศพจะเอาผ้าที่พันศพออกเปลี่ยนผ้าพันใหม่ และบางครั้งอาจจะเปลี่ยนจีวรเก่าฟางที่รองกันหีบศพด้วย

^{๒๕} สัมภาษณ์สด่านพล โกภูแก้ว, ผู้ออกแบบและจัดสร้างนกหัสติลิงค์, ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

^{๒๖} ศรีเลา เกษพรหม, ปราสาทนกหัสติลิงค์สู่ไม้ศพ, (เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๑), หน้า ๔๒-๔๓.

๓) เมื่อใกล้กำหนดวันประชุมเพลิง ๒-๓ เดือน ทางคณะกรรมการของวัดจะไปติดต่อว่าจ้างจัดการทำปราสาทไฟศพ ซึ่งจะมีการเลือกเฟ้นช่างที่มีฝีมือ ถือเป็นงานที่ละเอียด ช่างทำปราสาทศพที่มีฝีมือจะอยู่ตามวัด การทำปราสาทศพของพระภิกษุที่มีอายุมาก จะใช้เวลาในการทำอย่างน้อย ๑ เดือน ปราสาทจะมีขนาดใหญ่และสูง ตั้งอยู่บนหลังนกหัสติลิงค์ ที่มีหัวเป็นช้างมึงวงมีงา ส่วนล่างจะใช้ต้นมะพร้าวหรือต้นตาล ๒ ท่อนวางรับส่วนประกอบของปราสาททั้งหมด ต้นมะพร้าว ๒ ท่อน นี้เรียกตามที่เคยกันว่า “แม่เรือ”

๓) จากนั้นก็ตั้งศพบำเพ็ญกุศล กลางวันและกลางคืนจะมีศรัทธาชาวบ้านมาร่วมฟังเทศน์ฟังสวดทุกคืน บางคนจะรับเป็นเจ้าภาพผ้าบังสุกุล บางคนก็รับเป็นเจ้าภาพพื้น และพื้นที่จะเผาศพพระภิกษุจะเลือกเอาไม้ที่แข็งแรงตัดเป็นท่อนขนาดประมาณ ๕๐ ซม. แล้วผ่าให้เป็นท่อนๆ ขนาดพองาม ถ้าเขาเปลือกออกตากแดดให้แห้ง แล้วใช้ขมิ้นทาให้มีสีเหลือง

๔) สถานที่และเวลาปลง (เผา) ศพครูบาสังฆะ ส่วนมากจะจัดเผากลางทุ่งนา หรือภายในบริเวณวัดที่มีความกว้างขวางมาก ตรงจุดเผาจะทำให้สูงขึ้นจากพื้นและสามารถรองรับปราสาทนกได้ จากนั้นก็จะไม้ไผ่ซางลำที่สวยและยาวที่สุด ๔ ลำ ผ่าไว้ ๔ มุม ตรงที่จะเผา ส่วนบนจะใช้ผ้าจีวรซึ่งเป็นเพดานเรียกว่า “ผ้าพิดาน”

๕) เมื่อถึงเวลาจัดขบวนชักลาก (ส่ง) ศพ จะใช้เชือกขนาดใหญ่และยาว ๒ เส้น ผูกกับไม้แม่เรือ คือ ต้นมะพร้าวข้างละ ๑ เส้น ได้ปีกของนกหัสติลิงค์มีช่องเปิดเข้าไปในตัวนก ให้คนเข้าไปอยู่ประจำข้างใน เพื่อดึงเชือกให้หัวนกหันซ้ายหันขวา ปีกขยับขึ้นขยับลง วงม้วนขึ้นและดักเอาข้าวตอกโปรยไปข้างหน้า คือ ต้องการให้เหมือนกับนกมีชีวิตจิตใจ

ข้างหน้าของขบวนเป็นครูสามหาง ถัดมาเป็นพระภิกษุสามเณร ขบวนผู้ถือผ้าไตร ผ้าบังสุกุล ถือข้าวตอกดอกไม้ จากนั้นก็เป็นขบวนผู้คนที่ถือเชือกชักลากศพ ขบวนที่ต่อหลังปราสาทศพ เป็นหมู่แห่เครื่องดนตรี ด้านหน้าขบวนพระภิกษุสามเณรจะมีคนตีพาน เสียงจะดังปังๆ พานนี้มีลักษณะคล้ายกับฆ้องแต่บางกว่า มีปี่มตรงกลาง และจะมีคนถือธงสัญญาณอันหนึ่งอยู่หน้าสุดคอยส่งสัญญาณให้ผู้ชักลากรู้ว่า ต้องการให้หยุด หรือ ให้เคลื่อนไป ในขณะที่ลาก ต้นมะพร้าว ๒ ต้นจะเลื่อนไปข้างหน้า ลักษณะเป็นการลั่นไหลดด้วยแรงคนดังจำนวนมาก เมื่อลากปราสาทศพไปถึงจุดหมายปลายทาง ก็จะนิมนต์พระสงฆ์มาชักผ้าบังสุกุล การเผาศพพระภิกษุนั้น จะไม่ยกหีบศพลงมาอาบน้ำ หรือ ผ่าหีบเหมือนกับฆราวาส

๖) เมื่อถึงเวลาเผาจะมีการจุด บอกไฟหล่อ คือ ใช้บ้องไฟขนาดเล็กยาวประมาณ ๓๐ ซม. บ้องไฟนั้นส่วนล่างมีล้อ ๒ ล้อ ด้านบนมักจะทำเป็นรูปสัตว์ เช่น รูปสัตว์ประจำปีเกิดของพระภิกษุที่ตาย เป็นต้น และเมื่อเอาบอกไฟวางพื้น จุดชนวนแล้ว บอกไฟจะเคลื่อนออกจากฐานจุด

ซึ่งอยู่ห่างจากปราสาทประมาณ ๕๐ เมตร พุ่งเสยขึ้นไปชนเอาปราสาท ศพหนึ่งจะใช้บอกไฟหล่อเป็นลิบๆ กระบอก พุ่งไปชนปราสาทข้าง พุ่งผ่านด้านข้างปราสาทไปข้าง กระบอกใดที่ชนเข้าไปในปราสาท ก็จะเกิดไฟลุกขึ้นเป็นการเผาผลาญ และเมื่อปราสาทติดไฟไหม้แล้ว คนที่มาร่วมการชักลากก็จะทยอยกันกลับ บางคนรอคว้าผ้าที่ซึ่งเป็นเพดานจะไหม้หรือไม่ เชื่อกันว่า ถ้าผ้าเพดานไหม้ไหม้ไฟ พระภิกษุที่ตายมีบุญมาก ชาวบ้านจะขอแบ่งเอาผ้านั้นคนละนิดละหน่อย เพื่อเก็บเอาไว้นูชา

๓) และนับจากวันเผาแล้ว พระสงฆ์ก็จะทำพิธีสามหาบ (เก็บอัฐิ) มาทำบุญอีกครั้งหนึ่ง แล้วก็จะมอบให้คณะลูกศิษย์เป็นบางส่วน ที่เหลือก็เก็บไว้บรรจุสุรูป หรือ เจดีย์ เพื่อให้สาธุชนได้กราบไหว้นูชาต่อไป

งานศพพระนั้นเป็นงานใหญ่ ปราสาทศพจึงสร้างกันเอิกเกริก สิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายไม่น้อยเลยเพราะจัดทำกันอย่างประณีตและใหญ่โต สูงเสมอเสาไฟฟ้าโทรศัพท์ กล่าวกันว่าแต่ก่อนนี้ การจัดทำ“ปราสาทบรรจุศพ” นั้น จัดสร้างกันสูงใหญ่ยิ่งกว่าปัจจุบันนี้นักประเพณีการจัดทำ “ปราสาทบรรจุศพ” ตั้งไว้บนบุษบกสำหรับเจ้านายในราชตระกูลและพระภิกษุสงฆ์ชั้นไม่ต่ำเพียงจะมีขึ้นหากมีมานานเกือบ ๔ ศตวรรษแล้วดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ศึกษาขั้นตอนและพิธีกรรมของพระครูภาวนาธรรมนิवास ดังมีรายละเอียดดังนี้

๓.๖ ตัวอย่างพิธีปอยล้อพระสงฆ์ในล้านนา

พิธีปอยล้อของพระเดชพระคุณพระพุทฺทพจนวราภรณ์ (จันทร์ กุสโล) ได้รับการออกแบบปราสาทนักษัตรลึงค์อย่างยิ่งใหญ่และสมเกียรติจากนายช่างแก้วแห่งนครพิงค์เชียงใหม่ สลาร์รุ่ง จันทาบุญ ผู้เป็นอันเตวาสิกพระเดชพระคุณหลวงปู่ ได้ดำเนินการออกแบบเมรุจิตกาธานเป็นปราสาทวิมานต่างบนหลังนักษัตรลึงค์ ซึ่งนับว่ามีขนาดใหญ่ที่สุดในแผ่นดินล้านนา (ในขณะนั้น) โดยมีขนาดปราสาททรงมณฑปเรือนยอด ขนาดจากเรือนมณฑปจนถึงยอด ๒๑ เมตร กว้าง ๔.๑๕ เมตร ยอดปราสาทประดับฉัตรทองเหลืองปิดทองและมีรายละเอียดปราสาทดังนี้

(๑) ส่วนแรกแบ่งเป็นเรือนยอดมณฑปสี่ชั้น จั่วกลางประดับหน้าหางวัลย์ มุงหลังคาประดับกาบजू ห้อยเตี้ง(ระฆัง)

(๒) ส่วนที่สองเป็นทรงธรรมมาสหลังท้ายวัดไหล่หินหลวง

(๓) ส่วนที่สามเป็นทรงหลังคาหลังโค้งแบบปราสาทโขงประดับกาบजू

(๔) ตัวปราสาทประกอบขอบเสา ๒๔ ต้น กลางหน้าบันประดับซุ้มโขงทั้งสี่ด้าน ม่านปราสาทเป็นม่านดอกกรักและตาข่ายหน้าซุ้มฐานปราสาทเป็นแท่นแก้วเมืองศิลปะเมืองแจ่ม (แม่แจ่ม) ประดับลวดลายกระดาศสี่เหลี่ยมแบบการติดกระดากเงินแก้วอังวะ (กระจงเกรียบ) แบบโบราณ

(๕) ตัวนกเป็นแบบโบราณล้านนา สีนํ้าเงินเพศผู้ ลักษณะเหมือนนกกำไก่ (นกพิราบ) วัดจากหัวถึงหาง ยาว ๑๖ เมตร กว้าง ๖ เมตร สูงจากฐานถึงหลังนก ๔.๓๐ เมตร ประดับประดาสี ลวดลายเบญจรงค์ ปีกสีทอง หางเป็นลายกนกแบบพื้นเมืองสลัปสี ตัวนกแยกออกเป็นสี่ส่วน เพื่อความสะดวกในการประกอบ ปีก หัว หู ตา งวง สามารถขยับขึ้นลง และปลายงวงสามารถดักโปรย ข้าวตอกดอกไม้ได้^{๒๓}

สำหรับการดำเนินงานนั้น วันแรกคือเริ่มเดือนเมษายนด้วยการสานโครงตัวนก โดยใช้วัสดุไม้จริงหุ้มด้วยกระดาษแข็ง จากนั้นก็เริ่มการสร้างปราสาท ออกแบบลวดลายและฉลุกระดาษประดับ ซึ่งขั้นตอนนี้ต้องใช้เวลามากคือ เริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคม จนถึง เดือนพฤศจิกายน ต้นเดือนธันวาคมก็ออกแบบและดำเนินการสร้างปราสาทหลังเปียงทรงหีบธรรมพื้นเมือง เพื่อใช้อัญเชิญหีบทองที่บรรจุสุริยาร่างพระเดชพระคุณพระพุทธรูปจนวราภรณ์ขึ้นสู่ปราสาท ลักษณะของปราสาทรูปแบบคล้ายอาสนาเตียงพระเจ้า ยอดเป็นหลังก่ายประดับกาบजूเสาหอมสอดเข้าหากันประดับตาข่ายหน้าข้างปละมานดอกกรัก จากนั้นก็ก่อจิตการธาร ถมดินปรับพื้นที่โดยรอบทิศเหนือด้านหลังพระวิหารหลวง หน้าองค์พระธาตุ ขนย้ายคัวและปราสาทสู่วัดเจดีย์หลวง กลางเดือนธันวาคม พ่อปู่อาจารย์ประกอบพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่บอกกล่าวเทวดาเจ้าที่ พระสงฆ์ประกอบพิธีขึ้นชั้นตั้งหลวงขออนุญาตสร้างปราสาท เสร็จแล้วก็ประกอบคัวเรือนปราสาทจนถึงยอด เริ่มประดับตกแต่งตัวปราสาท และปรับภูมิทัศน์ตกแต่งสวนดอกไม้ต่างๆ ขั้นตอนสุดท้ายกลางๆ เดือนมกราคม ก็คือเปิดปราสาท โดยเปลื้องกระดาษที่หุ้มปราสาทและตัวนกออก เพื่อให้ทุกคนได้ชมความงดงามและอัญเชิญสุริยาร่างของพระเดชพระคุณขึ้นสู่เมรุปราสาทพญานกหัสดีลิงค์

ขั้นตอนพิธีพระราชทานเพลิงนั้นสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯสยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนิน เสด็จเป็นองค์ประธาน โดยมีอาจารย์วิลักษณ์ ศรีป่าซาง กำนันโลงขอความงามปราสาท พระโศภณธรรมสาร ในนามของอันเตวาสิก สัทธวิหาริกและศิษยานุศิษย์ กล่าวนำขอขมาสุริยาร่างของพระเดชพระคุณหลวงปู่ จากนั้นประธานจุดไฟลูกหนูประชุมเพลิง คณะศรัทธาสาธุชนร่วมสวดคาถาธรรมสังเวช หลังจากการพระราชทานเพลิงผ่านไป รุ่งเช้าของอีกวัน พระสงฆ์และคณะศิษยานุศิษย์ก็ประกอบพิธีสามหาบ เก็บอัฐิ ณ กองฟอนจิตกาธานเมรุปราสาทพญานกหัสดีลิงค์เพื่อบำเพ็ญกุศลต่อไป

^{๒๓} จีรกาล สุพรรณรัตน์, บทความส่งสารสังฆท้าวพญา, (เชียงใหม่ : วัดเจดีย์หลวง, ๒๕๕๓), หน้า

บทที่ ๔

วิเคราะห์คุณค่าพิธีปอยล้อล้านนาของพระครูกรุณธรรมนิวาส

๔.๑ การจัดพิธีปอยล้อของพระครูกรุณธรรมนิวาส (หลวงปู่หลวง กตปุญโญ)

พระครูกรุณธรรมนิวาส (หลวงปู่หลวง กตปุญโญ) เกิดเมื่อวันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๔ ตรงกับวันจันทร์ขึ้น ๔ ค่ำเดือน ๔ ปีระกา ณ บ้านบัว หมู่ที่ ๕ ตำบลสว่าง อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อ อายุ ๒๒ ปี ใน พ.ศ. ๒๔๘๕ จึงได้อุปสมบทในสังกัดพระมหานิกาย พัทธสีมา วัดศรีรัตนาราม อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ จากนั้นท่านก็ได้รุดงค์เดินทางไปในหลายจังหวัดทางภาคอีสาน จนได้พบกับครูบาอาจารย์หลายท่านอาทิเช่น หลวงปู่ขาว อนาลโย หลวงปู่ฝั้น อาจาโร เป็นต้นท่านเกิดความเลื่อมใสจึงได้แปรญัตติเป็นฝ่ายธรรมยุติ เมื่อวันที่ ๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๙๓ ณ วัดเชตวัน อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ได้รับฉายา กตปุญโญ ขณะนั้นท่าน ๒๕ ปีเริ่มนับพรรษาใหม่จากที่เคยบวชเป็นพระในสังกัดมหานิกายมาได้ ๘ พรรษา ครั้นเข้าพรรษานั้น หลวงปู่แ่วน ธนปาโล จึงได้อาราธนาให้หลวงปู่หลวงดูแลวัดป่าสำราญนิวาส เพราะหลวงปู่แ่วน ท่านจะต้องไปรับตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดป่าสุทธาวาส นับตั้งแต่ปีพ.ศ. ๒๔๙๓-๒๕๔๖ รวมระยะเวลาทั้งสิ้น ๕๓ ปีหลวงปู่หลวงกตปุญโญก็ได้ทำการพัฒนาวัดป่าสำราญนิวาสดังแต่นั้นเรื่อยมาจนทำให้ชาวบ้านเกิดความเคารพศรัทธามีศิษยานุศิษย์เป็นจำนวนมาก จนในปลายปีพ.ศ. ๒๕๔๖ หลวงปู่หลวงกตปุญโญ เกิดภาวะแทรกซ้อนในกระเพาะอาหารต้องเข้ารักษาตัวในโรงพยาบาลวิชัยยุทธ กรุงเทพมหานคร แต่อาการก็ไม่ดีขึ้น จนเมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๖ หลวงปู่หลวงก็ได้ละสังขารลง สิริรวมอายุของท่านได้ ๘๒ ปี ๔ เดือน ๑๕ วัน ๕๓ พรรษา^๑

เนื่องด้วยพระครูกรุณธรรมนิวาส (หลวงปู่หลวง กตปุญโญ) มีพื้นเพเป็นคนภาคอีสาน และตามธรรมเนียมประเพณีของชาวยุทธศาสนาเมื่อมรณภาพลง ก็จะจัดพิธีอย่างง่ายตามแบบวัดป่า ดังจะเห็นว่ามิใช่เพียงการใช้กลดขนาดใหญ่กางไว้ข้างบนศพเท่านั้น แต่ด้วยความดำริของพระเทพวิสุทธิญาณ (หลวงพ่อไพบูลย์ สุมังคโล) รองเจ้าคณะภาค ๔-๕-๖-๗ (ธ) ในฐานะที่เป็นลูกศิษย์ที่ใกล้ชิด และเป็นผู้ได้รับความไว้วางใจจากหลวงปู่หลวง กตปุญโญให้จัดการสรีระตามพินัยกรรมที่ได้เขียนไว้โดยดำริที่จะจัดบำเพ็ญกุศลศพแบบล้านนาที่เรียกกันว่า “พิธีส่งสาร” จัดเป็นงานที่

^๑คณะศิษยานุศิษย์, กตปุญโญนุสรณ์, (กรุงเทพฯ : ศิลปสยามบรรจุกิจภัณฑ์การพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐๕.

ยิ่งใหญ่ที่ชาวบ้านเรียกว่า “พิธีปอยล้อ” เพื่อถวายเป็นอาจารย์บูชา ด้วยการสร้าง“ปราสาทแบบ จตุรमुखต่างบนหลังนกหัสติลิงค์”ตามคติความเชื่อแบบล้านนา ให้สมกับที่พระครูกรุณธรรมนิवासเป็นพระมหาเถระผู้ใหญ่ เพื่อให้คณะศิษยานุศิษย์ทางภาคอีสานและภาคอื่นๆ ที่มางานพิธีปอยล้อของหลวงปู่หลวงนั้น ได้เห็นพิธีเทศน์แบบล้านนา ท่านจึงได้จัดพิธีส่งสารหรือพิธีปอยล้อตามแบบล้านนาให้อย่างสมเกียรติถือว่างานพิธีปอยล้อพระครูกรุณธรรมนิวาสนี้ เป็นพิธีปอยล้อครั้งแรกของพระสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติในภาคเหนือ ที่มีการเทศน์แบบปราสาทจตุร मुखต่างบนนกหัสติลิงค์ซึ่งจัดเป็นพิธีกรรมที่ยิ่งใหญ่ มีผู้คนจากทั่วทุกสารทิศมาร่วมงานเป็นจำนวนมาก ต่างเป็นที่ชื่นชมประทับใจ และถือเป็นการประกาศเกียรติคุณของพระมหาเถระที่ได้ทำคุณประโยชน์อย่างใหญ่หลวงแก่วงการพระพุทธศาสนา^๒

๔.๒ รูปแบบและขั้นตอนพิธีปอยล้อของพระครูกรุณธรรมนิवास (หลวงปู่หลวง กตปุญฺโญ)^๓

๔.๒.๑ ขั้นตอนการเตรียมศพ

พระครูกรุณธรรมนิवास (หลวงปู่หลวง กตปุญฺโญ) ถึงแก่มรณภาพลงเมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๖ ณ โรงพยาบาลวิชัยยุทธ กรุงเทพมหานคร คณะศิษยานุศิษย์ ได้ทำปลงศพและสรงน้ำศพให้หลวงปู่ที่โรงพยาบาล และให้เจ้าหน้าที่ทำการฉีดยาเพื่อรักษาศพไม่ให้เน่าเหม็นตามกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ หลังจากนั้นคณะศิษยานุศิษย์ได้จัดพิธีรดน้ำศพและขอขมาศพตามประเพณี แล้วจึงจึงอาราธนาศพกลับมายังสำนักสงฆ์คีรีสุบรรพต อ.เมือง จ.ลำปาง ตามเจตนาเดิมของท่านก่อนมรณภาพ

เมื่อศพหลวงปู่มาถึงสำนักสงฆ์คีรีสุบรรพต แล้วอาราธนาศพขึ้นประดิษฐานบนโต๊ะที่จัดเตรียมไว้ เพื่อทำพิธีรดน้ำศพตามประเพณีอีกครั้งหนึ่ง ต่อจากนั้นพระสงฆ์จำนวน ๒๐ รูป สวดมาติกาบังสุกุล ถวายปัจจัยไทยธรรม แล้วอาราธนาศพใส่หีบทองทึบเพื่อบำเพ็ญกุศลต่อไป ในศาลาอันเป็นสถานที่ตั้งศพบำเพ็ญกุศลมีการประดับด้วยดอกไม้สดอย่างสวยงาม และจัดตั้งโต๊ะเครื่องประกอบสมณศักดิ์สัญญาบัตร พัดยศ และเครื่องอัฐบริวารของหลวงปู่อีกด้วย

^๒ สัมภาษณ์พระเทพวิสุทธิญาณ (ไพบูลย์ สุมงฺกโล), ประธานจัดงาน, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^๓ สัมภาษณ์ พระครูปลัดพิศิษฐ์ เมตฺตจิตฺโต, ผู้ดำเนินงานในพิธี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๔.

๔.๒.๒ การจัดงานบำเพ็ญกุศลศพ

การบำเพ็ญกุศลศพหลวงปู่พระครูการุณยธรรมนิवास(หลวงปู่หลวง กตปุญโญ) ทางคณะศิษยานุศิษย์และคณะกรรมการ ได้ตั้งศพบำเพ็ญกุศลสวดพระอภิธรรม และแสดงพระธรรมเทศนาเป็นเวลา ๗ คืน และทำพิธีปิดศพเพื่อรื้อจัดพิธีปอยล้อมพระราชทานเพลิงศพในระหว่างรอกการบำเพ็ญกุศลศพและจัดพิธีปอยล้อมนี้ ได้เปิดศพสวดพระอภิธรรมทุกวันศุกร์ เพื่อเปิดโอกาสให้ศรัทธาผู้เลื่อมใสในตัวของหลวงปู่ได้มาร่วมทำบุญ และเมื่อครบกำหนดระยะเวลา ๕๐ วันก็จัดทำบุญป้อนยาสมวาร และก็จัดทำบุญครบรอบ ๑๐๐ วัน ตามลำดับ มีการนิมนต์พระสงฆ์มาสวดธรรมนิยาม ถวายปัจจัยไทยธรรม^๔

๔.๒.๓ การจัดสร้างเมรุและปราสาทศพนกหัสดีลิงค์

คณะสงฆ์พร้อมด้วยคณะศิษยานุศิษย์ก็ได้ร่วมกันประชุมการเตรียมจัดงาน ปอยล้อมพระราชทานเพลิงศพ โดยมีมติจัดขึ้นในวันที่ ๓๐ มกราคม ๒๕๔๘ คณะกรรมการวัดก็ได้ไปติดต่อว่าจ้างสถาปนิกนิพล โกฏแก้ว เป็นช่างจัดสร้างปราสาทเพื่อบรรจุสรีระของหลวงปู่ ในการสร้างปราสาทนี้ ทางช่างได้สร้างปราสาทแบบจัตุรมุขพิมานปราสาทยอดเดียว สีทอง ต่างบนหลังนกหัสดีลิงค์ ไข่เสาไม้ซาง จำนวนสี่ต้นจึงผ้าดานเหนือปราสาท และรอบปราสาท จัดตั้งราชวัตร จัตรธง บังวัน บังแทรก และ ตุง รวมทั้งจัดปลูกต้นหมาก และประดับด้วยดอกไม้สีสดต่างๆ และทางขึ้นลงทั้ง ๔ ด้าน มีการจัดแต่งดอกไม้เป็นรูปนกยูง เพื่อสมมติให้เป็นเขาพระสุเมรุ ตามคติความเชื่อว่าหลวงปู่จะได้ไปจุติบนเขาพระสุเมรุตามความเชื่อ และได้ปรับสถานที่ บนเนินเขาอันกว้างขวาง เพื่อรองรับพุทธศาสนิกชนที่จะมาร่วมงานปอยล้อมพระราชทานเพลิงศพ^๕

๔.๒.๔ พิธีปอยล้อมพระราชทานเพลิงศพพระครูการุณยธรรมนิवास (หลวงปู่หลวง กตปุญโญ)

การบำเพ็ญกุศลงานปอยล้อมพระราชทานเพลิงศพพระครูการุณยธรรมนิवास (หลวงปู่หลวง กตปุญโญ) กำหนดขึ้นระหว่างวันที่ ๒๗ – ๓๑ มกราคม ๒๕๔๘ โดยเริ่มจาก “พิธีอาราธนาศพพระครูการุณยธรรมนิวาสนิพนธ์ปราสาทนกหัสดีลิงค์” ในวันที่ ๒๗ มกราคม ๒๕๔๘ มีพิธีทำบุญตักบาตรถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์ สามเณร แล้วอาราธนาศพลงจากศาลาเพื่อนำศพขึ้นตั้งบนจิตกาธานปราสาทนกหัสดีลิงค์โดยมีรายละเอียดของพิธีกรรมดังนี้

^๔ สัมภาษณ์ พระสมัช รมุมธโร, วัดป่าสำราญนิवास, วันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

^๕ สัมภาษณ์ สถาปนิกนิพล โกฏแก้ว, ช่างทำปราสาท, วันที่ ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

คณะศิษยานุศิษย์ ศรัทธาประชาชนพร้อมกันที่มณฑลพิธี พระเทพวิสุทธิญาณ (พระอาจารย์ไพบูลย์ สุมังคโล) เจ้าอาวาสวัดคอนาลโยทิพยาาราม เป็นประธานจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย ทอดผ้าไตรบังสุกุล จำนวน ๑๐ ไตร พระสงฆ์พิจารณา คณะศิษยานุศิษย์ ทำพิธีขอมาศพ แล้วกล่าวคำอาราธนาศพออกจากศาลาบำเพ็ญกุศล ใน“ขบวนอาราธนาศพ” ของพระครูการุณยธรรมขรรณนิवास (หลวงปู่หลวง กตปุญฺโญ) ประกอบด้วยขบวนต่าง ๆ ดังนี้

(๑) ขบวนกังสดาล ผาง น้อยอยู่ เพื่อตีเป็นการให้สัญญาณเปิดทางในการเคลื่อนขบวน และตีเป็นเครื่องสักการบูชา บอกให้เทพยดาได้รับรู้เพื่อจะได้ร่วมพิธีและอนุโมทนา

(๒) ขบวนตุงสามหาง ประกอบด้วยผู้ถือตุงสามหาง ๑ คน และคนถือช่อ ธง เพื่อเป็นเครื่องสักการะศพ และนำขบวนศพไปสู่ที่หมายตามคติโบราณ

(๓) ขบวนอัญเชิญพระพุทธรูปปางห้ามญาติ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปประจำวันเกิดของพระครูการุณยธรรมนิवास และในขบวนมีการแห่เครื่องสักการะอันประกอบด้วยพุ่มดอกไม้ ต้นเทียน ต้นดอก หมากสุม หมากเบ็ง

(๔) ขบวนอัญเชิญเครื่องประกอบสมณศักดิ์ และอัฐบริวารของพระครูการุณยธรรมนิवास โดยมีข้าราชการแต่ชุดปกติขาว ไว้ทุกข์ เป็นผู้อัญเชิญเพื่อถวายเกียรติแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และเป็นการแสดงออกถึงความเคารพต่อพระครูการุณยธรรมนิवास

(๕) ขบวนพระภิกษุสามเณรเดินจงคล้ายนำศพพระครูการุณยธรรมนิवास สู่ปราสาทนกหัสดีลิงค์

(๖) ขบวนหีบศพบรรจุสรีระสังขารพระครูการุณยธรรมนิवास

(๗) ขบวนอุบาสก อุบาสิกา เดินตามส่งสรีระสังขารพระครูการุณยธรรมนิवासสู่ปราสาทนกหัสดีลิงค์^๖

ในพิธีการบำเพ็ญกุศลศพพระครูการุณยธรรมนิवास (หลวงปู่หลวง กตปุญฺโญ) ระหว่างพิธีการบำเพ็ญกุศลปอยล้อพระราชทานเพลิงศพในแต่ละคืนตั้งแต่ คืนวันที่ ๒๗ – ๓๐ มกราคม ๒๕๔๘ นั้น มีพิธีกรรมสวดพระอภิธรรม และแสดงพระธรรมเทศนา คืนละ ๒ กัณฑ์และมีการปฏิบัติธรรม เจริญจิตเมตตาภาวนาของพระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา เพื่อถวายเป็นอาจริยบูชา และมีพิธีพระราชทานเพลิงศพในวันที่ ๓๐ มกราคม โดยนิมนต์พระสงฆ์มารับไทยทาน และพิจารณาผ้าไตรบังสุกุล และมีพิธีพระราชทานเพลิงในเวลา ๑๖.๐๐ น. โดยมีพระเดชพระคุณพระ

^๖ สัมภาษณ์ พระครูปลัดพิศิษฐ์ เมตตจิตโต, ผู้ดำเนินงานในพิธี, วันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

พรหมเมธี (สมเด็จพระธีรญาณมุนี) เป็นประธานฝ่ายสงฆ์ และมี ฯพณฯ ประชา มาลินนท์ เป็นประธานฝ่ายฆราวาส และมีการประชุมเพลิงจริงในเวลา ๒๐.๐๐ น. โดยมีพระเทพวิสุทธิญาณ (พระอาจารย์ไพฑูรย์ สุมังคโล) รองเจ้าคณะภาค ๔-๕-๖-๗ เป็นประธานในพิธี โดยจุดไฟลูกหนูประชุมเพลิง มีการจุดบอกไฟ (พลูไฟ) อย่างสวยงาม คณะศิษยานุศิษย์อยู่ในอาการสงบ ไม่มีการแห่คนตรี ไม่มีการฟ้อนเทวคา ไม่มีการแสดงและการละเล่นใดใด และในวันรุ่งขึ้นก็มีพิธีดับกองฟอนเก็บอัฐิ (พิธีสามหาบ) เป็นอันสิ้นสุดการส่งสการพิธีปอยล้อของพระครูการุณยธรรมนิวาส (หลวงปู่หลวง กตปุญฺโญ)

อย่างไรก็ตามจะเห็นได้ว่ารูปแบบการจัดงานของหลวงปู่หลวง กตปุญฺโญ ซึ่งถือว่าเป็นพระมหาเถระฝ่ายธรรมยุติรูปแรกในล้านนาที่ปรากฏหลักฐานว่า จัดพิธีปอยล้อส่งสการด้วยปราสาทนกหัสติลักษณ์ตามรูปแบบล้านนาโบราณ แม้ในอดีตจะมีการจัดพิธีปอยล้อของพระสงฆ์ในฝ่ายธรรมยุติด้วยการใช้ปราสาทศพแบบล้านนามาบ้างแล้วแต่ก็ไม่ได้จัดปราสาทนกหัสติลักษณ์อย่างยิ่งใหญ่เช่นนี้ ซึ่งพิธีปอยล้อของหลวงปู่หลวง กตปุญฺโญ ได้รับการองค์ประกอบของพิธีปอยล้อโบราณได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในข้างต้น แต่ในส่วนรายละเอียดปลีกย่อย เช่น การละเล่นในพิธีปอยล้อ หรือ การจัดขบวนแห่อาราธนาศพนั้น ไม่ได้จัดอย่างอลังการเช่นพระเถระในฝ่ายมหานิกาย ยังคงจัดเรียบง่ายตามแบบพระมหาเถระในฝ่ายธรรมยุติ คงมีเพียงแต่การจัดเตรียมเมรุปราสาทนกหัสติลักษณ์และเครื่องประกอบที่จัดเตรียมบนเมรุเท่านั้นที่ได้จัดสร้างขึ้นอย่างอลังการงดงามเป็นอย่างยิ่ง^๓

นอกจากนี้ด้วยความต้องการที่จะเผยแพร่พิธีปอยล้อล้านนา อันเป็นเจตนารมณ์ของพระเทพวิสุทธิญาณ (พระอาจารย์ไพฑูรย์ สุมังคโล) จึงได้นิมนต์พระสงฆ์ในฝ่ายธรรมยุติจากทั่วประเทศที่เป็นศิษยานุศิษย์ของหลวงปู่หลวง กตปุญฺโญ ให้มาร่วมงานเป็นจำนวนมาก คณะพระภิกษุสงฆ์และคณะศิษยานุศิษย์ โดยเฉพาะที่เดินทางมาจากภาคอีสาน ที่ได้มาร่วมงานพิธีปอยล้อของหลวงปู่หลวงนั้นต่างก็กล่าวเป็นเสียงเดียวกันว่า พิธีส่งสการเผาศพพระมหาเถระแบบล้านนา หรือที่เรียกว่า “พิธีปอยล้อ” ตามแบบโบราณล้านนาที่จัดให้พระครูการุณยธรรมนิวาส (หลวงปู่หลวง กตปุญฺโญ) นั้น จัดได้อย่างยิ่งใหญ่สมเกียรติของท่าน และต่างเป็นที่ชื่นชมประทับใจ และถือเป็นการประกาศเกียรติคุณของพระมหาเถระที่ได้ทำคุณประโยชน์อย่างใหญ่หลวงแก่วงการพระพุทธศาสนา^๔ และการจัดพิธีปอยล้อของพระครูการุณยธรรมนิวาส (หลวงปู่หลวง กตปุญฺโญ) ในครั้งนั้น ก็ยังผลให้เกิดเป็นการจัดพิธีปอยล้อของพระมหาเถระในฝ่ายธรรมยุติในเวลาต่อมาเช่น

^๓ สัมภาษณ์ สล่านพล โกฏีแก้ว, ช่างทำปราสาท, วันที่ ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

^๔ สัมภาษณ์ พ่อสด เกาโพนงาม, ผู้เข้าร่วมงานจากจังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

หลวงปู่พระพุทฺธพจนวราภรณ์ (จันทร์ กุสโล) วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร พ.ศ. ๒๕๕๑ และพระครูจิรายุ วัฒนากุล (พิเชษฐ์ จิรายุโก) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเจดีย์หลวงวรวิหาร พ.ศ. ๒๕๕๔ เป็นต้น

๔.๓ คุณค่าปอยล้อของพระครูการุณยธรรมนิวาส (หลวงปู่หลวง กตปุญโญ)

๔.๓.๑ คุณค่าด้านสังคม

งานปอยล้อเป็นพิธีกรรมของสังคมส่วนรวม เป็นขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีปฏิบัติที่ผู้คนในสังคมมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของร่วมกัน มิใช่เรื่องเฉพาะของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือครอบครัวยุคนึงใดกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น หากแต่พิธีกรรมงานปอยล้อ ถูกถือเป็นวัฒนธรรมของชุมชนที่ทุกคนจะต้องเข้ามาเกี่ยวข้องกับด้วยเสมอ ยิ่งโดยเฉพาะเป็นงานของสถาบันทางศาสนา ซึ่งเป็นเสมือนศูนย์รวมจิตใจด้วยแล้ว งานปอยล้อจึงสะท้อนถึงการเป็นเจ้าของร่วมกัน การเป็นเจ้าภาพร่วมกัน ซึ่งแสดงออกถึงคุณค่าได้ดังต่อไปนี้

๑) สะท้อนสังคมที่อยู่ร่วมกันแบบพึ่งพาอาศัย

การจัดงานปอยล้อเป็นงานที่มีรายละเอียดขั้นตอน พิธีกรรม และการจัดการต่าง ๆ มากมาย เช่น การออกโรงทานต่างๆ ของคณะศิษย์จากทั่วประเทศเพื่อรองรับคณะศิษย์านุศิษย์ที่มาร่วมพิธีจำนวนมาก โดยเฉพาะโรงทานซึ่งผู้ศึกษาวิจัยสังเกตด้วยสายตาประมาณคร่าวๆ นับจำนวนได้มากถึง ๑๐๐ โรงทานต่อ ๑ วันและจัดต่อเนื่องถึง ๕ วัน ซึ่งคณะโรงทานที่ได้นำมาร่วมบุญในครั้งนี้ ต่างคนก็มาด้วยความเคารพ ความศรัทธาในตัวหลวงปู่หลวง แม้ว่าจะไม่เคยรู้จักกันก็ตาม แต่ด้วยความที่เป็นลูกศิษย์หลวงปู่ ได้เรียนรู้หลักธรรมจากท่าน ทำให้สามารถมาอยู่ร่วมกันได้ มีน้ำใจไมตรีต่อกัน สะท้อนให้เห็นถึงการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน โดยมีหลวงปู่หลวงเป็นเสมือนกาวเชื่อมใจของผู้มาร่วมงานทุกคน

๒) เป็นบ่อเกิดแห่งความสามัคคี

จากการที่ผู้ศึกษาวิจัยได้เข้าร่วมงานและสังเกตการณ์ จะเห็นว่ามีคณะของศิษย์ยานุศิษย์หลวงปู่มาร่วมงานเป็นจำนวนมาก ซึ่งทุกคนก็มาโดยไม่ได้นัดหมายกัน โดยไม่ได้ขอร้อง เพราะต่างคนต่างก็มาร่วมทำบุญและช่วยเหลืองานในด้านต่างๆ เท่าที่ตนเองจะช่วยให้ เช่น บางคนก็ช่วยจัดดอกไม้ บางคนก็ช่วยบริการด้านที่พัก บางคนก็ช่วยด้านการต้อนรับพระสงฆ์บางคนก็ช่วยดูแลความปลอดภัย เป็นต้น ซึ่งในงานพิธีปอยล้อพระครูการุณยธรรมนิวาส(หลวงปู่หลวง)จัดเป็นงานพิธีที่ยิ่งใหญ่มาก โรงทานก็มากนับได้เป็นหลักร้อย คนมาร่วมงานก็มาก แทบไม่น่าเชื่อว่า ไม่มีการทะเลาะ ไม่มีการแก่งแย่ง ทุกคนมาด้วยจิตใจที่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน มีอะไรก็ช่วยเหลือ

กัน มาเพื่อจุดประสงค์อันเดียวกัน จนก่อเกิดเป็นความสมัครสมานสามัคคีที่ส่งผลต่อการรวมกลุ่มของสังคมชุมชนในอนาคต

๓) แสดงให้เห็นถึงการเป็นสังคมที่ยกย่องคนดี

ปฏิปทาของหลวงปู่เป็นแรงบันดาลใจที่ทำให้คณะศิษย์ยานุศิษย์จัดงานปอยล้อให้ท่านอย่างยิ่งใหญ่ และงานปอยล้อของท่านก็ได้สะท้อนถึงสังคมไทยที่เป็นสังคมพุทธ กล่าวคือ เมื่อเห็นคนทำดีเป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม ก็จะได้รับยกย่อง ได้รับการประกาศเกียรติคุณจากสังคม เช่นเดียวกับหลวงปู่หลวง ที่ท่านได้อุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนาจนวาระสุดท้ายของชีวิต การที่ผู้คนหลั่งไหลมาร่วมงานและช่วยงานอย่างคับคั่ง นั้นแสดงให้เห็นว่าหลวงปู่หลวงท่านเป็นที่เคารพและศรัทธาของคนทั่วไปพิธีปอยล้อที่จัดขึ้นอย่างยิ่งใหญ่นอกจากจะสะท้อนความสามัคคี และพลังศรัทธาของคนไทยแล้ว ยังแสดงให้เห็นว่าสังคมไทยเป็นสังคมที่ยกย่องคนดีที่ทำดี และพระสงฆ์ก็ถือเป็นสัญลักษณ์แห่งสติปัญญา เป็นตัวแทนแห่งความดีทั้งปวงในสังคมไทย

๔.๓.๒ คุณค่าด้านศิลปวัฒนธรรม

ปอยล้อเป็นเอกลักษณ์ของล้านนา เพราะไม่มีจัดในที่อื่น และหากมีการจัดก็คงมีพิธีกรรมที่ไม่เหมือนกันประเพณีปอยล้อเป็นสิ่งที่สืบทอดกันมาช้านานมากมีการสืบทอดศิลปวัฒนธรรมต่างๆ ในประเพณี เป็นความเชื่อที่ฝังรากลึกในวิถีชีวิตของคนเมืองล้านนามานานนับร้อยปี เมื่อมีพระภิกษุที่เป็นที่เคารพรักของคนทั้งหลายได้มรณภาพลง ต่างก็ต้องจัดพิธีศพขึ้น เพื่อเป็นการไว้อาลัยแก่ผู้ตายอย่างสมเกียรติ

พิธีปอยล้อของคนล้านนาจะมีความแตกต่างจากพิธีศพของคนในภาคอื่นๆ กล่าวคือ มีการจัดแต่งศพใส่ปราสาทแบบล้านนา มีการประดับประดาด้วยดอกไม้สดหรือดอกไม้แห้งตามทางเดิน บนแท่นนกหัสติลิงก์ก็จัดเครื่องประดับต่างๆ เช่น รม่ ตุง บังวัน บั้งแทรก ส่วนตัวนกหัสติลิงก์ก็สามารถให้นกกระพริบตา ส่งเสียงร้อง เพื่อเพิ่มสีสันให้มองดูสวยงาม เสมือนว่านกมีชีวิต และเป็นนัยว่าเพื่อให้ผู้ตายได้ใช้ขึ้นไปสู่สรวงสวรรค์ชั้นฟ้า เทคนิคขั้นตอนต่างๆ เหล่านี้ล้วนแต่เป็นภูมิปัญญาที่สืบทอดต่อกันมาอย่างยาวนาน

ในส่วนปราสาทศพทั่วไป ก็จะนิยมใช้ในพิธีศพของคนภาคเหนือเท่านั้น และพิธีศพของพระเถระจะได้รับความสนใจเป็นพิเศษ นอกจากคณะศรัทธาจะเดินทางมาร่วมงานอย่างอุ้นหนาผาคั่งแล้ว ปราสาทใส่ศพของพระเถระในล้านนา นับว่าเป็นปราสาทยิ่งใหญ่ไม่แพ้ปราสาทใส่ศพของบรรดาเจ้านายฝ่ายเหนือ ตามคติความเชื่อโบราณของล้านนา เจ้านายและพระเถระได้รับการยกย่องในสังคมว่าเป็นชนชั้นสูงและเมื่อสิ้นชีพไปแล้ว จะไปจุติในภพที่สูงกว่า หรือเทพสถิตอยู่ใน

สรวงสวรรค์ชั้นต่างๆ ของเขาพระสุเมรุ อันเป็นความเชื่อที่เกิดขึ้นจากความเชื่อระหว่างศาสนาพุทธ และพราหมณ์ผสมกันประเพณีปอยล้อส่งสการด้วยปราสาทนกกหัสติลึงค์จึงมีคุณค่าอย่างยิ่ง อย่างน้อยก็ ๓ ประการดังต่อไปนี้

๑) เป็นการอนุรักษ์ สืบทอด และสืบสานประเพณีและศิลปวัฒนธรรมที่ดีงาม

พิธีปอยล้อถือเป็นประเพณีสำคัญที่ไม่ได้จัดกันได้ง่ายๆ และการจัดพิธีปอยล้อในแต่ละครั้งต้องใช้ เงินทุน พลังศรัทธา และแรงงานของผู้คนเป็นจำนวนมาก สล่านิพล โกฏิกแก้ว ได้ให้ข้อมูลแก่ผู้ศึกษาวิจัยว่า “เป็นความโชคดีของลูกหลานชาวล้านนา ที่มีประเพณีและวัฒนธรรมที่สวยงามมีความหมาย และเป็นเอกลักษณ์ เป็นมรดกจากบรรพบุรุษ เพียงแต่ลูกหลานคนรุ่นใหม่ส่วนใหญ่อาจยังหลงใหลไปกับกระแสแห่งยุคสมัยจนหลงลืมสิ่งสวยงามเหล่านี้โดยไม่รู้ตัว นอกจากสร้างสรรค์ผลงานสืบทอดประเพณีแล้ว สลาล้านนายังต้องทำหน้าที่ในการอนุรักษ์ไว้ซึ่งศิลปะตามขนบธรรมเนียมและประเพณีวัฒนธรรมโดยการปลูกฝังสร้างจิตสำนึกให้กับลูกหลานล้านนารุ่นใหม่ให้เกิดความรักและหวงแหนสิ่งที่ถูกสืบทอดเหล่านี้ไม่ให้ถูกกลืนหายไปกับกาลเวลา”^๕

พิธีปอยล้อนั้น เป็นพิธีกรรมอันประณีตบรรจงของชาวล้านนาซึ่งทำสืบทอดกันมา อันสะท้อนให้เห็นภาพความเป็นอยู่ ความนึกคิด ความเชื่อถือศิลปะแห่งการตกแต่งและลักษณะสถาปัตยกรรม โบราณจารย์ได้กำหนดพิธีการเครื่องใช้ไม้สอยและเครื่องประกอบต่างๆ ไว้อย่างงดงามและสอดคล้องกันอย่างมีเหตุผลในขบวนพิธีปอยล้อ (ส่งสการ) หากจะศึกษาอย่างละเอียดถี่ถ้วนเกี่ยวกับประเพณีพื้นบ้านของล้านนาก็จะเห็นความแตกต่างหลากหลายกันไปบ้างตามหมู่บ้าน ตามอำเภอและตามจังหวัดหลังปี พ.ศ. ๒๕๐๐มาแล้วได้มีการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับพิธีกรรมมากตามสมควรและในปัจจุบันก็มีชาวเหนือจำนวนไม่น้อยที่นิยมพิธีการปลงศพแบบที่ทำกันในเมืองหลวง แต่ทั้งนี้ก็พอสรุปได้ว่า ประเพณีล้านนานั้นเรียบง่ายและสัมพันธ์กับวิถีชีวิตความเป็นอยู่อย่างลึกซึ้ง^๖

งานปอยล้อเป็นพิธีกรรมของสังคมส่วนรวม เป็นขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีปฏิบัติที่ผู้คนในสังคมมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของร่วมกัน มิใช่เรื่องเฉพาะของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือ

^๕ สัมภาษณ์ สล่านิพล โกฏิกแก้ว, ผู้ออกแบบและจัดสร้างปราสาทนกกหัสติลึงค์, ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

^๖ จักรพงษ์ คำบุญเรือง, บทความพิธีปลงศพแบบล้านนา, (เชียงใหม่ : กลางเวียงการพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๔๓.

ครอบครัวกลุ่มญาติกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น หากแต่พิธีกรรมงานปอยล้อ ถูกถือเป็นวัฒนธรรมของชุมชนที่คนในชุมชนต้องประพฤติปฏิบัติตามเพื่อคงไว้ซึ่งวัฒนธรรมแก่คนรุ่นหลัง ทุกคนจะต้องเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเสมอ โดยเฉพาะสถาบันทางศาสนาด้วยความรู้สึกร่วมห่วงใยในการเป็นเจ้าของการจัดงานของหลวงปู่ จึงเป็นการต่อลมหายใจ อนุรักษ์ประเพณีสืบสานสิ่งที่ดั้งเดิมของล้านนาให้อยู่นาน

๒) เป็นการเผยแพร่ประเพณีที่ดั้งเดิมออกไปอย่างกว้างขวาง

งานพิธีปอยล้อส่งสารด้วยปราสาทนกหัสติลักษณ์ของหลวงปู่หลวงนั้นผู้ศึกษาวิจัยพบว่าเป็นงานแรกของพระสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติ จากการนิมนต์พระสงฆ์มาจากทั่วสารทิศจึงถือว่าการเผยแพร่ประเพณีที่ดั้งเดิมออกไปอย่างกว้างขวางเพราะเมื่อพระสงฆ์หรือคณะศรัทธาได้มาเห็นแล้วเกิดความประทับใจ ก็จะได้นำไปเป็นแบบอย่างในการจัดงานให้พระมหาเถระในท้องถิ่นของตน ผู้คนที่ยังไม่เคยเห็นก็จะประทับใจ ในความยิ่งใหญ่อลังการของงานปอยล้อส่งสารด้วยปราสาทนกหัสติลักษณ์นี้ เมื่อเกิดความประทับใจแล้ว ก็ย่อมจะสอบถามถึงที่มา รวมทั้งผู้จัดสร้าง (สถา) ด้วยนั่นเอง

๓) สถา (ช่าง) ได้สืบทอดอาชีพของบรรพบุรุษ

พิธีปอยล้อส่งสารด้วยปราสาทนกหัสติลักษณ์นี้นอกจากจะให้ความประทับใจ ความสวยงามแก่ผู้ที่พบเห็นแล้ว ก็ยังทำให้เกิดภูมิปัญญาท้องถิ่นและเศรษฐกิจด้วย เพราะสถา(ช่าง) ทำนกหัสติลักษณ์ไม่ต้องเปลี่ยนงาน ไม่ต้องย้ายออกนอกท้องถิ่น และได้ทำงานสืบต่อกันจากรุ่นบรรพบุรุษรวมทั้งช่างแห่งช่างเพื่อน (คนเล่นดนตรี) ก็มีคนไปจ้างไปแห่ตามพิธีศพที่ต่างๆคนทำเครื่องไทยทานแบบโบราณ เครื่องสักการะ เครื่องประกอบพิธีก็มีคนไปให้บริการ เมื่อมีผู้คนมาใช้บริการมาก ก็มักจะเกิดความคิดสร้างสรรค์แบบใหม่ๆ ขึ้น เพื่อให้ผู้ที่มาจ้างนั้นเกิดความประทับใจ^{๙๙}

๔.๓.๓ คุณค่าในด้านส่งเสริมคุณธรรม

๑) คุณธรรมของพระสงฆ์ได้ปรากฏเป็นที่ประจักษ์

พิธีปอยล้อจะเป็นงานที่ช่วยประกาศยืนยัน “บุญญาบารมีของคนตาย” เช่นหลวงปู่หลวง ท่านมีเมตตากรุณาแก่ทุกคนที่ได้พบเห็น ไม่เลือกว่าจะยากดีมีจนท่านก็เมตตากรุณาเท่าเทียมกันหมด คุณธรรมเบื้องต้นเหล่านี้ก็จะปรากฏเด่นชัดแก่ผู้มาร่วมพิธีปอยล้อนั่นเอง ดังนั้นใน

^{๙๙} สัมภาษณ์พ่อสิงห์แก้ว เมืองวงศ์, อายุ ๗๐ ปี อดีตช่างทำปราสาท, เมื่อ ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

บรรยากาศงานปอยล้อจึงเสมือนเป็นการประกาศเกียรติคุณของพระสงฆ์ผู้มีศีลาจารวัตรทั้งดงาม
น่าย่อมแสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาในดินแดนล้านนา ที่มีพระมหาเถระผู้
ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา

๒) ได้สะท้อนคิดให้ผู้อยู่เบื้องหลังมองเห็นคุณธรรมของตน

พิธีปอยล้อยังใช้เป็นเวที เพื่อประกาศยืนยัน “บุญญาบารมีของคนเป็น” อีกด้วย
ซึ่งจะทำให้คนที่มิมีชีวิตอยู่ไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต กล่าวคือ ต้องรู้จักสร้างความดี รู้จักความ
กตัญญูต่อผู้มีพระคุณ รู้จักเสียสละบริจาคแบ่งปัน รู้จักการให้สิ่งที่เป็นประโยชน์แก่สังคม และรู้จัก
รักษาสีลภาวนา สิ่งเหล่านี้ล้วนมาจากผู้ที่มาร่วมงานได้มาพบ และได้รับความสุขใจปลาบปลื้ม ยินดี
ที่ได้เห็นคุณค่าของประเพณีโบราณ ได้พบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน และ
แน่นอนว่า เมื่อคนมาร่วมงานมาด้วยใจที่ดีงาม คนดีก็มาช่วยคนดี เกิดกระบวนการขัดเกลาทาง
สังคม ทำให้เกิดการยกระดับจิตใจและยกระดับคุณธรรมของคนที่มาร่วมงานให้สูงขึ้น

๓) เป็นตัวอย่างแก่เยาวชนให้สร้างคุณธรรมของตนเองให้ปรากฏ

คำกล่าวที่ว่า “เยาวชนในวันนี้ คือผู้ใหญ่ในวันหน้า” เป็นคำที่สะท้อนให้เห็นว่า
วันหนึ่งเยาวชนก็จะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ สิ่งต่างๆ เขาที่เรียนรู้ในวันนี้ ก็จะถูกนำไปใช้ประพฤติปฏิบัติ
ในวันข้างหน้า ผู้ศึกษาวิจัยพบว่า ในงานพิธีปอยล้อของหลวงปู่หลวงนี้ ก็ยังมีเยาวชนเข้าร่วมใน
งานพิธีจำนวนมาก แต่จากการสังเกตก็จะเห็นเยาวชนที่ง่วงและแปลกใจมากที่สุดก็คือ ผู้คนจำนวน
มากและปราศาทนทศสิทธิ์ อันวิจิตรงดงาม จากนั้นก็จะเกิดคำถามตามมาอีกว่า เพราะอะไรผู้คน
ถึงได้มาร่วมงานพิธีนี้มาก เพราะอะไรจึงต้องสร้างปราสาททศสิทธิ์ตัวใหญ่ ซึ่งก็จะทำให้เกิด
คำถามตามมาอีกเรื่อยๆ ในขณะที่เขาเดินรอบๆ บริเวณงาน สุดท้ายก็รู้คำตอบว่า เป็นเพราะคุณงาม
ความดีของหลวงปู่ตัวเอง จึงเป็นการสร้างคุณธรรมให้เกิดขึ้นภายในจิตใจของเยาวชนเหล่านั้น

คุณธรรม ตามความหมายแล้วก็หมายถึง หลักธรรมคำสอนที่เป็นประโยชน์แก่
ตนเองและผู้อื่น ด้วยการแสดงออกมาจากจิตใจที่เป็นกุศล ความเป็นผู้มีใจกระจ่าง มีสติปัญญา
บริบูรณ์ รู้อุปการคุณที่ผู้อื่นกระทำแล้วแก่ตน ผู้ใดก็ตามที่ทำคุณแก่ตนแล้ว ไม่ว่าจะมากก็ตามจะ
น้อยก็ตาม เช่น เลี้ยงดูสั่งสอน ให้ที่พัก ให้งานทำ ฯลฯ ย่อมระลึกถึงด้วยความซาบซึ้งอยู่เสมอ ไม่
ลืมอุปการคุณนั้นเลยอีกนัยหนึ่งก็เรียกได้ว่า ความกตัญญู กตัญญู หมายถึงความรู้บุญหรือรู้อุปการ
บุญ ที่ตนทำไว้แล้ว รู้ว่าที่ตนเองพ้นจากภัยอันตรายทั้งหลาย ได้ดีมีสุขอยู่ปัจจุบัน ก็เพราะบุญ
ทั้งหลายที่เคยทำไว้ในอดีตส่งผลให้ จึงไม่ลืมอุปการะบุญนั้นเลย และตั้งใจสร้างบุญใหม่ให้
ยิ่งขึ้นไปรวมความแล้วกตัญญู จึงหมายถึงการรู้จักบุญคุณ อะไรก็ตามที่เป็นบุญหรือมีคุณต่อตนแล้ว

ก็ตามระลึกถึงความซาบซึ้งไม่ลืมเลย คนมีกตัญญูนั้นถึงแม่นัยน์ตาบอดมืดทั้งสองข้าง แต่ใจของเขาใสกระจ่างยิ่งกว่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์รวมกันเสียอีกในหมู่ผู้ปฏิบัติธรรม ^{๑๒}

๔.๓.๔ คุณค่าด้านการศึกษา

๑) เป็นการรวบรวมข้อมูลเพื่อการศึกษา

การปลูกฝังประเพณีที่ดีงามและเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่น ให้กับเยาวชนรุ่นหลังได้ศึกษานั้น นับได้ว่าเป็นสิ่งที่ดีงาม เพราะเป็นการให้ทุกคนรู้จักความสามัคคีในหมู่คณะ เป็นการเสียสละไม่เห็นแก่ตัว และยังเป็นการสร้างความคิดในทางคุณธรรม เพราะประเพณีปอยล้อนี้ ทำให้ได้ผู้ที่ยังไม่เข้าใจ จุดประสงค์ของการจัด หรือแม้กระทั่งพิธีการขั้นตอน ได้ศึกษาหาความรู้ ความเข้าใจ ในขั้นตอนนั้นๆ เพราะกว่าจะได้มาเป็นพิธีที่ยิ่งใหญ่และสวยงามตระการตานั่น ต้องใช้ความร่วมมือในหลายๆ ด้าน ฉะนั้นประเพณีปอยล้อนี้ จึงสะท้อนให้เห็นความสามัคคีพร้อมเพรียง และความอุตสาหะวิริยะ นอกจากนี้ก็ยังมีรวบรวมเอาวัฒนธรรมท้องถิ่นล้านนา มีหลายอย่างด้วยกัน ซึ่งเป็นสิ่งที่ควรศึกษาอย่างยิ่งว่า วัฒนธรรมเหล่านี้ล้วนมาจากภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่น ที่ผสมผสานให้เข้ากับพระพุทธศาสนา โดยใช้หลักธรรมได้อย่างลงตัว ^{๑๓}

ในการศึกษาเครื่องประกอบที่ใช้กับงานนั้น พิธีปอยล้อ เป็นพิธีกรรมอันประณีตบรรจงของชาวล้านนาซึ่งทำสืบต่อกันมาอันสะท้อนให้เห็นภาพความเป็นอยู่ ความนึกคิด ความเชื่อถือศีลปะแห่งการตกแต่งและลักษณะสถาปัตยกรรม โบราณจารย์ได้กำหนดพิธีการเครื่องใช้ไม้สอยและเครื่องประกอบต่างๆ ไว้อย่างงดงามและสอดคล้องกันอย่างมีเหตุผลในขบวนพิธีปอยล้อ (ส่งสาร)

๒) เป็นกรณีตัวอย่างที่น่าศึกษา

เนื่องด้วยเป็นพระธรรมยุติรูปแรกที่ทำ จึงเป็นตัวอย่างการจัดพิธีหลวงพระราชทานเพลิง สายพระป่า แบบล้านนา ซึ่งไม่เคยมีมาก่อน เป็นการค้นคว้าของผู้จัดที่ต้องละเอียด ต้องสร้างความรู้ความเข้าใจ ซึ่งในตอนนั้นไม่ได้มีพิธีแบบนี้ ลูกศิษย์ลูกหาต้องค้นหาผู้เชี่ยวชาญมาช่วยจัดพิธี มาสร้างนก ฯลฯ จนได้กลายเป็นงานที่เป็นกรณีตัวอย่างต่อมา ให้ทั้งพระ

^{๑๒} มหามกุฏราชวิทยาลัย, มงคลสูตรที่ปณี แปล ภาค ๒, (กรุงเทพ : โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๒๕๓-๒๕๕.

^{๑๓} สัมภาษณ์ แม่ชีบุญธิกา ยามาวดีกูร, วัดอนาลโยทิพยาราม ผู้เข้าร่วมพิธี, วันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

บ้านและพระป่า เช่น งานพิธีปล่อยล่อหลวงปู่จันทร์กุสโล ก็ได้แบบอย่างมาจากการปล่อยล่อหลวงปู่หลวง กตปุญโญทำให้รู้ว่าสิ่งไหนควรอยู่และควรปรับปรุงให้เข้ากับยุคสมัยในปัจจุบัน เป็นต้น

๓) เป็นการส่งเสริมให้มีการศึกษาค้นคว้าเรื่องพิธีสงฆ์มากขึ้นในอนาคต

ดังที่กล่าวมาแล้วว่า งานปล่อยล่อเป็นพิธีกรรมของสังคมส่วนรวม เป็นขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีปฏิบัติที่ผู้คนในสังคมมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของร่วมกัน มิใช่เรื่องเฉพาะของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือครอบครัวยุคสมัยใดกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น หากแต่พิธีกรรมงานปล่อยล่อ ถูกถือเป็นวัฒนธรรมของชุมชนที่คนในชุมชนต้องประพฤติปฏิบัติตามเพื่อคงไว้ซึ่งวัฒนธรรมแก่คนรุ่นหลัง ทุกคนจะต้องเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเสมอ พิธีปล่อยล่อนี้จึงเป็นการส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกัน ของชุมชน ของคนเข้าร่วม ของเจ้าภาพ ตลอดจนถึงระเบียบพิธี ขั้นตอนต่างๆ เพื่อการปฏิบัติที่ถูกต้องเหมาะสมในครั้งต่อไป

พิธีปล่อยล่อนี้จะเห็นการทำบุญโดยยึดพระภิกษุสงฆ์เป็นศูนย์กลางเป็นแหล่งหรือเป็นฐานในการสร้างกุศลนอกจากจะทำให้บุญสำเร็จด้วยดีแล้วยังเป็นการทำให้บุญสำเร็จด้วยดีแล้วและยังเป็นการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาไปในตัวอีกด้วยหากผู้ตายมีส่วนบุญที่ตนจะได้รับทางอื่น บุญกุศลที่บุคคลได้บำเพ็ญในครั้งนี้ผู้กระทำเหล่านั้นย่อมได้รับเป็นส่วนของตนอีกด้วยเพื่อเป็นการแสดงออกซึ่งความกตัญญูกตเวทิต่างานเหล่านั้นด้วยหากผู้ตายไม่เคยทำความดีให้แก่เราก็เป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูกตเวทิต่อพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนาในฐานะท่านเป็นสมมติสงฆ์ทำหน้าที่แทนพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าหนึ่งในพระรัตนตรัยที่เป็นที่พึ่งของชาวพุทธศาสนิกชนและเป็นผู้กำชะตากรรมของพระพุทธศาสนาโดยตรงถ้าพระภิกษุสงฆ์ยังมีอยู่ตราบไคพระพุทธศาสนาก็ยังคงมีอยู่ตราบนั่น

การปลูกฝังประเพณีที่ดีงามและเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่น ให้กับเยาวชนรุ่นหลังได้ศึกษานั้น นับได้ว่าเป็นสิ่งที่ดีงาม เพราะเป็นการให้ทุกคนรู้จักความสามัคคีในหมู่คณะ เป็นการเสียสละไม่เห็นแก่ตัว และยังเป็นการสร้างคุณธรรม เพราะประเพณีปล่อยล่อนี้ ทำให้ได้ผู้ที่ยังไม่เข้าใจ จุดประสงค์ของการจัด หรือแม้กระทั่งพิธีการขั้นตอน ได้ศึกษาหาความรู้ ความเข้าใจ ในขั้นตอนนั้นๆ เพราะกว่าจะได้มาเป็นพิธีที่ยิ่งใหญ่และสวยงามตระการตานั่น ต้องใช้ความร่วมมือในหลายๆ ด้าน ฉะนั้นประเพณีปล่อยล่อนี้ จึงสะท้อนให้เห็นความสามัคคีพร้อมเพรียง และความอดุสาหะวิริยะ และเป็นการยกย่องเชิดชูเกียรติทั้งแก่ผู้ตายและผู้มีชีวิตอยู่ โดยเฉพาะชีวิตหลังความตาย ชาวล้านนายังมีความเชื่อเชิงวัฒนธรรมที่ว่า งานศพและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องเป็นการยืนยันคุณค่าชีวิตของชาวพุทธล้านนา เป็นการแสดงความสืบเนื่องระหว่างชีวิตนี้กับชีวิตหลังความตาย กระบวนการของพิธีกรรมในงานศพ และประเพณีสืบเนื่องภายหลังการเผาศพเป็นการต่อยอดความ

พึงพอใจ ความมั่นใจความคาดหวังต่อคุณค่าแห่งชีวิตในอดีต ชีวิตปัจจุบัน และชีวิตอนาคตของทุกคนเป็นและคนตายในสังคมวัฒนธรรมล้านนา เป็นการยืนยันความสืบทอดของชีวิตทุกเวลา ทุกลำดับชั้นในวงจรชีวิตว่าล้วนแล้วแต่มีคุณค่า ไม่ใช่มีคุณค่าแต่เพียงชีวิตใดชีวิตหนึ่งเท่านั้น

โดยสรุปงานศพของพระสงฆ์จะมีการทำบุญทำทานกันอย่างใหญ่โต มีมหรสพและการละเล่นเพื่อลดความวังเวงหรือโศกเศร้า โดยเฉพาะปราสาทศพได้รับการตกแต่งประดับประดาอย่างสวยงามอลังการ ซึ่งทำเป็นรูปนกหัสติลิงค์ถือว่าเป็นพาหนะของผู้มีบุญหนักศักดิ์ใหญ่เท่านั้น การประดับประดาปราสาทศพของพระ คูจะหรรษาและใหญ่โตมากกว่าของคนทั่วไป โดยเฉพาะพระที่มีอายุพรรษามากๆ หรือพระที่ทรงสมณศักดิ์ชั้นสูงๆ เป็นที่เคารพนับถือของศรัทธาสาธุชน ก็จะจัดงานยิ่งใหญ่มากขึ้นจะนิยมเก็บศพไว้จนถึงหน้าแล้ง หรือช่วงที่ไม่มีฝนตก ราวเดือนพฤศจิกายน-เมษายน สำหรับวัดที่มีพื้นที่กว้างขวาง หรือบริเวณทุ่งนาที่อยู่ใกล้วัดจะทำปราสาทนกหัสติลิงค์ไว้ในบริเวณนั้น เผาตรงนั้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งวันฉาปนกิจศพ หรือพระราชทานเพลิงศพ จะมีศรัทธาประชาชนผู้ที่เคารพนับถือมาร่วมทำบุญอย่างมากมายผู้มีจิตศรัทธานำน้ำดื่ม อาหาร ของหวานตั้งโรงทานเลี้ยงผู้มาร่วมงานอย่างไม่ขาดตกบกพร่อง ชาวล้านนาถือว่าการมีส่วนร่วมในงานศพของพระเถระจะได้บุญกุศลมาก เป็นวัฒนธรรมความเชื่อที่ถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษซึ่งไม่มีชนกลุ่มใดของประเทศเสมอเหมือน นอกจากบนผืนแผ่นดินล้านนานี้เท่านั้น

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “คุณค่าประเพณีปอยล้อล้านนา : กรณีศึกษาพระครูกรุณชธรรมนิवास (หลวงปู่หลวง กตปุญโญ)” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับพิธีศพในพระพุทธศาสนา ๒) เพื่อศึกษาพิธีปอยล้อล้านนา ๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์คุณค่าพิธีปอยล้อของพระครูกรุณชธรรมนิवास จากการศึกษาวิจัยจะได้สรุปผลการวิจัยและมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ ความเชื่อเกี่ยวกับพิธีศพในพระพุทธศาสนา

ผลการศึกษาวิจัยพบว่า ชาวอินเดียสมัยพุทธกาลได้จัดพิธีกรรมงานศพ ๒ ลักษณะ คือ การเผาศพ และการทิ้งศพ ตามประเพณีการเผาศพของชาวอินเดียนั้น ไม่ได้มีการเผาร่างผู้เสียชีวิตทุกศพเสมอไป ศพที่ถูกยกเว้นจากการเผามีอยู่หลายประเภท กล่าวคือ นักบวช คนที่ตายด้วยโรคเรื้อน คนที่ตายด้วยโรคฝีดาษ และเด็กที่มีอายุไม่เกิน ๕ ปี โดยใช้วิธีถ่วงด้วยการผูกหินโยนลงกลางแม่น้ำ แต่ศพเหล่านั้นจะลอยขึ้นและถูกน้ำพัดพาไป เป็นอาหารอันโอชะของเหล่าแร้งกา ส่วนวิธีการทิ้งศพ มีรูปแบบเกิดขึ้นโดยยึดแบบว่า ซากศพเป็นสิ่งสกปรกจึงไม่ควรนำไปเผา หรือทิ้งลงในแม่น้ำ เพราะหากนำซากศพไปเผาจะเป็นการไม่เคารพต่อพระอัครนิมิตต์จะหมดความศักดิ์สิทธิ์ หรือหากนำศพไปทิ้งลงในแม่น้ำ น้ำก็จะหมดความศักดิ์สิทธิ์ ถือว่าไม่เคารพต่อพระแม่คงคา เพราะพวกปาร์ซีเป็นพวกที่บูชาไฟและน้ำ ดังนั้นเมื่อมีการตายเกิดขึ้น พวกเขาก็จะนำศพลงน้ำไปฝังไว้ โดยฝังแต่กระดูกเท่านั้น ส่วนอวัยวะต่างๆ เช่น เนื้อหนังตับไตไส้พุงรวมทั้งเครื่องในอื่นๆ ก็จะอุทิศให้เป็นอาหารของสัตว์ และสถานที่นำศพไปทิ้งนี้เรียกว่า ป่าช้าผิดิบ

แนวคิดเกี่ยวกับพิธีศพกรรมงานศพในสังคมไทยจากการศึกษาวิจัยพบว่า มีลักษณะขั้นตอนพิธี คล้ายกับวัฒนธรรมทางศาสนาในอินเดีย อย่างเช่น การทำศพการอาบน้ำศพการบรรจุศพการตามไฟหน้าการนำศพเวียนเชิงตะกอนการเก็บอัฐเป็นดิน และพิธีกรรมเผาศพได้มีวิวัฒนาการมาตามลำดับ ในที่นี้ผู้วิจัยได้ขอยกเอายุคปัจจุบันนี้มา เพราะพิธีกรรมเผาศพในยุคปัจจุบันนั้น ต้องมีการเตรียมในหลายด้าน ถ้าเป็นบุคคลธรรมดาที่ไม่ค่อยเท่าไร แต่ถ้าเป็นเจ้านาย ขุนนาง และพระเถระที่มีผู้คนนับถือมากแล้ว จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้เวลาเตรียมงานหลายวัน เพื่อที่จะให้ผู้ที่เคารพศรัทธาได้มาระลึกถึงคุณงามความดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในงานศพ พระภิกษุสงฆ์เพราะศรัทธาปสาทะของหมู่คนเมืองที่มีต่อพุทธศาสนาได้ยังลงลึกและจำหลักหนัก

แน่นอนอยู่ในจิตใจหลายชั่วอายุคนมาแล้วจนกระทั่งถึงทุกวันนี้“งานศพพระ”จึงกระทำกันเป็นงานใหญ่มาก ขนาดเดียวกับงานศพเจ้าบ้านผ่านเมืองนั่นทีเดียว

๕.๑.๒ พิธีปอยล้อล้านนา

พิธีปอยล้อล้านนา เป็นพิธีกรรมที่จัดขึ้นเพื่อส่งสการศพพระสงฆ์ พระมหาเถระ และงานปลงพระศพของเจ้านายชั้นสูงของล้านนา เพราะถือว่าเป็นชนชั้นสูงของสังคม และจะมีการสร้างปราสาทศพและเครื่องสักการะต่างๆ เฝ้าส่งไปพร้อมกับศพเพื่อเป็นเครื่องเกียรติยศและเครื่องสักการบูชาศพ รวมเป็นเครื่องทำบุญอุทิศถวายแด่ผู้วายชนม์นำไปใช้ในโลภหน้า ในพิธีปอยล้อเป็นงานใหญ่ที่คณะศิษยานุศิษย์ คณะศรัทธา ลูกหลานได้จัดให้มีขึ้นเพื่อแสดงออกถึงความกตัญญู กตเวทิต์ต่อผู้ล่วงลับ ประเพณีปอยล้อ เริ่มตั้งแต่การจัดเตรียมศพให้เรียบร้อย การบำเพ็ญกุศลศพ ตามเวลาที่กำหนด และมีการจัดงานใหญ่อีกครั้งที่เรียกว่างานปอยล้อ มีการสร้างปราสาทต่างบนหลังสัตว์ป่าหิมพานต์ โดยส่วนใหญ่นิยมสร้างปราสาทต่างบนหลังนกหัสติลิงค์ แล้วมีการชักลากไปสู่ที่เผาหรือจัดตั้งเมรุชั่วคราวขึ้น เพื่อเป็นที่เผาศพโดยมีการตั้งเสาไม้ซาง จำนวน ๔ ต้น และนำผ้าสังฆาฏิของพระภิกษุผู้มรณภาพขึ้นจึงเป็นเพดานอยู่เหนือปราสาทศพ อีกทั้งมีเครื่องประกอบพิธีที่ละเอียดอ่อนมากกว่าศพของชาวบ้านทั่วไป และมีการทำบุญที่ยิ่งใหญ่ มีการนำมหรสพมาเล่นในงาน มีการแห่ดนตรีพื้นเมืองประกอบงานศพด้วย

๕.๑.๓ คุณค่าพิธีปอยล้อของพระครูการุณยธรรมนิवास

การจัดพิธีปอยล้อส่งสการด้วยปราสาทนกหัสติลิงค์ของพระครูการุณยธรรมนิवास (หลวงปู่หลวง กตปุญโญ) ในครั้งนี้ นับได้ว่าเป็นครั้งแรกของฝ่ายธรรมยุติกนิกายที่เกิดขึ้นในดินแดนล้านนา ซึ่งผลการวิจัยพบว่า มีคุณค่าในแต่ละด้าน ดังนี้

ด้านสังคม พบว่างานพิธีปอยล้อนี้คณะศิษยานุศิษย์ และผู้ที่เคารพ และศรัทธาในหลวงปู่ เดินทางมาร่วมงานเป็นจำนวนมาก ต่างก็แสดงออกซึ่งความมีน้ำใจไมตรีที่ดีและเอื้อเฟื้อต่อกัน สะท้อนให้เห็นสังคมที่อยู่ร่วมกันแบบพึ่งพาอาศัย และเป็นบ่อเกิดแห่งความสามัคคี ปฏิบัติของหลวงปู่เป็นแรงบันดาลใจ ที่ทำให้คณะศิษยานุศิษย์จัดงานปอยล้อให้ท่านอย่างยิ่งใหญ่ และงานปอยล้อของท่านก็ได้สะท้อนถึงสังคมไทยที่เป็นสังคมพุทธ กล่าวคือ เมื่อเห็นคนทำดีเป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม ก็จะได้รับยกย่องได้รับการประกาศเกียรติคุณจากสังคม เช่นเดียวกับหลวงปู่หลวง ที่ท่านได้อุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนาจนวาระสุดท้ายของชีวิต การที่มีผู้คนมาร่วมงานกันมากนี้ย่อมแสดงให้เห็นถึงการเป็นสังคมที่ยกย่องคนดี

ด้านศิลปวัฒนธรรม พบว่าปอยล้อเป็นเอกลักษณ์ของล้านนา เพราะไม่มีที่อื่น และที่อื่นที่มีก็ไม่เหมือน และก็สืบทอดมาช้านานมาก เป็นความเชื่อที่ฝังรากลึกในวิถีชีวิตของคนเมืองมานานนับร้อยปี เมื่อมีพระภิกษุมรณภาพลงจะต้องจัดงานศพขึ้น เพื่อเป็นการไว้อาลัยแก่ผู้ตายอย่างสมเกียรติ เพราะความเชื่อของล้านนานั้นมีหลายอย่างที่ควรทำให้ถูกต้องตามแบบประเพณีสละนินท โกลีแก้วได้ให้ข้อมูลกับนักศึกษาวิจัยว่า “เป็นความโชคดีของลูกหลานชาวล้านนา ที่มีประเพณีและวัฒนธรรมที่สวยงามมีความหมาย และเป็นเอกลักษณ์ เป็นมรดก จากบรรพบุรุษเพียงแต่ลูกหลานคนรุ่นใหม่ส่วนใหญ่อาจยังหลงใหลไปกับกระแสแห่งยุคสมัยจนหลงลืมสิ่งสวยงามเหล่านี้โดยไม่รู้ตัวนอกจากสร้างสรรค์ผลงานสืบทอดประเพณีแล้ว สลาล้านนาต้องทำหน้าที่ในการอนุรักษ์ไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรมนิยมและประเพณีวัฒนธรรมโดยการปลูกฝังสร้างจิตสำนึกให้กับลูกหลานล้านนารุ่นใหม่ให้เกิดความรักและหวงแหนสิ่งที่ถูกสืบทอดเหล่านี้ไม่ให้ถูกกลืนหายไปกับกาลเวลา” พิธีปอยล้อส่งสการด้วยปราสาทนกกหัสติลังคนี้ นอกจากจะให้ความประทับใจ ความสวยงามแก่ผู้ที่ได้พบเห็นแล้ว ก็ยังทำให้เกิดภูมิปัญญาท้องถิ่นและเศรษฐกิจด้วย เพราะว่าสลา (ช่าง) ทำนกก ไม่ต้องเปลี่ยนงาน ไม่ต้องออกนอกท้องถิ่น ได้ทำงานต่อบรรพบุรุษ และที่สำคัญยังเป็นการอนุรักษ์ สืบทอด และสืบสานประเพณีที่ดีงามเป็นการเผยแพร่ประเพณีที่ดีงามออกไปอย่างกว้างขวางอีกด้วย

ด้านคุณธรรม พบว่าพิธีปอยล้อจะเป็นเวทีประกาศยืนยัน “บุญญาบารมีของคนตาย” ในบรรยากาศงานเป็นการประกาศเกียรติคุณของพระสงฆ์ดี แสดงถึงพระพุทธศาสนาที่ดี ที่เจริญ คนตายมีคุณธรรมที่ควรเอาเป็นตัวอย่าง เช่น หลวงปู่หลวง ท่านมีเมตตากรุณาแก่ทุกคนที่ได้พบเห็น ไม่เลือกว่าจะยากดีมีเงินท่านก็เมตตากรุณาเท่าเทียมกันหมด จึงนับเป็นแบบอย่างที่ดีได้

นอกจากนี้พิธีปอยล้อยังใช้เป็นเวที เพื่อประกาศข่าวสารยืนยัน “บุญญาบารมีของคนเป็น” อีกด้วย ซึ่งจะทำให้คนที่ใช้ชีวิตอยู่ไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต ต้องรู้จักสร้างคุณดี รู้จักความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ รู้จักเสียสละบริจาคแบ่งปัน รู้จักการให้สิ่งที่ประโยชน์แก่สังคม และรู้จักรักษาสีลภาวนา สิ่งเหล่านี้ล้วนมาจากผู้ที่มาร่วมงานได้มาพบ และได้รับความสุขใจปลาบปลื้ม ยินดี ที่ได้เห็นคุณค่าของประเพณีโบราณ

ด้านการศึกษา พบว่าพิธีปอยล้อนี้เป็นการรวบรวมข้อมูลเพื่อการศึกษาให้กับเยาวชนรุ่นหลังได้ศึกษานั้น นับได้ว่าเป็นสิ่งที่ดีงาม เพราะเป็นการให้ทุกคนรู้จักความสามัคคีในหมู่คณะ เป็นการเสียสละไม่เห็นแก่ตัว และยังเป็นการสร้างคุณธรรม เพราะประเพณีปอยล้อนี้ ทำให้ได้ผู้ที่ยังไม่เข้าใจ จุดประสงค์ของการจัด หรือแม้กระทั่งพิธีการขั้นตอน ได้ศึกษาหาความรู้ความเข้าใจ ในขั้นตอนนั้นๆ เพราะกว่าจะได้มาเป็นพิธีที่ยิ่งใหญ่และสวยงามตระการตานั่น ต้องใช้

ความพร้อมในหลายๆ ด้าน ฉะนั้นประเพณีปอยล้อนี้ จึงสะท้อนให้เห็นความสามัคคีพร้อมเพรียง และความอดสาหะวิริยะ นอกจากนี้ก็ยังมีการรวบรวมเอาวัฒนธรรมท้องถิ่นล้านนา มีหลายอย่างด้วยกัน ซึ่งเป็นสิ่งที่ควรศึกษาอย่างยิ่งว่า วัฒนธรรมเหล่านี้ล้วนมาจากภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่น ที่ผสมผสานให้เข้ากับพระพุทธศาสนา โดยใช้หลักธรรมได้อย่างลงตัว

เนื่องด้วยเป็นพระธรรมยุติรูปแรกที่ทำ จึงเป็นตัวอย่างการจัดพิธีหลวงพระราชทานเพลิง สายพระป่า แบบล้านนา ซึ่งไม่เคยมีมาก่อน เป็นการค้นคว้าของผู้จัดที่ต้องละเอียด ต้องสร้างความรู้ความเข้าใจ ซึ่งในตอนนั้นไม่ได้มีพิธีแบบนี้ ลูกศิษย์ลูกหาต้องค้นหาผู้เชี่ยวชาญมาช่วยจัดพิธี มาสร้างนก ฯลฯ จนได้กลายเป็นงานที่เป็นกรณีตัวอย่างต่อมา ให้ทั้งพระบ้านและพระป่า เช่น งานพิธีปอยล้อหลวงปู่จันทร์กุสโล ก็ได้แบบอย่างมาจากการพิธีปอยล้อหลวงปู่หลวง กตปุญโญทำให้รู้ว่าสิ่งไหนควรอยู่และควรปรับปรุงให้เข้ากับยุคสมัยในปัจจุบัน เป็นต้น

ประเพณีและวัฒนธรรมไทยมีความสำคัญและมีคุณค่าเป็นอย่างยิ่งต่อสังคมไทย สมควรที่คนไทยจะต้องตระหนักถึงความสำคัญและคุณค่าดังกล่าวโดยร่วมกันสืบสานจรรโลงประเพณี และวัฒนธรรมที่งดงามของไทยให้คงอยู่กับสังคมไทยสืบไป

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

ผู้ศึกษาวิจัยได้ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับศึกษาวิเคราะห์คุณค่าประเพณีปอยล้อของพระครูการุณยธรรมนิवास(หลวงปู่หลวง กตปุญโญ) โดยได้ทำการเสนอแนะ ๒ ประการ คือ ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย และข้อเสนอเพื่อการศึกษาวิจัยในครั้งต่อไป ดังนี้

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

ผู้ศึกษาวิจัยได้เรียบเรียงข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัยเป็นหัวข้อ เพื่อให้เกิดความเข้าใจในแต่ละประเด็น ดังนี้

๑) พิธีกรรมต่างๆ ของสังคมส่วนรวม เป็นขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีปฏิบัติที่ผู้คนในสังคมมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของร่วมกัน มิใช่เรื่องเฉพาะของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือครอบครัวกลุ่มญาติกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น หากแต่พิธีกรรมงานปอยล้อ ถูกถือเป็นวัฒนธรรมของชุมชนที่คนในชุมชนต้องประพฤติปฏิบัติตาม เพื่อคงไว้ซึ่งวัฒนธรรมแก่คนรุ่นหลัง

๒) วัฒนธรรมงานศพ ย่อมแสดงความเป็นปึกแผ่นหรือความหละหลวม ภายในโครงสร้างหรือเครือข่ายความสัมพันธ์ของกลุ่มชน และรายละเอียดด้านสังคมด้านศิลปวัฒนธรรม ด้านคุณธรรม ด้านการศึกษา และความสามัคคี ปรากฏการณ์ออกในพิธี

๓) พิธีกรรมงานศพ เป็นวัฒนธรรมที่จ้อยู่คู่กับมนุษย์ทุกรูปนาม และเป็นวัฒนธรรมที่มนุษย์ที่อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มสังคมจะต้องพึงจะได้เรียนรู้เพื่อเป็นอุบายในการดำรงชีวิต ด้วยเหตุว่าไม่มีใครใดจะหนีพ้นความตายไปได้

๔) ควรมีการสนับสนุนในประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมไว้เพื่อให้คนรุ่นหลังได้เข้าใจและนำวัฒนธรรมในท้องถิ่นนั้นๆ ไปประยุกต์ใช้ได้ให้เข้ากับยุคสมัยที่เปลี่ยน

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในครั้งต่อไป

๑) ควรมีการศึกษาวิเคราะห์การสร้างปราสาทที่สะท้อนปรีชาธรรม หรือคตินิยมทางพระพุทธศาสนา เพื่อใช้เป็นหลักการดำเนินชีวิตในสังคม

๒) ควรมีการส่งเสริมและให้ความรู้แก่เยาวชนในเรื่องของปราสาทศพ โดยเฉพาะงานศพของพระสงฆ์ เยาวชนจะได้เกิดความเข้าใจว่าเหตุใดจึงมีจัดเฉพาะพระสงฆ์ และทำไมผู้คนถึงได้มาร่วมงานมากมาย เพื่อเป็นการดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามในอีกด้านหนึ่งด้วย

บรรณานุกรม (ชั่วคราว)

๑. ภาษาไทย

ก. เอกสารปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

“นกกหัสติลิงค์”. วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่. ฉบับที่ ๑๑ มกราคม-เมษายน ๒๕๕๒.

“สารกฐิพา” [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : lexitron.nectec.or.th/Buddha ๒๘ มีนาคม ๒๕๕๕.

กมลรัตน์ อรรถปัญโญ. ปราสาทศพ. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๗.

คณะศึกษาศาสตร์. กตปุณฺญสูตร. กรุงเทพฯ : ศิลปสยามบรรจุกัณฑ์การพิมพ์, ๒๕๔๖.

กมนตร เชษฐพัฒน์วนิช. ขีดข้อมห้ามในล้านนา. เชียงใหม่ : กราฟฟิกส์ แอนด์ สตริง, ๒๕๓๕.

จักรพงษ์ คำบุญเรือง. บทความพิธีปลงศพแบบล้านนา. เชียงใหม่ : กลางเวียงการพิมพ์, ๒๕๔๑.

จันทร์ ชูแก้ว. พระพุทธประวัติ มหาบุรุษแห่งชมพูทวีป. กรุงเทพฯ : ธรรมสภาและสถาบันลือธรรม, ๒๕๔๖.

จิรกาล สุพรรณรัตน์. บทความส่งสการสังฆท้าวพญา. เชียงใหม่ : วัดเจดีย์หลวง, ๒๕๕๓.

เจริญ ตันมหาพราน. ประเพณีท้องถิ่น. เชียงใหม่ : สำนักพิมพ์แสงแดด, ๒๕๓๘.

ชนิดา สถิตวงศ์. อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพระครูภาวนาธรรมนิवास. ขอนแก่น : ขอนแก่นการพิมพ์, ๒๕๔๘.

คณัย ไชยโยธาร. ศ.ลัทธิ ศาสนา และระบบความเชื่อกับประเพณีนิยมในท้องถิ่น. กรุงเทพฯ : โอ. เอส.พรินติ้งเฮาส์, ๒๕๓๘.

นิรันดร์ ชัยนาม. ประเพณีและวัฒนธรรมของเชียงใหม่และล้านนาไทย. เชียงใหม่ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๑๒.

บำเพ็ญ ณ อุบล. “พิธีกรรมนกกหัสติลิงค์ งานศพเจ้านายเมืองอุบล”. เมืองโบราณปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๓, อุบลราชธานี : แสงจันทร์การพิมพ์, ๒๕๓๓.

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. ไทยสิบสองปันนา เล่ม ๒. เชียงใหม่ : สุเทพการพิมพ์, ๒๕๔๗.

บุญมี แทนแก้ว.ศศ. ประเพณีและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ:โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๗.
 ประชากิจ กรจักร.พระยา. พงสาวดารโยนก. เชียงใหม่ : พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพเจ้าพระยา
 สุธรรมมนตรี (ปลื้ม สุจริตกุล), (ม.ป.ท., ๒๕๗๘.

ปราณี วงษ์เทศ. ผู้ช่วยศาสตราจารย์. พิธีกรรมที่เกี่ยวกับความตายในประเทศไทย. กรุงเทพฯ :
 บริษัทอัมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๔.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต).ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ.
 กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). พิธีกรรมไครว่าไม่สำคัญ. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพฯ : บริษัท
 สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๗.

พระมหาธรรมราชาลิไทย. ไตรภูมิพระร่วง. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๔๕๕.

พระมหาอาทิตย์ อาทิจ.โจ. หตุถิลุคสกุโณ ความเชื่อที่เชื่อมโยงกับพระพุทธศาสนา. เชียงใหม่ : วัด
 เจดีย์หลวง, ๒๕๕๓.

พระยาอนุমানราชชน. วัฒนธรรมและประเพณีต่างๆของไทย. กรุงเทพฯ : คลังวิทยา, ๒๕๑๔.

มณี พยอมยงค์. ประเพณีสิบสองเดือนล้านนา. เชียงใหม่ : ส.ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๒๕.

_____. เครื่องสักการะในล้านนาไทย. เชียงใหม่ : ส.ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๓๕.

มหาจุฬาราชวิทยาลัย. มังคลัตถทีปนี แปล ภาค ๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย,
 ๒๕๓๕.

วีรศักดิ์ กลิ่นถาวร. ความรู้เกี่ยวกับเมรุลอย. กรุงเทพฯ : เรื่องแต่งการพิมพ์, ๒๕๓๘.

ศรีเลา เกษพรหม.ปราสาทนักษะดีลิ่งคู่ไม้ศพ. เชียงใหม่ :สถาบันวิจัยสังคมมหาวิทยาลัยเชียงใหม่,
 ๒๕๔๑.

เศรษฐมิตร กาญจนกุล. ศิลปะอลังการงานศพไทย. กรุงเทพฯ : บริษัทวิพริ้นท์ (๑๕๕๑), ๒๕๕๔.

สมชัย ใจดีและบรรยง ศรีวิยาภรณ์. ประเพณีและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช,
 ๒๕๓๓.

สมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส. พระปฐมสมโพธิกถา.กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ธรรมบรรณาการ,
 ๒๕๓๖.

สมศักดิ์ รัตนกุล และคณะ. มรดกวัฒนธรรมบ้านเชียง. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อัมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป
 จำกัด, ๒๕๓๔.

สรัสวดี อ๋องสกุล. พื้นเมืองเชียงแสน. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๔๖.

สุจิตต์ วงษ์เทศ (บรรณาธิการ). พระเมรุ ทำไม? มาจากไหน. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพฯ : เรือนแก้ว
 การพิมพ์, ๒๕๕๑.

สุเมธ เมธาวิทยากุล. **สังกัปปพิธีกรรม**. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๕.

เสถียร โกเศศ. **ความตาย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แม่คำผาง, ๒๕๓๒.

_____. **ประเพณีเนื่องในการตาย**. พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๓๕.

แสง จันทรงาม. **ศาสนาสาส์น**. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๕.

ไสว เสนาราช. **งานวิจัยเรื่องพัฒนาการด้านภูมิปัญญาและความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการตาย**.

ร้อยเอ็ด: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๐.

อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พระเทพญาณเมธี. **ผาสารล้านนา**. ลำพูน : โรงพิมพ์บรรณารักษ์
รัตน์, ๒๕๕๑.

อภิธาน สมใจ **งานศพล้านนาปราสาทนกกหัสติลังก์สุ่มสพ**. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่,
๒๕๔๑.

อรรถ นันทจักร. **รวมบทความว่าด้วย “นกกหัสติลังก์”**. เชียงใหม่ : แสงศิลป์การพิมพ์, ๒๕๑๕.

อาจารย์สิงฆะ วรรณสัย. **สืบสานล้านนา สืบต่อลมหายใจของแผ่นดิน**. เชียงใหม่ : ม.ป.ท., ๒๕๔๒.

วิทยานิพนธ์

พระมหาจรัญ จิตตคำโร. **การศึกษาแนวคิดความเชื่อเชิงวัฒนธรรมในการสร้างปราสาทศพของ
ชาวพุทธล้านนา**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๕๓.

รุ่งทิพย์ กล้าหาญ. **“การจัดเถาทางสังคมด้านความเชื่อโดยผ่านพิธีกรรมในชุมชน” วิทยานิพนธ์
ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๕.

วัฒนศักดิ์ ไชยกุล. **บริบททางวัฒนธรรมและสังคมของการสร้างปราสาทศพในจังหวัดเชียงใหม่.
ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๖.

บทสัมภาษณ์

พระเทพวิสุทธิญาณ (ไพบลีย์สุเมงฺคโล). **ประธานจัดงาน, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๔**.

พระครูปลัดพิศิษฐ์ เมตฺตจิตโต. **ผู้ดำเนินงานในพิธี, วันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๔**.

พระสมัช ฆมฺมโร. **วัดป่าตำราญนิวาส, วันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๔**.

แม่ชีนันทิกา ยามาวดีกูร. **วัดอนาลโยทิพยาราม ผู้เข้าร่วมพิธี, วันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๔**.

สล่านิพล โกฏแก้ว. **ผู้ออกแบบและจัดสร้างนกกหัสติลังก์, ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๕๔**.

พ่อสิงห์แก้ว เมืองวงศ์. **อายุ ๗๐ ปี อดีตช่างทำปราสาท, เมื่อ ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๕๔**.

พ่อสด เกาโพนงาม. **ผู้เข้าร่วมงานพิธี, วันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๔**.

ภาคผนวก ก

ประวัติพระครูกรุณธรรมนิवास (หลวงปู่หลวง กตปุญฺโญ)

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษา คุณค่าประเพณีปอยล้อ และ ได้ยกเอาพิธีปอยล้อของ พระครูกรุณธรรมนิवास (หลวงปู่หลวง กตปุญฺโญ) เป็นงานวิจัยนั้น ด้วยท่านเป็นพระมหาเถระที่มีจริยาวัตรตรงตาม ทั้งยังเป็นพระนักพัฒนา ช่วยเหลือสังคมในด้านต่างๆ ตลอดจน ท่านเป็นพระอาจารย์ของพระเทพวิสุทธิญาณ (ไพบูลย์ สุมังคโล) รองเจ้าคณะภาค ๔-๕-๖-๗ ฝ่ายธรรมยุติ

-ชาติภูมิ

พระครูกรุณธรรมนิवास (หลวงปู่หลวง กตปุญฺโญ) ในอดีต ต้นตระกูลของหลวงปู่หลวง กตปุญฺโญ นั้น สืบย้อนไปประมาณสามชั่วอายุคน บรรพบุรุษทางสายโยมบิดาคือ โยมปู่ของท่านมีเชื้อสายชาวภูไท ชนเผ่าหนึ่งที่เดิมมีถิ่นฐานแถบนครเวียงจันทน์ ประเทศลาว ต่อมาได้พากันอพยพย้ายที่ทำกินข้ามแม่น้ำโขงมาทางฝั่งประเทศไทย โดยมาตั้งรกรากอยู่อาศัยทำมาหากินในเขตจังหวัดสกลนครเป็นส่วนใหญ่ อาชีพที่บรรพบุรุษทำกันต่อมา หลวงปู่หลวง กตปุญฺโญนามเดิมชื่อนายหลวง นามสกุล สอนวงศ์ยาบิดาชื่อ นายสนธิ์ มารดาชื่อ นางสียา ถือกำนัดมาเมื่อวันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๔ ตรงกับวันจันทร์ ขึ้น ๔ ค่ำเดือน ๔ ปีระกา ณ บ้านบัว หมู่ที่ ๕ ตำบลสว่าง อำเภอมุขมนตรี จังหวัดสกลนคร โดยท่านเป็นพี่ชายคนโต จึงต้องรับภาระช่วยพ่อ-แม่ ทำไร่นาและดูแลน้องๆ อีก ๕ คน วันหนึ่งท่านได้อ่านหนังสือ “พระไตรสรณคมน์” ของท่านพระอาจารย์สิงห์ ขนดะยากโม จนเกิดความเลื่อมใสเมื่อท่านนำมาอ่านพร้อมศึกษาวิธีการปฏิบัตินั่งสมาธิ จนจิตสงบดีแล้วก็เกิดนิมิตความอัศจรรย์ขึ้นมาในใจในกายตัวก็เบา ครั้นพอมองดูรอบๆ ตัวก็สามารถมองเห็นอะไรได้ทะลุปรุโปร่งไปหมด ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ยิ่งทำให้นายหลวงเพิ่มความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนามากขึ้น

-อุปสมบท

พออายุได้ ๒๒ ปี จึงได้อุปสมบทในสังกัดพระมหานิกาย เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๕ ณ พัทธสีมา วัดศรีรัตนาราม อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร ได้รับฉายาว่า “ขนฺติพโล” พระภิกษุหลวง มีความหมั่นขยันอดทน ทั้งปรีชา และปฏิบัติ จนสอบได้นักธรรมชั้นโท วิทยานั้น หลวงปู่สิม พุทธจาโร กลับไปเยี่ยมบ้านเกิด พระหลวงจึงได้ไปกราบและศึกษาข้อวัตร ปฏิบัติ ปฏิบัติตลอดจนได้อุปฐากรับใช้หลวงปู่สิมอยู่หลายเดือน ครั้งหนึ่งพระหลวงได้ไปนมัสการพระธาตุพนม และได้แวะกราบนมัสการ หลวงปู่แ่วน ธนปาโล ที่อำเภอมือง จังหวัดสกลนคร พระภิกษุหลวงจึงได้มีโอกาสพบหลวงปู่สิม ณ ภูริทตฺโต ได้ฟังพระธรรมเทศนาคำสั่งสอนของหลวงปู่สิม จนซาบซึ้งในรสพระธรรม จึงเดินทางแสวงหาครูบาอาจารย์ทางภาคเหนือ

-การศึกษา

หลังจากที่ได้อุปสมบท ในพรรษาแรกพระหลวง ขนฺติพโล ก็ได้อยู่จำพรรษาในวัดที่หลวงลุงเป็นเจ้าอาวาสอยู่ ได้ช่วยปฏิบัติรับใช้และศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรม จนสามารถสอบนักธรรมตรีได้ ในปี พ.ศ. ๒๔๘๗ ขณะที่ท่านได้เดินทางไปกราบนมัสการพระธาตุพนมนั้น ได้ผ่านจังหวัดสกลนครท่านก็ได้แวะกราบเยี่ยมหลวงปู่แ่วน ธนปาโล ในฐานะที่ท่านเป็นญาติผู้ใหญ่ท่านหนึ่ง และได้เข้าฟังธรรมพร้อมทั้งฝึกวิปัสสนากับพระอาจารย์ในสายกรรมฐานอีกหลายๆ รูปเช่น หลวงปู่อ่อน ญาณสิริ, หลวงปู่ขาว อนาลโย, หลวงปู่ฝั้น อาจาโร เป็นต้น ถึงแม้ว่าขณะนั้นพระหลวงจะยังเป็นพระอยู่ในฝ่ายมหานิกายก็ตาม ครูบาอาจารย์เหล่านั้นก็ได้ตั้งข้อรังเกียจแต่ประการใด ทั้งยังได้เมตตาช่วยชี้แนะสอนสั่งให้อุบายธรรมและแก้ข้อปัญหาที่คิดขัดได้อย่างดี เพราะท่านเหล่านั้นเห็นว่า พระหลวงมีความตั้งใจและสนใจในการปฏิบัติธรรม เพื่อความหลุดพ้นรวมถึงมีแววว่าต่อไปจะเป็นกำลังสำคัญช่วยเผยแผ่พระธรรมคำสอนในทางสายวิปัสสนากรรมฐานได้ ชาวบ้านจะได้มีที่พึ่งอันควรแก่การกราบไหว้เคารพบูชาได้มีเนืองนิตย์ที่ดี

ในราวพ.ศ. ๒๔๘๒ ข้าวพระอาจารย์มั่นอาพาธ ได้แพร่สะพัดไปอย่างรวดเร็ว พระกรรมฐานที่เป็นศิษย์เมื่อได้ทราบข่าวต่างพากันเดินทางมากราบเยี่ยมดูแลท่านมิขาดสาย ท่านอาจารย์มั่นถึงจะยิ่งใหญ่ในสายทางธรรมสักเพียงใด ท่านก็ยัง ไม่สามารถหลีกเลี่ยงจากกฎ แห่งการเกิด แก่ เจ็บ ตายไปได้ อันเป็นเรื่องธรรมดาของสังขาร

ครั้นเมื่อถึงวันที่ ๑๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๒ อาการป่วยของท่านก็กำเริบ จึงได้จัดการเคลื่อนย้ายสังขารท่านมายังวัดป่าสุทธาวาสโดยทางรถยนต์ เพื่อเฝ้าดูอาการในระยะสุดท้าย บรรดาศิษย์ทั้งหลายต่างห่วงใยเฝ้ารอฟังอาการของท่านด้วยความสงบแต่ใจจ่อ ในที่สุดท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺตเถระ พระอาจารย์ใหญ่ในสายวิปัสสนาธุระก็ได้จากไปด้วยอาการสงบ สิริอายุ ๘๐ ปี พระหลวง ขนฺติพโล ได้เดินทางไปร่วมงานประชุมเพลิงศพท่านพระอาจารย์มั่นด้วย เพราะมีความเคารพต่อท่านเหมือนประดุจดั่ง พ่อ-แม่-ครูอาจารย์ คือ สำหรับพระป่ากรรมฐานแล้ว จะพากันให้ความเคารพต่อท่านพระอาจารย์มั่นเป็นอย่างสูง ด้วยท่านเปรียบเหมือนทั้งพ่อเป็นทั้งแม่ และครูบาอาจารย์ ที่ให้กำเนิดทางธรรม และเพื่อประโยชน์สูงสุดในทางโลกอย่างยากที่จะหาผู้ใดเทียบเท่าได้

แม้จะเพียงเคยได้รับฟังคำเทศน์คำสอนของท่านพระอาจารย์มั่นเพียงครั้งเดียว แต่พระหลวง ก็มีความซาบซึ้งอยู่ในจิตในใจเป็นที่สุด เพราะท่านได้ช่วยชี้นำหนทาง คือ ความสว่างแห่งชีวิต สู่หนทางสังฆธรรมความเป็นจริง ทำให้เข้าใจและเข้าถึงธรรมขั้นสูงทั้งหลายได้ในกาลต่อมา

ณ ค่อน้ำพระศพของท่านพระอาจารย์มั่น พระหลวง ได้เข้าไปกราบสักการะเป็นครั้งสุดท้ายและตั้งสัจจะอธิษฐานว่า “จะขอตั้งใจอย่างเด็ดเดี่ยวที่จะประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัย

เพื่อให้ได้โลกุตระธรรม โดยในปีนี้จะขอออกเดินธุดงค์กรรมฐานปฏิบัติธรรมให้ได้ เยี่ยงผู้ปฏิบัติปฏิบัติชอบทั้งหลาย”

-แปรมณัติเป็นธรรมยุติกนิกาย

ภายหลังจากที่เสร็จสิ้นงานถวายเพลิงศพพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต แล้วได้ประมาณ ๑๐ วัน พระหลวง ขนดิลโล ก็ได้เข้าไปกราบลาเจ้าคณะอำเภอ โดยให้เหตุผลว่า “กระผมขออนุญาตไปศึกษาธรรมทางภาคเหนือ เพื่อเพิ่มพูนปัญญาในทางธรรม”ทางเจ้าคณะอำเภอท่านก็อนุญาตแต่โดยดี นับเป็นจุดเริ่มต้นสู่ภาคเหนือครั้งแรกของพระหลวง

เมื่อไปถึง จ.เชียงใหม่ พระหลวงได้ทราบข่าวว่าหลวงปู่สิม พุทฺธจาโร พักอยู่ที่วัดสันติธรรม ก็มีความรู้สึกปิติจิตใจที่จะได้พบพ่อ-แม่ครูอาจารย์อีกรูป ท่านได้เข้าไปกราบหลวงปู่สิมที่วัดสันติธรรมและได้กราบเรียนปรึกษาถึงเรื่องการขอแปรมณัติใหม่ ซึ่งหลวงปู่สิมท่านได้เมตตาเห็นชอบด้วย อนุญาตและแนะนำให้ไปหาหลวงปู่แ่วน ธนปาโล ที่ถ้ำพระสบาย อ.แม่ทะ จ.ลำปาง เพื่อที่จะเป็นธุระแทนท่านในการนี้ และเมื่อวันที่ ๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ ณ วัดเชตวัน อ.เมือง จ.ลำปาง โดยมี

ท่านพระครูธรรมมาภิวงศ์ เป็นพระอุปัชฌาย์

หลวงปู่แ่วน ธนปาโล เป็นพระกรรมวาจาจารย์

หลวงปู่เหรียญ วรลาโภ เป็นพระอนุสาวนาจารย์

และพระหลวง ในขณะนั้นก็ได้รับฉายาใหม่ว่า “กตปุญญิกขุ”มีอายุขณะนั้นได้ ๒๕ ปี เริ่มนับพรรษาใหม่ จากเดิมที่บวชเป็นพระในสังกัดมหานิกายมาได้ ๘ พรรษา

ครั้นก่อนจะถึงวันเข้าพรรษาในปี พ.ศ. ๒๔๕๓ หลวงปู่แ่วน ธนปาโล ได้เกิดมีความจำเป็นที่จะต้องเดินทางกลับไปยัง จ.สกลนคร เพื่อไปรับตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาสวัดป่าสุทธาวาส ท่านจึงได้ขอร้องให้หลวงปู่หลวง ช่วยอยู่ดูแลวัดป่าสำราญนิवासและวัดถ้ำพระสบายแทนท่าน เพราะหลวงปู่หลวงมีพรรษาอาวุโส เข้าพรรษาที่ ๕ ทั้งยังเป็นและเคารพของพระทั้งสองวัด

ดังนั้นในช่วงปีพ.ศ. ๒๔๕๓-๒๔๕๔ อันเป็นพรรษาที่ ๕-๖ หลวงปู่หลวงจึงต้องรับภาระดูแลทั้งสองวัด กล่าวคือ ในระหว่างพรรษาท่านจะพักจำพรรษาที่วัดถ้ำพระสบาย พอว่างเว้นจากกิจการทางวัดนี้ ก็จะเดินทางมาพักอยู่ที่วัดป่าสำราญนิवास โดยเฉพาะในวันพระ ท่านจะมาแสดงธรรมโปรดญาติโยมที่วัดป่าสำราญนิवासเสมอ หนทางไปมาก็ไม่ค่อยสะดวก กว่าที่จะถึงวัด

ล่างคือ วัดป่าสำราญนิवासก็ต้องไปเวลากว่าครึ่งวัน ครั้งหนึ่งท่านรีบร้อนเดินทางด้วยต้องการจะให้ถึงไวๆ เกิดพลาดหกล้ม จนถึงกับแขนข้างขวาเฉาะ ต้องรักษาอยู่นานกว่าจะเป็นปกติ

คุณนายกิมเหรียญ กิ่งเทียน ศรีทธาทาง อ.เกาะคา ได้ตามมาพบและได้นิมนต์ท่านให้ไปช่วยสร้างอุโบสถและกำแพงที่วัดป่าสำราญนิवास จ.ลำปาง หลวงปู่หลวงจึงต้องเดินทางกลับไปช่วยงานดังกล่าวอยู่ระยะหนึ่ง ก็ได้ข่าวว่าท่านพ่อลี ธมฺมธโร แห่งวัดอโศการาม ได้จัดงานฉลองสมโภช ๒๕ พุทธศตวรรษ ที่พระพุทธรูปมีอายุครบ ๒,๕๐๐ ปี โดยจัดให้มีขึ้นนานถึง ๑๕ วันที่วัดอโศการาม จ.สมุทรปราการ หลวงปู่หลวงจึงได้ตั้งใจว่าจะไปร่วมช่วยงานดังกล่าว ซึ่งในงานนี้มีพระเถระในสายวิปัสสนา หลายรูปไปร่วมงานด้วย อาทิเช่น หลวงปู่สิม พุทธจาโร ซึ่งท่านก็ได้เดินทางล่วงหน้าไปร่วมงานนี้ก่อนแล้ว

-หน้าที่การปกครองและสมณศักดิ์ที่ได้รับ

- พ.ศ. ๒๕๐๖ ได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัดป่าสำราญนิवास ในปีเดียวกันนี้ก็ได้รับแต่งตั้งเป็น เจ้าคณะตำบลเกาะคา แม่ทะ จ.ลำปาง
- พ.ศ. ๒๕๐๘ ได้รับสมณศักดิ์เป็น พระครูการุณยธรรมนิวาสนชั้นเอก
- พ.ศ. ๒๕๑๑ ได้รับแต่งตั้งจาก สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ เจ้าคณะใหญ่ธรรมยุตในขณะนั้น ให้เป็นพระอุปัชฌาย์คณะธรรมยุต ทำหน้าที่อุปสมบทพระภิกษุสามเณร
- พ.ศ. ๒๕๑๑-๒๕๔๐ ได้รับแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌายะหลวงปู่หลวงได้ดูแลรักษาพัฒนาวัดป่าสำราญนิवास ทั้งทางด้านศาสนสถาน และศาสนวัตถุตลอดทั้งทางด้านจิตใจของสาธุชน เทศนาสั่งสอนอบรมศรัทธาญาติโยม ทั้งทางใกล้และทางไกล ให้ประพฤติปฏิบัติตั้งมั่นอยู่ในทาน ศีล สมาธิ ภาวนากัมมัฏฐาน หลวงปู่หลวงเป็นพระเถระผู้ใหญ่ที่มีปฏิปทาอันงดงามเปี่ยมล้นด้วยเมตตาธรรม จนทำให้ชาวบ้านในบริเวณนั้นต่างก็นับถือและเคารพศรัทธาในตัวท่านหลวงปู่หลวง อย่างมากมาย

-ผลงานการพัฒนาวัดและชุมชน

- พ.ศ. ๒๕๐๒ หลวงปู่หลวง กตปุญโญ ได้กลับมาเริ่มพัฒนาวัดป่าสำราญนิवासอย่างจริงจัง ในช่วงพรรษาที่ ๑๐ คือ ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๒ เป็นต้นมา

หลังจากที่ท่านได้ออกจาริกธุดงค์แสวงหาโมกขธรรม ในหลายท้องที่หลายแห่งอย่างจริงจังอยู่ระยะหนึ่งในปี พ.ศ. ๒๕๐๒ ท่านก็คิดจะกลับมาจำพรรษาที่วัดป่าสำราญนิवासอย่างเดิม เพราะหลวงปู่แวนท่านได้เคยฝากให้หลวงปู่หลวง ช่วยเป็นธุระดูแลทั้งสองวัด คือ ทั้งที่วัดป่าสำราญนิवासและที่วัดถ้ำพระสบายวัดป่าสำราญนิวาสได้รับการยกฐานะให้เป็นวัดอย่างถูกต้องโดยสมบูรณ์ เมื่อวันที่ ๑๘ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๖ และได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๘ ตัวอุโบสถมีขนาดเล็กไม่ใหญ่โตนัก และสภาวะเศรษฐกิจในยุคนั้นแต่ท่านก็ยังได้ทำการก่อสร้างและพัฒนาวัด

พ.ศ. ๒๕๑๑ หลวงปู่หลวง กตปุญโญ พร้อมด้วยศรัทธาเจ้าแม่บัวหอม อิศรางกูร ณ อยุธยา พร้อมญาติมิตรเป็นหลักกำลังสำคัญการสร้างพระอุโบสถเมื่อสร้างเสร็จ ก็ได้ใช้เป็นที่ทำสังฆกรรมของพระภิกษุสงฆ์ภายในวัด และยังสามารถใช้เป็นที่พักผ่อนพระภิกษุสามเณรในกาลต่อมาอีกหลายรูป เพราะในวันที่ ๓๐ เมษายน ปี พ.ศ. ๒๕๑๑ หลวงปู่หลวงก็ได้รับแต่งตั้งจาก สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ เจ้าคณะใหญ่ธรรมยุตในขณะนั้น ให้เป็นพระอุปัชฌาย์คณะธรรมยุต ทำหน้าที่อุปสมบทพระภิกษุสามเณรมากมาย และในปี พ.ศ. ๒๕๔๖ คณะสงฆ์และกรรมการวัดได้มีมติทำการรื้อถอนอุโบสถหลังนี้ซึ่งใช้งานมากกว่า ๔๐ ปี เพื่อทำการบูรณะใหม่ ซึ่งงานออกแบบและการควบคุมการก่อสร้างอุโบสถหลังใหม่นี้ มีท่านพระอาจารย์ไพฑูรย์ สุขังคโล เป็นผู้รับผิดชอบ เหตุเพราะสมัยที่ท่านบวชเป็นพระภิกษุนั้นหลวงปู่หลวง กตปุญโญ เป็นพระกรรมวาจาจารย์ ท่านพระอาจารย์ไพฑูรย์ จึงมีความเคารพรักและศรัทธาในตัวหลวงปู่หลวงมาก และตัวท่านเองก็ผูกพันกับวัดนี้มากพอสมควรท่านจึงรับแบ่งเบาภาระนั้นมาทำเอง

พ.ศ. ๒๕๔๖ หลังจากทำการรื้อถอนอุโบสถเสร็จไปแล้ว อันเป็นปีเดียวกับที่วัดป่าสำราญนิวาส ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา ทางคณะศรัทธาได้ร่วมกันบริจาคปัจจัย เพื่อที่จะสร้างพระเจดีย์ขึ้นมาอีกองค์หนึ่ง สำหรับบรรจุพระบรมธาตุและพระอัฐิธาตุของท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺตมหาเถระ นอกจากอัฐิธาตุของท่านพระอาจารย์มั่นแล้ว ในพระเจดีย์นี้ท่านพ่อลี ธมฺมธโร ยังได้นำเอาวัตถุมงคลส่วนหนึ่งมาบรรจุเอาไว้ด้วย

เพื่อให้ผู้คนได้เคารพกราบไหว้ ได้ตั้งชื่อพระเจดีย์องค์นี้ว่า “พระธาตุเจดีย์หลวงปู่มั่น ฐริทฺตโต” โดยได้สร้างขึ้นอยู่ทางด้านหลังของพระอุโบสถหลังเดิมจนทุกวันนี้

พ.ศ. ๒๕๔๑ ประมาณช่วงฤดูร้อนของปี พ.ศ. ๒๕๔๑ หลวงปู่หลวงได้มีโอกาสไปพักผ่อนภูเขาน้ำตกแจ้ซ้อน โดยไปพักอยู่ที่สวนของลูกศิษย์คนหนึ่ง ท่านเล่าให้ฟังว่า “ได้มีนิมิตว่าเทวดามอบอกให้สร้างพระพุทธรูปปางนาคปรกองค์ใหญ่ โดยเอาเลข ๙ ขึ้นหน้า ให้สร้างไว้บนภูเขาในจังหวัดลำปาง เมื่อสร้างเสร็จแล้วเมืองลำปางจะอุดมสมบูรณ์” ด้วยเหตุนี้หลวงปู่จึงได้สร้างพระพุทธรูปนาคปรก ขนาดหน้าตัก ๙.๙๙ เมตร ไว้ที่สำนักสงฆ์สงฆ์ศิริสุบรรพต อ.เมือง จ.ลำปาง โดยมีหลวงพ่อไพฑูรย์ สุขมงคล เป็นผู้ควบคุมดูแลทั้งในการเขียนแบบแปลนจัดหาช่างมาก่อสร้าง เริ่มก่อสร้างปลายปี พ.ศ. ๒๕๔๕ แล้วเสร็จและทำการฉลอง ปี พ.ศ. ๒๕๔๘ รวมระยะเวลาก่อสร้างพระพุทธรูปนาคปรกองค์นี้ใช้เวลา ๓ ปี

-บริจาคเงินให้ทุนการศึกษาและสร้างสิ่งต่างๆ ดังนี้

ก) ให้ทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียน โรงเรียนบ้านบัวราษฎร์บำรุง อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร และมอบสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ทุกปีพร้อมตั้งเป็นมูลนิธิให้เพื่อเป็นทุนแก่นักเรียน

ข) บริจาคเงินสร้างโรงเรียนสระพังวิทยา ณ บ้านบัวใหญ่ ต.สว่าง อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร

ค) บริจาคเงินให้กับมูลนิธิต่างใน อ.เกาะคาและโรงพยาบาลอ.เกาะคา จ.ลำปาง เป็นประจำทุกปี

ง) ให้ทุนการศึกษานักเรียนใน จ.ลำปาง และส่งเสริมการศึกษาในแต่ละโรงเรียน ทุกปีจนวาระสุดท้ายของชีวิต

-ลำดับในการจำพรรษา

เริ่มแรกครั้งบวชเป็นพระมหานิกาย ได้รับฉายาว่า “ขนฺติพโล”

พรรษาที่ ๑-๓ พ.ศ. ๒๔๘๕-๒๔๘๗ วัดศรีรัตนาราม บ้านบัว อ.พรรณานิคม จ.สกลนครรวมระยะเวลา ๓ ปี

พรรษาที่ ๔-๘	พ.ศ.๒๔๘๔-๒๔๘๒ วัดสันติสังฆาราม บ้านบัว อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร รวมระยะเวลา ๕ ปี และได้แปรรูปตีใหม่บวชเป็นพระธรรมยุติกายได้รับฉายาว่า “กตปุญโญ” รวมระยะเวลา ๕ ปี
พรรษาที่ ๑-๓	พ.ศ. ๒๔๘๓-๒๔๘๕ วัดถ้ำพระสบาย อ.แม่ทะ จ.ลำปาง รวมระยะเวลา ๓ ปี
พรรษาที่ ๔	พ.ศ. ๒๔๘๖ วัดป่าเจริญธรรมสามัคคี อ.สันป่าตอง จ.เชียงใหม่
พรรษาที่ ๕-๗	พ.ศ. ๒๔๘๗-๒๔๘๙ วัดถ้ำพระสบาย อ.แม่ทะ จ.ลำปาง รวมระยะเวลา ๓ ปี
พรรษาที่ ๘	พ.ศ. ๒๕๐๐ วัดถ้ำผาจรูญ อ.ป่าแดด จ.เชียงราย
พรรษาที่ ๙	พ.ศ. ๒๕๐๑ วัดป่าสามัคคี อ.แม่ทะ จ.ลำปาง
พรรษาที่ ๑๐-๔๔	พ.ศ. ๒๕๐๒-๒๕๓๖ วัดป่าสำราญนิवास อ.เกาะคา จ.ลำปาง รวมระยะเวลา ๓๔ ปี
พรรษาที่ ๔๕-๔๗	พ.ศ. ๒๕๓๗-๒๕๓๙ สำนักสงฆ์คีรีสุบรรพต อ.เมือง จ.ลำปาง รวมระยะเวลา ๓ ปี
พรรษาที่ ๕๐	พ.ศ. ๒๕๔๒ สำนักสงฆ์คีรีสุบรรพต อ.เมือง จ.ลำปาง
พรรษาที่ ๕๑	พ.ศ. ๒๕๔๓ วัดถ้ำพระสบาย อ.แม่ทะ จ.ลำปาง
พรรษาที่ ๕๒	พ.ศ. ๒๕๔๔ วัดคำประมง อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร
พรรษาที่ ๕๓	พ.ศ.๒๕๔๕ สำนักสงฆ์คีรีสุบรรพต อ.เมือง จ.ลำปาง
พรรษาที่ ๕๓	พ.ศ. ๒๕๔๖ ซึ่งเป็นพรรษาสุดท้ายและเป็นวันปวารณาเข้าพรรษาวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๔๖ หลวงปู่หลวงกต ปุญโญ ผู้เป็นที่รักและเคารพของศิษยานุศิษย์ทั่วทุกสารทิศ ก็มรณภาพด้วยอาการสงบ ณ โรงพยาบาลวิชัยยุทธ กรุงเทพฯ เวลา ๐๑.๑๐ น.

หลวงปู่หลวง กตปุญโญ ละสังขารด้วยความสงบ ในวันจันทร์ที่ ๑๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๖ เวลา ๐๑.๑๐ น. ซึ่งตรงกับวันปวารณาเข้าพรรษา ณ ห้องไอ ซี ยู ณ โรงพยาบาลวิชัยยุทธ กรุงเทพฯ ยังความเศร้าโศก ความรักความเลื่อมใส ความอาลัยอาวรณ์ต่อองค์หลวงปู่หลวง ผู้เป็นที่รักและเคารพบูชา ของศิษยานุศิษย์และพุทธศาสนิกชนโดยเฉพาะชาวล้านนา ซึ่งถือว่าหลวงปู่หลวงมี

ความผูกพันมาก โดยครั้งหนึ่งของชีวิตได้ทำคุณประโยชน์และเผยแผ่พระธรรมคำสอนไว้อย่างมากมาย สิริรวมอายุของหลวงปู่หลวง กตปุญโญได้ ๘๒ ปี ๔ เดือน ๑๕ วัน ๕๓ พรรษา (เฉพาะ ญัตติธรรมยุติกนิกาย)

ด้วยความที่หลวงปู่หลวง ท่านเป็นพระเถระผู้ใหญ่ที่ใจดี มีเมตตาต่อทุกคนที่เข้าไปใกล้ คณะศิษยานุศิษย์ โดยเฉพาะชาวบ้านที่อยู่ใกล้เคียง ต่างก็อยากจะช่วยกันจัดงานของหลวงปู่ให้ สมเกียรติ ในฐานะที่เป็นพระเถระผู้ใหญ่อีกรูปหนึ่งที่สร้างคุณงามความดี และทำให้พุทธศาสนา เจริญรุ่งเรืองในดินแดนล้านนา จึงปรึกษารื้อฟื้น และเกิดมีแนวคิดที่จะจัดพิธีปอยล้อแบบโบราณ ล้านนาให้สมกับคุณูปการที่ท่านได้ประพฤติปฏิบัติมาต่อชาวล้านนา

กำหนดงาน

กำหนดการงานพิธีศพ หรือ พิธีปอยล้อ ของ พระครูการุณยธรรมนิวาส (หลวงปู่หลวง กตปุญโญ) ณ เมรุชั่วคราววัดศิริสุบรรพต ตำบลพระบาท อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง มีดังนี้

วันพฤหัสบดีที่ ๒๗ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๘

เวลา ๐๗.๐๐ น. พระสงฆ์ออกกรับบิณฑบาต และฉันภัตตาหาร

เวลา ๐๙.๐๐ น. อัญเชิญหีบศพออกจากศาลา แล้วตั้งบนจิตกาธาน ณ เมรุชั่วคราว

วันที่ ๒๘-๒๙ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๘

เวลา ๐๗.๐๐ น. พระสงฆ์ออกกรับบิณฑบาต และฉันภัตตาหารเช้า

เวลา ๑๙.๓๐ น. พระพิธีธรรม ๔ รูป สวดพระอภิธรรม

เวลา ๒๐.๑๕ น. แสดงพระธรรมเทศนา ๒ กัณฑ์

วันอาทิตย์ที่ ๓๐ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๘

เวลา ๐๗.๑๕ น. พระสงฆ์ออกกรับบิณฑบาต และฉันภัตตาหารเช้า

เวลา ๑๐.๑๕ น. พระสงฆ์ ๑๐ รูป สวดพระพุทธรมณต์

เวลา ๑๔.๐๐ น. แสดงพระธรรมเทศนา ๑ กัณฑ์ โดย พระพุทธพจนวราภรณ์

เวลา ๑๕.๐๐ น. พระเดชพระคุณ พระพรหมเมธี กรรมการมหาเถรสมาคมและ
เลขาธิการกรรมการบริหารคณะธรรมยุต ประธานฝ่ายสงฆ์

- ๑พณฯ ประชา มาลีนนท์ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย
ประธานฝ่ายฆราวาส เดินทางมาถึงบริเวณพิธี
- จุฑารูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย
- พระสงฆ์จำนวน ๘๓ รูปสวดมาติกาบังสุกุล

เวลา ๑๕.๓๐ น. พระเถระผู้ใหญ่ ๑๐ รูป พิจารณาผ้าบังสุกุลบนจิตกาธาน

เวลา ๑๖.๐๐ น. พิธีพระราชทานเพลิงศพ (พิธีปอยล้อ) พระครูการุณยธรรมนิवास

วันจันทร์ที่ ๓๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๔๘

เวลา ๐๖.๓๐ น. พิธีสามหาบ

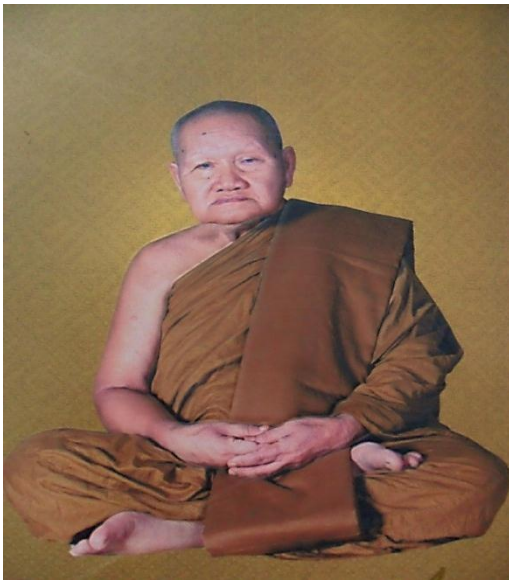
เวลา ๐๗.๑๕ น. พระสงฆ์ออกกรับบิณฑบาต และฉันภัตตาหารเช้า

เวลา ๑๐.๐๐ น. พระสงฆ์ ๔ รูป ทำพิธีนำอัฐิไปบรรจุ เป็นเสร็จพิธี

สำหรับพิธีสามหาบนี้ ก็คือ การเก็บอัฐิ

ภาคผนวก ข

ประมวลภาพ “งานพระราชทานเพลิงศพ”
 พระครูการุณยธรรมนิवास (หลวงปู่หลวง กตปุญฺโญ)
 อดีตเจ้าอาวาสวัดป่าตำราญนิवास อ.เกาะคา จ.ลำปาง

พระครูการุณยธรรมนิवास
 (หลวงปู่หลวง กตปุญฺโญ)

ปราสาทต่างบนนกหัสดีลิงค์ที่ใช้ในงานพิธีพอยล้อ

สรีระสังขารของหลวงปู่หลวงวางสงบนิ่งอยู่
 บนปราสาทต่างบนนกหัสดีลิงค์

เครื่องสัตถุญาบัตรพดยศพระครูการุณยธรรมนิवास
 (หลวงปู่หลวง กตปุญฺโญ)

คณะสงฆ์จัดเตรียมสถานที่ไว้สำหรับ
จัดงานพิธีปล่อย

เมรุปราสาทศพต่างบนหลังนกหัสดีลิงค์ขนาดใหญ่
จัดวางในบริเวณที่กว้างขวาง

ฝีมือปราสาทนกหัสดีลิงค์ของ
สล่านิลด โกฏิแก้ว ช่างปราสาทศพ
ชาวอำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

ภาพปราสาทนกหัสดีลิงค์ในมุมตรง
ซึ่งตั้งเด่นเป็นสง่าในท่ามกลางผู้คนมากมาย

เริ่มใกล้พลบค่ำผู้คนก็ได้มาราบ
สรีระของหลวงปู่จำนวนมาก

ขณะผู้ร่วมงานต่างก็ถ่ายรูปรอบๆ ปราสาทศพ
เก็บไว้เป็นที่ระลึก

บริเวณปราสาทนกหัสติลิงค์จะประดับ
ประดาด้วยดอกไม้มานานานชนิด

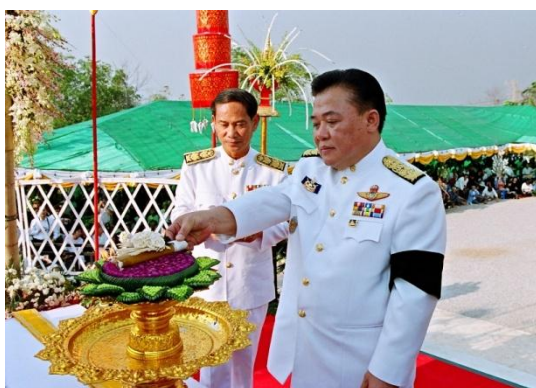
คณะศรัทธาผู้ร่วมงานต่างเข้าแถวเพื่อขึ้นไป
สักการะศพของพระครูการุณยธรรมนิवास

เจ้าหน้าที่นำไฟพระราชทานมาที่
ปราสาทนกหัสติลิงค์

เจ้าหน้าที่นำไฟเครื่องสักการะพระราชทาน
วางไว้ที่หน้าปราสาทศพ

ฯพณฯท่านประชา มาลินนท์ อดีตรัฐมนตรี
ช่วยมหาดไทย ประธานฝ่ายฆราวาส

สมเด็จพระธีรญาณมุนี พระธรรมทูต
สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาพิชัยญาติฯ

พระมหาเถระฝ่ายธรรมยุติ
กำลังพิจารณาผ้าบังสุกุล

มีการแสดงพระธรรมเทศนาเป็นประจำ
ตลอดช่วงจัดงานพิธีปอยล้อ

พระเดชพระคุณหลวงปู่พระพุทฺธพจนวราภรณ์ (จันทร์กุสโล)

แสดงพระธรรมเทศนาช่วงบ่ายวันพระราชทานเพลิง

คณะพระสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกาย
ดอกไม้จันทน์อย่างเนืองแน่น

ต่อจากคณะสงฆ์ก็เป็นศรัทธาฆาณ
จันทน์ดอกไม้จันทน์

ประชาชนต่างเฝ้ารอส่ง
ดวงวิญญาณหลวงปู่หลวง

ก่อนเผาก็จะมีการจุดพลุ
เหนือปราสาทนักษัตรดิถี

พระเทพวิสุทธิญาณ (พระอาจารย์ไพญลย์
สุมังคโล) ประธานในการจัดงาน

พระเทพวิสุทธิญาณ กำลังพิจารณาฝ่ามหาบังสุกุล
ท่ามกลางคณะศรัทธามากมาย

ไฟลูกหนูวิ่งเข้าสู่ตัวปราสาท

พลุไฟประกอบพิธีพระราชทานเพลิง

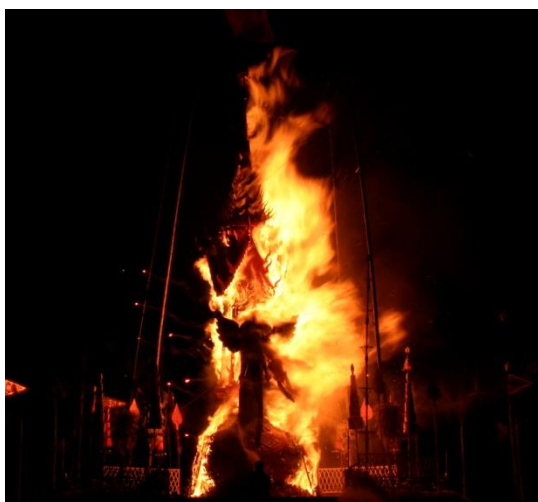
ศรัทธาที่เดินทางมาจากที่อื่น
ต่างก็ประทับใจในความยิ่งใหญ่ของงาน

เป็นภาพที่ประทับใจมาก
สำหรับผู้ไม่เคยได้เห็นมาก่อน

ไฟไหม้ที่ตัวปราสาทอย่างรวดเร็ว

จากปราสาทนกหัสดีลิงค์ที่สวยงาม คงเหลือไว้แต่สังขารไร้วิญญาณของหลวงปู่บนกองไฟ

ประชาชนต่างตั้งใจสังคหวินญาณหลวงปู่
หลวงด้วยความสงบนิ่ง

รุ่งเช้าพระสงฆ์พร้อมด้วยประชาชน
ต่างก็ขึ้นมาเพื่อเก็บอัฐิหลวงปู่ไปบูชา

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : พระมหาวิรัช นอคุณโม (คำสอนพันธ์)
- เกิด : ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖
- สถานที่เกิด : ๕๘ หมู่ที่ ๑ ตำบลสระบัวพระยา อำเภอศรีนครินทร์ จังหวัดนครราชสีมา
- การศึกษา : พ.ศ. ๒๕๕๐ เปรียญธรรม ๔ ประโยคสำนักเรียนวัดอนาลโยทิพยาราม
: พ.ศ. ๒๕๕๓ สำเร็จการศึกษาปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.)
สาขาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา
- อุปสมบท : ๑๕ ตุลาคม ๒๕๔๓
- สังกัด : วัดอนาลโยทิพยาราม ตำบลสันป่าม่วง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา
- หน้าที่ : พ.ศ. ๒๕๔๘-๒๕๕๒ ดำรงตำแหน่งอาจารย์สอนพระปริยัติธรรม
แผนกบาลีสำนักเรียนวัดอนาลโยทิพยาราม อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา
: พ.ศ. ๒๕๕๒ – ปัจจุบัน ดำรงตำแหน่งเลขานุการ
เจ้าคณะตำบลท่าวังทอง(ธ) อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา
: พ.ศ. ๒๕๕๓- ปัจจุบัน ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระบาทปู่ผา
แดง (วัดพระจอมเกล้าราชานุสรณ์)(ธ) อำเภอจันทน์ จังหวัดลำปาง
- ปีเข้าศึกษา : พ.ศ. ๒๕๕๓
- ปีที่สำเร็จการศึกษา : พ.ศ. ๒๕๕๕
- ที่อยู่ปัจจุบัน : เลขที่ ๕๓ หมู่ที่ ๖ วัดอนาลโยทิพยาราม ตำบลสันป่าม่วง อำเภอเมือง
จังหวัดพะเยา โทร. ๐๘๔-๖๘๔๓๕๕๓, ๐๘๕-๕๕๕๖๗๕๕

Email : anarayo2011@hotmail.com